

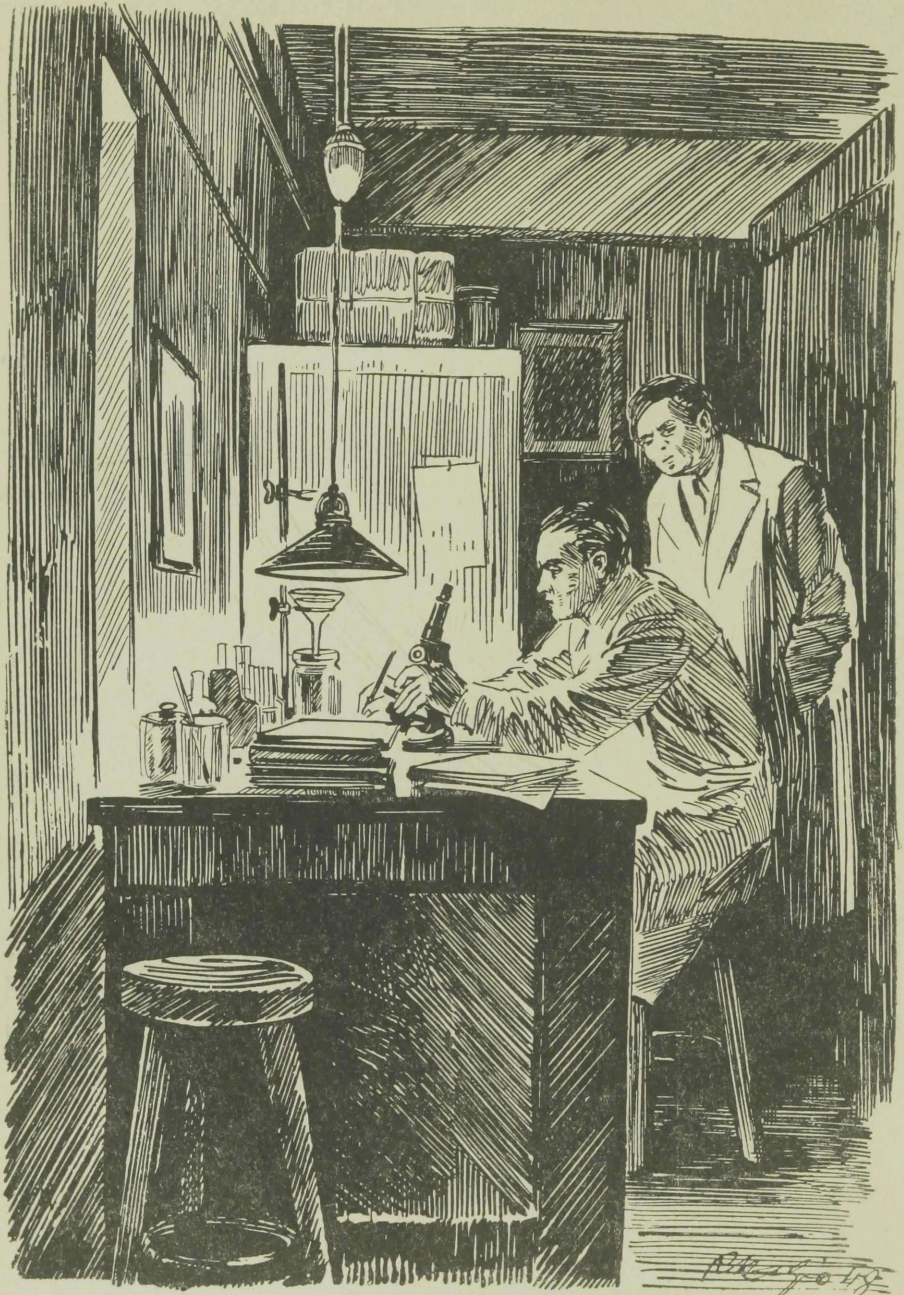
AUG. JAKOBSON

**KAKS
LEERI**

INIMESED, MA ARMASTAN TEID!
OLGE VALVSAD!

JULIUS FUČIK

A. Javolsou

KAKS LEERI

DRAMAATILINE JUTUSTUS
SEITSMES PILDIS

RK

„ILUKIRJANDUS JA KUNST“

TALLINN 1948

Teжелased

MÄRT LAAGUS	— helilooja
MARET	— tema naine, õpetaja keskkoolis
PEETER	— nende vanem poeg, bakterioloog
JOHANNES	— nende keskmine poeg, bakterioloog
JAAK	— nende noorem poeg, algaja viulikunstnik
KATRIIN	— Peetri naine, polikliiniku juhataja
RIITA	— Johannese naine, asjaarmastaja maalikunstnik
NIGUL HÄRM	— Mareti vend, luuletaja
LIISA	— tema naine, kodune
AINO	— nende tütar, geoloogia üliõpilane
PAUL KAALEP	— algaja viulikunstnik
DR. SALURAND	— Peetri assistent
JAKOB SAUL	— endine kaugesõidukapten, turukaupmees
I PIONEER	
II PIONEER	
III PIONEER	
IV PIONEER	
V PIONEER	

Tegevuskoht: linn Eestis.

Aeg: juuni — oktoober 1947. a.

Esimene pilt

Helilooja Laaguse elutuba — avar, kuid veidi vanamoeliselt sisustatud ruum. Siin-seal ripub õlimaale ja akvarelle — õhulisi maastikke, portreesid, natüürmorte. Atsakatel raamaturiulitel büste ja stiliseeritud puufiguure. Tagaplaanil, vasakul — suur tiibklaver; esiplaanil — paremat kätt — narmalise abajuuriga ja massiivse jalaga lamp, mille läheduses seisab madal laud selle ümber asetatud toolidega; hoopis suurem tammepuust laud, sohva ja selle juurde kuuluvad kolm sügavat tugitooli asetsevad pea-aegu keset tuba. Otseseinas kaks akent, mille vahelt viib uks rõdule; pahemas seinas uks tubadesse, kus elavad Peeter ja Katriin, ning trepikoridori, kust pääseb kirjanik Härmi korterisse ja välja tänavale; paremas seinas uks kõrvalruumidesse.

Suvine pühapäeva-õhtu. Kell hakkab kuus saama. Akende ning rõdu-ukse kaudu avaneb vaade aeda, kus kasvavad vahtrad ning paplid seisavad valitsevas tuulituses täiesti liikumatuina, oksad nõrjus.

MARET LAAGUS (umbes 57-aastane suur kasv kōhn naine; asetab laudadele kohvitasse ja kausikesi küpsistega; tasakesi, pisut rahunutult): **Jah, eks nüüd näe, kuidas meie taadil täna läheb. Töötas viimasel ajal nagu palavikus, ööselgi ei maganud, aina vähkres. Kes meie tuttavatest veel väljas olid?**

AINO (20-aastane tõmmu tüdruk — tegeleb samuti laua korraldamisega): **Meie tuttavatest...? Onu enda ametivennad konservatooriumist... Kirjanikud Miller ja Laanes... ja Ojamaa... Kunstnikud Eerikson ja Viipus... (Paus.) Kõige enam siiski nooremad rahvast... muusika alalt.**

MARET (muigab): Ah Jaak ja Paul... ja need teised? Muidugi — kuhu's nemad jäävad... mässumehed! (Jõuab ringkäiguga tüdruku juurde, märkab alles nüüd selle halba meeoleolu.) Aga, paike, — mis sul endal's viga on?

AINO: Minul? (Tõrksalt.) Ei... midagi.

MARET: Noh, noh, lapsuke, — kuidas siis „ei midagi“, kui juba näostki näha, et... asjad pole korras. (Vaikus.)

AINO (järsku otsustavalt — pisut pahase tooniga): Või peab see mulle's rõõmu valmistama... see, kuhu isa nüüd on välja jõudnud!

MARET (ei taipa, kehitab õlgu): Isa? Aga k u h u ta on siis nüüd välja jõudnud... see sinu isa?

AINO: Küllap olete siin sellest juba isegi kuulnud!

MARET: Ei... armas aeg... me ei ole tõesti midagi kuulnud!

AINO (alles hetke pärast — veelgi vaiksemalt): Jah... ta hakkas ju mõni aeg tagasi... turul käima.

MARET: Ah turul...? Turul? (Ei taipa.) No aga mis sellest, et ta turul hakkas käima? Mis selles siis halba on? Tähendab — tahab su ema elu veidi kergemaks teha, muud midagi.

AINO (äkki erutudes): Ei, ei, ei... mitte sedasi, nagu sina mõtled! Ta hakkas mõni aeg tagasi turul käima, et seal... kaubitseda.

MARET: Kuidas, kuidas — et seal kaubitseda?

AINO: Jah, ta ei saavat luuletada ühiskondliku tellimuse peale ja... nii, nagu tahetakse. Ja säärase ühiskondlikkude tellimuste andmistega olevat piirama hakatud... tema kui kirjaniku isiklikku loomingulist vabadust. (Paus; tasakesi.) Aga elada ju tuleb. Ja nii ta seal siis nüüd kõnnib... kõnnib... oma kaubakorviga... Pea kuklas ja juuksed tuulest sassis... (Madala, ahastava häälega.) Kõik aga tunnevad... tunnevad ja teavad teda!

MARET: Ah sedasi... Või siis nõndaviisi on lood? (Paus; pikkamisi.) Või siis nii kaugele on ta juba välja jõudnud, see kõvade sarvedega oinas... minu vennas ja sinu isa, et... hakkas turukaupmeheks...! Või siis spekulatsiooniga... otsustas veel vanu igi tegemist teha...?

AINO (kiiresti): Ei, ei, ega see ju päris spekulatsiooniga kah ei ole! Raamatud, millega ta seal nõnda kauplemas käib, kuuluvad ju talle endale.

MARET: Ära püüa midagi musta valgeks pesta! — Sedasi võime me vabandada iga ... võoritsejat. (Vaikib hetke aega tuseselt.) Mil-lal see meie veidrik sihukest äritsemist algas?

AINO: Vist siis, kui me ühes Katriiniga mööda pioneerilaagreid ringi sõitsime. (Paus.) Minu eest püütakse seda ju praegugi varjata ... Paul ja Jaak aga ... rääkisid. Eile käisin ka ise vaatamas.

MARET: Nii et oled näinud ikka päris omaenda silmaga?

AINO: Olen.

MARET: Kas emale kõnelesid?

AINO: Mida talle kõnelda, kui ta ju äritseb ise ... samuti.

MARET: Soo, või äritseb samuti? (Vaikib; mõtiskleb.) Ei tea, kas see häbi on juba kaugemalegi kostnud?

AINO: Kindlasti on. (Hoogsalt.) Jumal, kuidas see kõik on inetu ... inetu! Kuigi seda seni pole veel näkku öeldud.

MARET: Jah, sul on õigus, see on inetu! See on ... väga inetu! (Paus.) Ja seal ei aita vist midagi muud, kui pean ise kord kurjaks minema ... ja oma noorema venna kõvasti pihku võtma. (Ähvardavalt.) Tuleb talle ütelda, tuleb talle ütelda.

AINO: Vaata, tädi, — just seda ma tahtsingi sinult paluda.

MARET: Ja õieti tegid! Võid julge olla, korraldan talle niisuguse peapesu, et ... (Võtab tühja kandmiku, suundub paremale; ilmub kohe tagasi koorekannukestega, suhkruutoosiga ja veini-, likööri- ning konjakipudeligaga.)

JAAK (tuleb pahemalt; 21-aastane nooruk — liikuv ja elurõõmus, alati midagi tegemas või kuhugi tõttamas): Jõudu, mu daamid. (Kaaslasemale, kes siseneb kohe ta kannul.) Tee silmad lahti, Paul, ja vaata, mihukesed küpsised ... hoo! Eks näe, kas ka meie tööd kord nõnda tasutakse! (Pateetiliselt, ühe hingetõmbega.) Nii et elagu seltsimees Märt Laaguse „Kolmas sümfoonia“, pealkirjaga „Võit“, ja palju edu seltsimees Maret Laaguse, eespool nimetatud vaimutegelase ustava elukaaslase rosinatega plaadisaiale, millele pole maailmas teps tõesti võrdset!

MARET: Suu, see peab sul ikka jahvatama! Vaata, et sa siin oma se-keldamisega midagi korrast ära ei aja!

PAUL KAALEP (Jaagust umbes aasta võrra vanem poiss — sel-jast vigane, käib küürus, hoiab käsi pisut ebaloomulikult taha-

poole; silub harjunud liigutusega juukseid; kummardab): Tere õhtust.

MARET (noogutab lahkelt): Jah, tervist, Paul. Ei saanud sa ka mahti kogu päeva jooksul kordagi koju tulla — hoidsin sulle lõunat ahjus kuni õhtuni... (Jälle poja poole.) Kas juba lõppes?

JAAK: Lõppes, lõppes.

AINO: Arutlus kah?

JAAK: Ka arutlus, kaunitar, ka arutlus. (Näppab tüki küpsist, peidab selle kärmesti selja taha; seletab.) Vanad inimesed jäid veel vestlema, meie, lapsed, lipsasime nende kaenla alt läbi ja jooksime ees tulema.

MARET: No eks need lapsed's kõnelgu kah, kuidas ja mismoodi!

JAAK (varitseb paraja silmapilgu, pistab küpsise suhu, närib kiiresti): Mis seal kõnelda või olla. Vitsu sai meie austatud helilooja üsna valusasti... üsna valusasti...

MARET (kartlikult): Ah kaksipidi mõtlemisi siis ikka oli?

JAAK: Oli, oli. Ole üsna mureta, emme, — oli, oli, oli, oli.

MARET: Vaa-tah! (Sõideldes.) Ja sina saad selle kulul veel nalja heita. Häbene... üleannetu! Tunned vist rõõmu, et isal halvasti läks!

PAUL (rahustades): Halvasti minemisest ei saa küll juttugi olla. Rohkem kõnelusi oli ainult teose lõpu ümber.

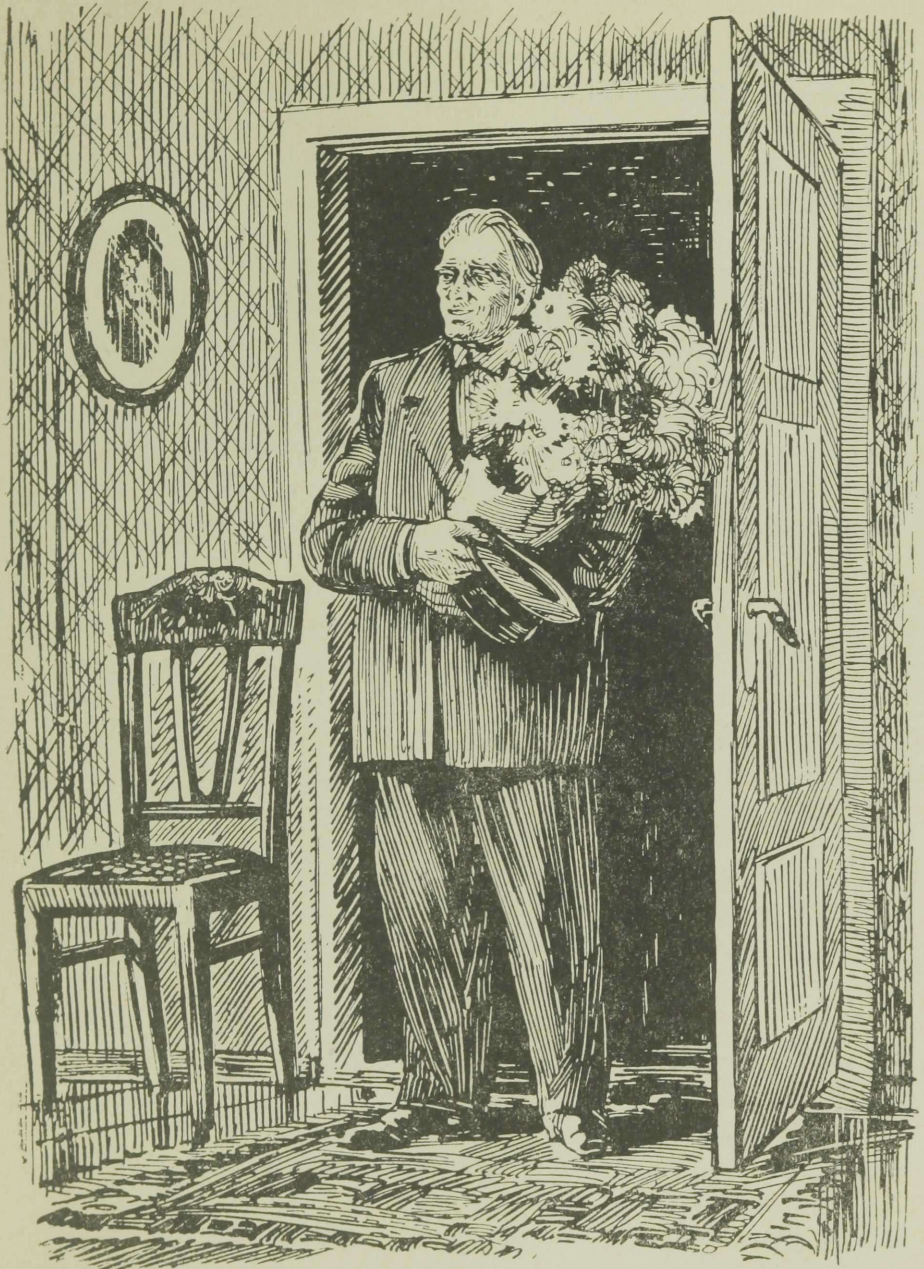
JAAK (võidurõõmsalt): Ahah, kuulete nüüd! Aga millele juhtis juba algusest peale tähelepanu nende sõnade autor? (Näppab jälle — ise ikka kõneldes — tüki küpsist.)

MARET (märkab seda): Hei, sina, mis sa seal praegu tegid? (Ähvardab sõrmega; muutub samas mõtlikuks; tasakesi.) Ja mispoolest see lõpp siis kuulajatele ei meeldinud?

JAAK: Tead, emme, see on pikk jutt — taat ise refereerib kindlasti rahulikumalt ja täpsemalt. (Sõbrale, tasakesi.) Kaome — sinna oma poole. Kuni seltskond kohale koguneb, viskaksime pilgu veel kord meie ringreisi repertuaarile. (Lõbusalt vilistades paremale.)

PAUL: Jah, võiks küll. (Tõuseb veidi vaevaliselt.)

MARET (muigab): Oi seda poisipelet küll! Ei seisa tal vait ei suu ega sõrmed! (Samuti ära paremale.)

PAUL (tahab sõbrale ja vanaprouale järgneda; tundub äkki väga kohmetuna — vaatab otse enda ette, hoiab käsi veelgi enam küünarnukkidest tahapoole).

AINO (tasakesi): **Seltsimees Kaalep... Paul...**

PAUL (peatub kohe, otsegu oleks ta seda kutset oodanud): **Jah?**

AINO: **Onu Märdil läks siis tõesti nii halvasti?**

PAUL: **Ei läinud. Märkusi ju oli, aga üldiselt kiideti.**

AINO: **Ahah.** (Äkki otsustavalt.) **Kas sul on... veidi aega?**

PAUL: **On... küll.** (Paus.)

AINO: **Nägin sind täna... vanas pargis. Ja tahtsin sinuga kõnelda... sinult nõu küsida... (Paus; vaikselt.) Kas sa tõesti ei märganud mind... ega kuulnud, kui ma sind hüüdsin?**

PAUL (vaikib pisut aega; raputab siis pikkamisi pead): **Ei... märganud. Ja et sa oleksid mind hüüdnud... seda kah... ei kuulnud... (Püüab kangekaelselt tüdruku pilku taluda.)**

AINO (hetke pärast — endise tooniga): **Minule aga... näed sa... paistab, et sa... meelega niiviisi... (Paus.) Kas see ei ole siis... õige?**

PAUL (pühib närviliselt laupa; ilmselt salates): **Jah... muidugi... muidugi ei ole see... õige...**

MÄRT LAAGUS (kondine, õlgadest lai, pikka kasvu vanahärra; astub tupp; laseb endast mööda oma vanema poja Peetri, selle naise Katriini, luuletaja Härmi, viimase naise Liisa; energiliselt, pisut jovi-aalselt): **Soo, olge head! Ja muudkui võtke kohe platsi — ärge laske endid pikalt paluda!** (Aino poole.) **Sina aga ole nii hea laps ja vii tädile kööki sõna ja ütle, et asjamees on koju jõudnud! Jätku kõik nõnda-ütelda saatuse hoolde ja... löögu käega. Küllap hoolitseme endi eest ise!**

AINO: **Jah, ma kohe... (Ära.)**

DR. PEETER LAAGUS (peaaegu isa kasvu mees — umbes 37—38-aastane, tugev, enesekindel, süttib harva, aga siis juba põhjalikult; naisele, kes seisab ta kõrval): **Mis sina arvad, kolleeg, — paigutame endid ehk selgi korral siia sohvalaua juurde... sündmuste keskkoha?**

DR. KATRIIN LAAGUS (vaikse iseloomuga blondiin — mehest umbes viie aasta võrra noorem; noogutab naeratades): **Olen nõus, tehkem nii.**

MÄRT LAAGUS: **Õige, minia, — ikka sündmuste keskkoha!** (Kirjanik Nigul Härmile.) **Ja sina, poiss — naisevend — tule kah rohkem valguse kätte, et see saaks su mustad mõtted laiali ajada. Las ääri mööda asuvad päris noored.**

NIGUL HÄRM (jändrik, õlgadest lai, hallide üle pea kammitud juustega ja sisemiselt jonnakas mees, toriseva häälega): **Mmh... tänan! Küllap ma endale juba ise koha leiain!** (Istub teistest eemale, hakkab oma kange hoiakuga kohe demonstreerima.)

LIISA HÄRM (meest endagi poolt toetades): **Minul kah... on siin hea küllalt.**

NIGUL HÄRM (muutub ootamatult ägedaks): **Mihukesel toolil keegi meist oma kodus või oma sõprade juures istub... vähemalt see peaks ikka meie endi otsustada olema!** (Vaatab prille välgutades ringi.)

MÄRT LAAGUS: **Ongi, ongi sinu enda otsustada!** (Ootab, kuni kõik külalised kohad leiavad; läheb paremalt sisenevale naisele vastu.) **Palju tänu, ema, — südamest palju tänu! Ka nende kangemate jookide eest! Vajame seda täna tõesti klaasikese, teise.**

MÄRT: **Noh, eks ma ju tunne teid kah veidi. Ja luba endale ka õnne soovida, Märt.** (Raputab hoogsalt mehe kätt.)

MÄRT LAAGUS (heldib tahtmata): **Aitäh ka selle eest, vana lahingu-sõber.** (Uuesti külaliste poole.) **Ja nüüd — asugem siis asja juurde... (Võtab veinipudeli.) Eeh, oli mahtra, oli mahtra!**

MÄRT: **Poisid kõnelesid jah, et sulle... etteheiteid tehti...**

NIGUL HÄRM: **Mmh, mahtra! Mmh, etteheiteid...! Kanade kaagutamine oli see... muud midagi...**

PEETER (noogutab emale): **Jah, taat võtab asja liiga traagiliselt. Midagi halba seal tõesti... ei olnud.**

LIISA HÄRM (ajab enda sirgu, paneb käed põlvedele): **Muidugi! Ja mu mehel, kirjanik Härmil on õigus! Sellepärast, et... päris tõsiselt võttes... poisikesed, aga kah hauguvad! Polnud endid veel maailmas olemaski, kui helilooja Laaguse viisid juba meie eesti rahvast rõõmustasid!**

AINO (on Märeti kannul tagasi tuppa tulnud, võtab aset nurgalauakese juures, kus istub ka Paul; tunneb end ilmselt väga ebamugavalt).

MÄRT LAAGUS: Noh, noh, kallis naisevenna naine... maksab's neid toredaid rünnumehi vait käratada ainult sel põhjusel, et nad siis, kui mina oma tööga algust tegin, veel olemata olid! (Vanemale pojale.) Missugust sorti doktor Peeter soovib? Veini, konjakit või likööri?

PEETER (naerdes): Doktor Peeter paluks konjakit.

MÄRT: Ja doktor minia?

KATRIIN: Doktor minia jätaks enda hoopiski vahele. Pean nimelt veel kord kliinikust jäbi minema, ja pole hea, kui dieedi järgi elavad patsiendid arsti elukommete nõrku kohti märkavad.

MÄRT LAAGUS: Tilgake siiski, tilgake siiski! (Valab.) Ja sina, ema?

MARET: Minule luba veini.

MÄRT LAAGUS: Tubli! (Valab; astub kirjanik Härmi laua juurde.)
Noh, maestro, ütle sina ka oma soov... i s e.

NIGUL HÄRM (ei märka torget; lakooniliselt): **K-konjakit!**

MÄRT LAAGUS: Tubli, sündigu sinu e n d a tahtmine. (Täidab Härmi ja Liisa klaasid, kohe ka Pauli ja Aino omad; pidulikult.) Ja nüüd — tervist, sõbrad. Ja olge tänatud, et te viitsisite sel kuumal pärastlõunal oma halli isa ja härmatanud äia uhkuseks välja tulla! (Joob; külalised tõusevad lõbusalt ja teevad sama.)

PEETER (astub ümber laua isa juurde): Jah, olgu see sinu terviseks, taat. Ja mul on hea meel, et sa neist sõnavõtudest aru said nõnda, nagu need olid sõnavõtjate endi poolt ka mõeldud ja kavatsetud. Aga mõeldud ja kavatsetud olid need sõnavõttud kindlasti hästi.

NIGUL HÄRM: Soo, või hästi! Mis mõttes hästi?

×**PEETER** (pöördub toriseja poole; heatahtlikult): Aga selles mõttes, onu, et praegu käib ju tõesti omal kombel suur sõda, kuigi mitte püssidega ja kahuritega, nagu meie — mina, Jaak, Katriin ja Paul — seda hiljuti pidasime. Ja sellepärast ei oleks õige kellelgi meist suhtuda oma töösse nõndaviisi, nagu elaksime me juba lausa sügaval rahuajal.

NIGUL HÄRM: Teame... teame... oleme kuulnud... mmh... oleme kuulnud!

AINO (vaatab üha süveneva piinlikkusetunde pärast maha).

JAAK (astub paremalt tuppa; kuuleb vana kirjaniku sõnu; hoogsalt):

Täpselt õige, maestro onu... mu vanemal vennal on täpselt õigus!

NIGUL HÄRM: Jaah... õige! Teie järgi on nõukogude inimene nagu mingi vurr, kes aina... veeregu!

JAAK: Muidugi pole ta seda, onu! Kust sa sihukese arvamise üldse võtad! Aga nõukogude inimene pole loomulikult ka mitte mingisugune kalavereline elukas, kes oskab ennast käänata ainult... päikese järgi. (Pauli poole.) Oleksid võinud mulle ka ütleva tulla, et... pidu on alanud! (Võtab klaasi.) Terviseks, taat Märt!

MÄRT LAAGUS (naerdes): Tänan, poeg Jaak. (Joob samuti.) Tänan, tänan... (Maretile.) Ja kui peenelt nad mind seal pigistasid, pagan võtaks! (Imiteerib.) „Autor on ära teinud suure ja tõhusa töö... Autor on väga ja väga paljudes kohtades saavutanud meie heliloomingus seninägemata tagajärgi... Autor on täiesti õieti lahendanud möödunud hiiglavõitluse kujutamise — esialgse üllatunud-oleku, selle, kuidas me toibusime ja kiiresti karastuma hakkasime... kuidas me karastusimegi ja kuidas me lõime siis serviti, aina serviti!“ (Naerab.) Jah-jah, täpselt nõnda üks neist tulipeadest ütleski: „Serviti, aina serviti!“ (Laotab käsi.) „Aga lõpp, seltsimehed, lõpp! Lõpp, seltsimehed... ei ole enam pärit meie maailmast... Lõpp, seltsimehed, on — lihtsalt välja üteldes — täite purjedega rappa jooksnud!“ (Paus, jätkab jälle kohe imiteerimist.) „Meie, nõukogude töötajad, surume jalad aina tugevamini vastu maakamarat ja pingutame endid nii, et künnapud naksumad, kuid hoiame püssi ja automaadi praegugi laskevalmis... Maestro Laagus aga... mida teeb? Maestro Laagus jutustab meile oma teose lõpu kaudu niisugust rahu ja vaikust, et heida muudkui selili ja norska nagu kõik seitse magajat kokku ja korraga!“ (Tõstab sõrme, pilgutab kavalalt.) Muuseas, memm, — mis siin nimetult keerutada! Säärase lopsakusega tuli välja ei keegi muu kui meie oma vahva Jaak... hahahaha! Pagan, siis mu hing kargas tõesti korraks täis ja käratasin talle, et „poiss, pea suu!“. Ja hüppasin talle natti kogu oma äkilise meelega. Kuulajaskond aga muidugi... sai nalja ja naeris.

NIGUL HÄRM: Naeris jah... ja sai nalja. Ja kelle kulul naeris? Sinu

kulul naeris. Ja kelle kulul sai nalja? Sinu kulul sai nalja! Ära oleksid pidanud sealt tulema... jalamaid... niipea kui see klaperjaht peale hakkas! Sellepärast, et kõigi nende lolluste omaks võtmine oli... oli... äraandmine! Jah!

MÄRT LAAGUS: Pagan võtaks — mille äraandmine? (Jälle paus; kõigil on piinlik.)

NIGUL HÄRM (on nii erutatud, et ei suuda hetke jooksul midagi lausuda; pisut kogeleva hakates): Ah mille... mille... mille äraandmine? Vaba loomingu... põhi-põhimõtte äraandmine! (Võtab masinlikult prillid ninalt, vehib nendega.) Mingisugused tatt-tatt-tatt-ninad seletavad maailma! Mingisugused verisulgedes va-va-varesepojad annavad meile suunda! Sepitsetakse korraldusi, päevakäske... sel aasta-ajal tuleb käsitleda niisugust teemat, tol aasta-ajal — toosugust. Nüüd kirjutage laule metsakampaaniast, nüüd vilja varumisest, nüüd kesa kündmisest ja... ja... ja nüüd umbrohu kitkumisest. Täna!

MÄRT LAAGUS (naljatades): Mis seal tänada! Löö õlad külge ja lükka!

NIGUL HÄRM: Mina, kes ma olen sisemiselt palju suurem nõukogude inimene kui need... näpunäidete andjad! Mi-mi-mina, kes ma olen nendesamade kätega laevu laadinud ja saeveskites planke tõstnud... Mi-mina... kalamehe poeg, kes... jah... mina ei mõt-mõt-mõtlegi ennast küünarnukist talutada lasta! (Hakkab ülemäärase erutuse pärast läkatama, tundub korraga kuidagi haledana, üksiolevana, teistest kaugelt sattununa.)

MÄRT LAAGUS (silmitseb keset tekkinud vaikust üha kõvemini kõhima hakkavat vana kirjanikku, väärutab viimaks pikkamisi pead): Ai, ai, ai... sind küll... poiss! Et sa niisugust ilmutuseraamatu viha täis oled läinud, seda ma ju tõesti ei teadnud. Oleks veel, et 1945. aastal! Ja kas ikka selle pärast, et need hirmuvalitsejad seal kirjastuses ei tahtnud sinust enam uustrükke välja lasta ja arvasid, et on aeg saabunud ka midagi värsket produtseerida...? (Näeb, et külaline selle küsimuse pärast veelgi enam ärritub, ruttab oma sõnu pehmemdama.) Noh, hea küll, hea küll. Jätkem täna kõik need tülikad lahkarvamised. (Tõuseb, läheb Nigul Härmi juurde, patsutab sellele lepitust otsides õlale.) Mõõgad tuppe,

poiss, mõõgad tuppe! (Helistatakse; Jaagule.) **Ole nii hea ja vaata, kes seal on.**

JAAK (tõuseb): **Jah, kohe.** (Ära pahemale.)

MÄRT LAAGUS (jälle Nigul Härmile): **Jah, poiss, mõõgad tuppe, mõõgad tuppe ja vaenukirves voodi alla!** (Vaatab vaheukse poole, mille tagant kostab tasast kõnekõminat.) **Mihuke kallis külaline see seal's nüüd veel tuli?** (Jaagu poole, kes astub samal hetkel tagasi tuppa.) **Noh?**

JAAK (vaikselt, erutatult): **Vend Johannes... on koju jõudnud...**

MÄRT LAAGUS: **Johannes? Mis sa... räägid?!**

(Tuppa astuvad kohe Jaagu kannul Märt Laaguse keskmine poeg Johannes ja selle naine Riita; nende ilmumine tekitab üldise üllatuse; Märt Laagus kargab püsti, emagi tõuseb pikkamisi, nagu unenäos; Peeter laskub kogu kehaga ettepoole.)

PEETER (kogub end esimesena; pikkamisi): **Pagan... võtaks!**

MÄRT LAAGUS (valju häälega, kogu jõust): **Johannes... poeg! Sina! Sina?!**

JOHANNES LAAGUS (umbes 36-aastane mees — keskmist kasvu, tõmmu, veidi üleoleva või liialt enesekindla ilmega; läheb kohe kärmesti käies ja pead nagu kuulatades ees hoides ema juurde; tasase, kuid tekkinud vaikuses selgesti kuuldava sametise häälega): **Tervist, memme.**

MARET (suudab end alles nüüd kokku võtta, ei püüagi oma sisemist liigutust teiste eest varjata): **Lapsuke... lapsuke!**

PEETER (kordab): **Pagan võtaks! No see on alles...!**

JOHANNES (üle õla, naerdes): **Üllatus, mis? (Emale.) Jah, memme, mina see olen, nagu näed, — ärakadunud poeg, kes... siiski tagasi tuli ja kelle auks tuleb vist hakata vasikat tapma.**

MARET (kordab): **Lapsuke... lapsuke!**

JOHANNES (vabastab enda — ikka naeratades — ema embusest; pöördub kohe Märt Laaguse poole): **Hallo, taat!**

MÄRT LAAGUS (näib juba täiesti rahulikuna; pikkamisi, rõõmsalt): **Hallo, poiss!** (Raputab kaua Johannese kätt, võtab siis selle õlgadest kinni.) **Oh sina... oh sina...! Nagu pomm selgest taevast! Ei viitsinud's kah enne ei kirjutada, ei telegrafeerida! Meid emaga võivad niisugused ootamatused... jalust maha võtta!**

JOHANNES: Kirjutasin, kirjutasin! Ja mitte ühel, vaid vähemalt kolmel või neljal korral. Kas te siis kätte ei saanud?

MÄRT LAAGUS: Ei saanud. Mitte ridagi ei saanud... kuue või seitsme viimase aasta jooksul.

JOHANNES (naerab): Nii? Vaata aga, vaata. Tähendab, et valvsad liitlased ei saatnud neid mu kirju edasi. (Vanemale vennale.) Noh, kolleeg Peeter! (Ulatab käe.)

PEETER: Jaa, jaa, see on alles lops, vana sõber!

JOHANNES: On lops? Hahahaha. Usun, usun. (Astub kohe edasi.) Tervist, onu... Tervist, tädi. Aa — Jaak, vennas! (Naisele, kes jälgib kõike naeratava näoga ukse juurest.) Minu abikaasa... lubage tutvustada. (Riitale.) Sina aga ära tunne ennast võõrana, Riita! Kõik siin on ju omad. (Märkab alles nüüd Pauli.) Jah, peaaegu kõik, p e a a e g u kõik.

RIITA LAAGUS (sihvakas, kuldkollaste juustega, kuidagi rõhutatult tasakaalukate liigutustega umbes 30-aastane naine; jätkab aina oma rahulikku naeratust, hakkab mehega kõrvuti kõndides kõiki toasolijaid kordamööda teretama).

MARET LAAGUS (on teistest pisut kaugemale nihkunud; tasakesi, otsegu ei suudaks ta end ikka veel koguda): Poeg... pojuke... pojuke...

Teine pilt

Lavaseadeldis endine. Sama päeva hilisõhtu; kell läheneb ühe-
teistkümnemale. Avatud akendest ja rõdu-uksest puhub sisse sooja
öotuult, mis liigutab aeg-ajalt kardinaid. Väljas valitseb hämarus.

JOHANNES (käib edasi-tagasi, käed seljal; jutustava tooniga): No-
jah... nõnda see elu ju kujunes... Õppimine, täiendamine, töö
instituudis... erialalise lihvi saamine mitme-setme ülikooli juu-
res... hiljem vana Mayeri assistendiks olemine... Siis abiellu-
mine ja ligi aastapikkune reis üle suure lombi... Kui sealt tagasi
jõudsite, oligi õhk täis püssirohusuitsu. Kirjutasin teile Ameerika-
kast rea kirju. Saite kätte?

PEETER (istub tugitooli küljkorjul, kuulab teraselt): Saime. Need
saime kätte.

KATRIIN (tasakesi): Siiski — kui maha arvata su enda lühemad siin-
käigud — peaaegu tosin aastat! Olime Peetriga saksa okupatsi-
ooni ajal siit ära ainult lühikest aega, ja kah vahel kippus koju-
igatsus segama!

RIITA: Oo, kas tõesti? Meie Johannesega oleme, nagu näete, kosmo-
poliitilised karakterid. (Naerab.) Eriti mis puutub minusse. Kui
isa mu ookeani taha viis, olin küllalt suur, et kõike siinset mäle-
tada... Samuti kasvasin hiljem küllalt tugevasti kokku ka Ameerika-
rikaga... (Kehitab õlgu.) Ometi ei rikkunud mu hingerahu mõtted
sinna ega mõtted tänna... (Johannese poole.) Eks ole ju — võime
rahuliku südamega elada ükskõik kus kohal ja mihukese rahva seas?

JOHANNES: Jah, miks mitte, võime.

PEETER: No-noh, kas ikka võite? Tulite ju lõppude lõpuks siiski tagasi
samasse paika, kust te kord minema lendasite.

JOHANNES (lööb käega): See praegune tulemine... on iseasi. (Paus; nagu vastu tahtmist, kuna Peeter ja Katriin näivad seletust ootavat.) Meietaolistele välismaalastele pole elu tänapäeval perspektiivirohke mitte kuskil läänes. Aga tegevusetus — eriti pärast nelja aasta pikkust laagrielu — usun, et sa oskad seda kujutleda!

PEETER: Aa... Tähendab, et käed sügelesid töö järele, mida seal raugastunud maailma-osas just kuigi rohkesti ei paista leiduvat? (Naeratades.) Kaldusid vanasti isegi pisut liialdatud individualismi poole... Kas sa ei karda, et meie sinne elustiil sulle... noh... päris hästi ei istu?

JOHANNES (viivitades): Ei, ma ei karda seda.

PEETER: Siis on tubli, siis on tubli. Muidu võiks su lõplik kohanemine meie tänapäevaga veidi valuliseks kujuneda... kuigi loomulikult sääraselgi puhul varem või hiljem veenduksid, et oma isiklikku auhannustki võib rakendada üldsuse huvidest lähtudes... (Muigab sõbralikult-pilkavalt.)

KATRIIN: Mis sai teie viimasest šefist, professor Mayerist?

JOHANNES: Ah vanast Mayerist...? (Laotab käsi.) N-noh, seal pole ju midagi mõistatada...

RIITA: Professor Mayer oli, nagu ütleb juba ta nimigi, juudi rahvusest.

KATRIIN: Tapeti?

JOHANNES: Jah, ta... kuidas ütelda... suri välja. (Jutustab.) Sattusime vangidena ühte ja samasse laagrisse... Ja ma pean tunnistama: selle kurja südamega ja kivikõva hingega vanahärra elukäik kujunes seal sõna otseses mõttes oma laadi piibellikuks kannatusteeks. (Paus; laotab jälle käsi.) Aga mis seda temagi lugu eriliselt rõhutada...? Kergem polnud ju... miljonitel teistelgi. (Küüniliselt.) Kui mind ennast poleks näiteks alguses surnumatjaks ja pärast millekski velskriitoliseks ülendatud, oleksin arvatavasti sama teed läinud.

KATRIIN (enda kõrval istuvale Riitale): Ja teie pidite kandma nende ränkade aastate koormat täiesti ihuüks!

RIITA (pikkamisi): Jah, nõnda küll — täiesti ihuüks!

JOHANNES (asetab käe naise pihale; hellalt): Otsekohene olles — nagu minu enda elus, nõnda on ka minu alpikannikese elus üsnagi suur osa etendada olnud juhusel või nõndanimetatud heal

saatusel. Ta hakkas meie abielu esimestel aastatel uuesti tegemist tegema poolelijäänud õpingutega kunsti alal ja sõitis nende õpingute huvides Pariisi. Ja ajapikku kogunes talle seal kenake hulk elutarku tutvusi, kes oskasid teda kriitilistel silmapilkudel hädaohtlikest karidest mööda suunata. Loomulikult oli tal selletõttu kergem, kui oleks olnud ilma nende tutvusteta.

KATRIIN: Tutvused tutvusteks — mis need sääraistes olukordades ikka tähendavad!

PEETER: Selge — mis need sääraistes olukordades tähendavad. (Soojalt.) Jah... Ja pärast seda pikka ja mitmekesisist maailmareisi oled lõpuks siiski jälle kodumaal... (Paus; mõttlikult.) Kodumaal... jah. Ja vaadata on sul siin kodumaal praegu väga, väga palju...

JOHANNES: On! Tõdesin seda kohe, kui üle Liidu piiri jõudsin.

JAAK (tuleb ühes Pauliga pahemalt): Lubatakse ehk küsida... kas õhtusöök on alles algamata või juba lõppenud?

PEETER: Algamata, algamata. Isa puhkab veel — tänase päeva pingutused ja ennistised veiniklaasid on teda pisut väsitunud.

JAAK: Hästi, Paul, — ootame. (Istub.)

PAUL (läheb vaba tooli juurde, istub samuti).

PEETER (jätkab noorukite tulekul katkenud mõttekäiku): Jah, vaadata on sul siin kodumaal tõesti väga palju... Pole see meie elu ju hoopiski enam säärane tigurajake, nagu sa mäletad seda endisest aegadest. Ja pole ka meie ise enam hoopiski sääraised nagu vanasti, nagu endistel aegadel...!

JOHANNES: Usun, vennas.

PEETER (osutab Jaagule): Seal ta seisab — meie kõige noorem võsu. Viis aastat tagasi, teisel sõjasügisel, putkas ta kodust minema ja võttis püssi kätte. Selle püssi pani ta käest ära alles siis, kui Hitler ühes oma pisirinaldodega lõplikult selili oli surutud... Juba kolmat aastat jätkab ta jälle oma muusikamehe-haridust... Sinna juurde muidugi veel tuhat pisiasja nõndanimetatud ühiskondlikus korras. Praegu on ta kahekümne kahe aastane passi järgi... Aga mõtelgem, mõtelgem — kas kahekümne kahe aastane ka sisuliselt?

JOHANNES (silmitseb nooremat venda): Vaata ikka, vaata, mihuke-seks sa siin sirgunud oled!

JAAK: Ooh, liialdus! Doktor Peeter on ju meie perekonna tuntuim entusiast.

PEETER: Kuula nüüd — entusiast! (Jätkab.) Edasi — minu teekaaslane Katriin... Kes oli ta varem? Väike pehme selgrooga jaoskonna-arstike, kes valutas oma südant iga halvaks kippuva haava pärast ja oleks heal meelel kaasa hädaldanud iga hädaldajaga. Aga kes on ta praegu? Kohusetruult ja mehiselt sõjast läbikäinud otsustus-võimeline inimene, kellele haigla juhatamist usaldades ei tehtud teps mitte valesti!

KATRIIN: Palun, jäta, jäta!

PEETER: Miks, paike? See pole sulle isiklikuks kiituseks, see on ainult meie tänapäeva iseloomustav tüüpiline pisiasi. (Naerdes.) Ja muidugi ka mina ise... Ma ei mõtlegi näiteks salata, et ma tunnen uhkust ja käin kuklas peaga ringi vabariikliku auhinna puhul, mis määrati mulle hiljuti mu uurimistööst eest tuberkuloosi alal. Samuti olete te minuga loodetavasti ühel arvamisel ka meie taadi suhtes... Elama jääb ta pärast oma maise matka lõppemist siiski ainult selle tõsise ja raskekaalulise loomingu kaudu, milleni ta on jõudnud paari viimase aasta jooksul, mitte aga selle sädeleva klaasipuru kaudu, mida ta produtseeris vanasti. (Pöördub Pauli poole.) Ja lõpuks — vaikiv sangar, keda sa ju samuti tunnend.

JOHANNES (vaatab kүүrakat silmi kissitades): Palun väga vabandust — nimi libises kõrvust mööda.

PEETER (jääb poisi tooli taha seisma): See on ju noor Kaalep... selt-simees Paul Kaalep. Sa peaksid ta isa ju veel mäletama.

JOHANNES: Ah jaa... mäletan, mäletan.

JAAK: Mina ja Paul, me võitlesime ühes ja samas partisanisalgas. Ja nüüd elab ta siin meie juures minu kasuvennana.

JOHANNES: Oo! Kas te olite siis partisanid, mitte sõdurid... tavalises mõttes?

RIITA (pöördub samuti kүүraka poole): Partisanid? Punased partisanid? Huvitav!

JAAK (pisut liialdatud asjalikkusega): Jah, me olime esialgu partisanid. Ja doktor Ants Kaalep, Pauli isa, oli kah... (otsib sõnu)

võitleja, nagu see peab olema. (Paus; viivitades.) Ta pekseti 1941. aastal kohalikkude fašistide ja nende abimeeste poolt surnuks. Paul pidi seda algusest lõpuni pealt vaatama... peaaegu terve öö-päeva jooksul... puu külge seotult. Ta pääses ainult tänu juhuslikule asjaolule, et need lurjused end liiga täis jõid. (Vaikselt.) Seltsimees Kaalep... pole mitte alati... vigane olnud.

RIITA (silmitseb kogu aeg Pauli): Ah nõnda...? Siis... sellepärast...

PEETER: Jah, vennas, tegusid on siin tehtud, nagu näed, vägevaid... olgu siis laiemas mõttes, olgu siis päris lihtsa isikliku vapruste kaudu. (Sisemise uhkusega.) Läänes sõimatakse meid ühekülgsiks. Mis on neil endil sellele siinsele kõrvale panna? (Täpsustab.) Sealsetel seltsimeestel meie endi leerist — muidugi. Aga neil teistel?

JOHANNES (ebamääraselt): Tjaah... (Paus; naeratab äkki.) Ja kas teile ei paista, sõbrad, kõiki sääraseid olukordi mäletades, et midagi niisugust pole tegelikult juhtunudki, et see on meile ainult... kummitanud...?

JAAK (noorusliku teravusega): Kummitanud? Või veel! Ei, vana sõber, kõik see juhtus just väga tegelikult, ja nõnda, nagu see tegelikult juhtus, nõnda me seda ka... mäletame!

PEETER: Õige, vennas veteraan, — nõnda see juhtus ja nõnda me seda ka mäletame!

JOHANNES (kergitab kulme): N-no-jah... (Käib pisut aega edasi-tagasi; endise tooniga.) Aga siiski, siiski... Kui ette kujutada... veidi fantaseerida... Elasime, unistasime, pidasime oma siblimist väga tähtsaks... Ja olime lausa kaljukindlad, et inimene on eelkõige ikkagi inimene, mitte aga loom, kes murrab ja hävitab... (Tõstab õlanukid kõrgele.) Seal tuleb aga korraga üks erukapral, kes kuulutab enda prohvetiks ja geeniuuseks, ja avab meile hoopiski lihtsama tõe: kõik on ainult tühjuste tühjus... *vanitas vanitatum*... mõttetu ja juhuslik rippumine üpris peenikese niidi otsas, mille võib läbi lõigata ka kõige stupiidsem lontrus, kelle käes juhtub parajasti terariist olema... (Naerab.) Ja üks ole, sõbrad, — polnud tollel erukapralil kuigi raske tõendada sedagi, et inimene on esimeses järjekorras siiski mitte inimene, vaid üsnagi tavaline pikkade kihvadega, teiste omataolistega lakka-

matut võitlust pidav kuri ja närune kiskja, keda me endis seni ikka luulelist poosi võttes eitasime!

PEETER: Kuss, kuss, kuss, poiss! Nüüd sa ajad lausa ajast ja arust juttu... täpipealt nagu mõni moodne filosoof sealt lääne kandist!

JOHANNES: Arvad? Noh... ei usu! (Suitsetab, käib jälle edasi-tagasi.)

PEETER: Selge! Sest — esiteks: unistame me oma unistusi ja peame oma tööd, mida sina siblimiseks nimetad, väga tähtsaks ka praegu, väitku need sinu neetud erukapralid, mida nad iganes suvatsevad ja soovivad... olgu oma jaburate sõnadega, olgu oma tõntside tegudega! Teiseks: loosung „*vanitas vanitatum*“ ja muud sellised maise elu tühjust jutlustavad tõed on meist tänapäeval kaugemal kui kunagi varem! Ja kolmandaks...

JOHANNES: Nii? Ja kolmandaks?

PEETER: Ja kolmandaks: vaatamata selle sinu neetud kaprali või jefreitori vastavatele tõenduskatsetele oleme me kaljukindlad ka praegu, et inimene on esimeses järjekorras siiski *i n i m e n e*! (Pisut vaiksemalt.) Muide — see niisuguste märatsevate kapralite või jefreitorite probleem üldse... Sääraseid elukaid ei maksa kujutada mitte mingisuguste geeniustena, säärased elukad on vaid teatud jõu kehastajad, teostajad, selle jõu käsutäitjad... Jah... Ja on täiesti vale kujutleda, et nad on mingisugused *i s e s e i s v a d* suurused, kes tegutsevad *o m a e n d a* initsiatiivil ja algatusel.

JOHANNES: Nojah... (Paus.) Et fašistliku meetodi ja selle meetodi elluviimise taga asus tõesti hoopis ulatuslikum jõud kui olid seda härrad Mussolini ja Hitler ise, selles on sul ju muidugi õigus. (Paus.) Ja et sellel jõul ei puudunud ka oma filosoofilised alused, mis ei piirdu ainult Nietzsche ja Weiningeriga, — täiesti kindel. (Paus; naerab äkki.) Ja tundugu see kurioosumina, kuid otsekohe-
sed ja avameelsed olles peame me tunnistama, et see suurte, peidetud potentsiaalide ja üsnagi avarate filosoofiliste aluste olemasolu annab kogu küsimusele isegi teatud omalaadse võlu, mingi omalaadse ja julmalt romantilise haaravuse...

PEETER (ei ole midagi sellist oodanud ega oska kohe seisukohta võtta): Kuidas, kuidas?! Omalaadse võlu? Omalaadse ja julmalt romanti-

lise haaravuse? (Järsku vihaseks saades.) **Omlaadne võlu surma-laagrites nagu see, kust sa ise vaevalt tulema pääsesid? Omlaadne võlu gaasikambrites, kus tapeti miljoneid, ja põletusahjudes, milles põletati tuhaks säärase metsikuste ohvreid? Omlaadne võlu autodes-hingevõtjates, mille abil lämmatati meie emasid, naisi, lapsi, kuna nad olevat maailmas... üle-liigsed! (Põlastavalt.) Noh, pagana pihta, nüüd sa räägid ju lausa idiootsusi!**

KATRIIN (õrnalt, rahustavalt): **Peeter, paike, ära ägestu.** (Naeratab.)

Kuhu see kõlbab — tüli juba esimese kohtamise puhul...

RIITA (nagu teadlikult mehi segades): **Muidugi, arusaadav, — kuhu see kõlbab! Johannes ütles seda ju ainult piltlikus mõttes.** (Pöördub Pauli poole.) **Pardoon, seltsimees Kaalep... asi oli siis nii, et nad vaevasid teie nähes teie isa ja teie isa nähes omakorda teid?**

PAUL (pühib laupa; hetke pärast — kohmetult): **Ma parema meelega siiski... ei kõneleks neist... tookordsetest lugudest...**

RIITA: **Oo, vabandust, vabandust!**

PEETER (noogutab heakskiitvalt): **Muidugi, milleks neid arme enam kratsida!** (Pöördub jälle venna poole.) **Loodan, et mu otsekohesus sind ei haava... aga meie siin ei talu sääraseid targutusi, nagu sa esitasid. Ka mitte piltlikus mõttes! On teemasid, mis... (Ei lõpeta.)**

JOHANNES (lõbusalt): **Ah pillume juba sädemeid?** (Patsutab venda õlale.) **Pole sina, Peeter, kah ivakestki vahepeal muutunud. Äge ja tuline olid sa juba vanasti, äge ja tuline oled sa... ka praegu... hahaha!**

MARET (tuleb paremalt): **Nüüd siis, lapsukesed, — palun einele! Nii-kuinii venis see täna rohkem kui oleks tohtinud. Isa on juba söögitoas ja... ootab.**

KATRIIN (tõuseb kärmesti, kuna ta kardab ikka vendade lahkeli süvenemist): **Nojah, ega siis midagi — käsk on käsk.** (Ära.)

RIITA (astub korraga Paul Kaalepi juurde): **Uskuge... ma tõesti palun... vabandust. Ma ju ei teadnud, et need mälestused teid... nõnda puudutavad.**

PAUL (kohmetult): **Oh... pole midagi. Mis seal ikka vabandada.**

JAAK (naerab veidi järsult): **Selge** — mis seal ikka vabandada.
Lähme, Paul. (Lahkub kohe pikki samme võttes.)

RIITA (haarab küüraka käest kinni): **Oodake ... palun ...** Te ju lubate veel ühe küsimuse?

PAUL: **Olge head.**

RIITA: **Kas te ei saaks mind homme või tunahomme ... seal meie tubades üles otsida?**

PAUL: **Jah ... kui ... kui see teie arvates tarvilik on ...**

RIITA: *Grand merci, Paul, grand merci!* Tänan teid! **Võite uskuda, see on tarvilik! On tarvilik ...** (Vigasega ühes ära paremale.)

MARET (seisab vaheukse kõrval, vaatab ootava ilmega Peetri ja Johannese poole).

JOHANNES: **Järgmine märkus kuulub juba ekstra meile, eks ole? Noh, tubli — suitsetame ainult paberossid lõpuni ja kaome samuti.**

MARET: **Hea küll. Kuigi võiksite ka ju seal tagapool tomutada. Ärge aga liiga kaua aega viitke.** (Lahkub.)

JOHANNES (silmitseb naeratades vanemat venda; kordab hiljutist mõtet): **Jah, äge ja tuline olid sa juba endistel aegadel ja äge ja tuline oled sa ka praegu ...** (Paus; pikkamisi, mõtlikult.) **On siin saanud nüüd kõnelda põhjalikult ... igast asjast ... Oma erialalisi kogemusi pole me aga seni vahetanud ... Kirjutasid mulle kord aastate eest, et otsustasid pühendada oma elu võitlusele tiisikusega ... ?**

PEETER: **Õige ...**

JOHANNES (muiates): **Kuulsust omandanud sel alal juba oled?**

PEETER: **Kuulsust? Õieti ütelda — olen sellest mõtelnud väga vähe ... see tähendab k u u l s u s e s t ... Mõningat edu nii diagnoosimise kui ka teatud uute ravivõtete osas on siiski olnud ...**

JOHANNES (muutub jälle mõtlikuks): **Tjah ... see pole kerge, see pole kerge.**

PEETER (äkki kirglikult): **Pagana pihta ... muidugi pole see kerge! Eriti aga sügelevad käed praegu, mil selle koletise sõja-aastail sügavaks vajunud jäljed meile igal sammul jalgu jäävad!** (Paus.) **Või jälle ... kui see neetud valge katk su enda lähemasse ringi astub ...** (Paus.) **Sa ju mäletad veel meie ühist koolivenda, vana**

head Sander Lepikut, kes studeeris ülikoolis ajalugu ja ... asus hiljem ühte siinsesse gümnaasiumi õpetajaks?

JOHANNES: Mäletan. Mis siis temaga lahti on?

PEETER: Temaga on lahti niipalju, et ... lõpetasime paar päeva tagasi tema tervislikku olukorda kindlaksmääravad analüüsid ... Kops ... mõlemad neerud ... Uhe sõnaga — läbi! (Osutab endale vastu rindu.) Ja siin ... kõrvetab. Tunnen iga rakuga, kuidas ta meilt, nõndanimetatud eriteadlastelt, abi nõuab ... Meie aga ... ? Meie ... ?

JOHANNES: Noh, vanapoiss, see kipub sul kah liiale minema, see niisugune kristuse-hoiak! (Naerab.) Muidugi, muidugi, tean juba, mis sa mulle ütelda tahad! (Pistab käe venna kaenla alla.) Jah, oled parandamatu! Mäletad — juhtusin sulle kord tähendama, et sa pead pisut ülearu silmas meditsiini puhtrakenduslikke funktsioone, samal ajal kui meil tuleks lähtuda ikkagi teaduse kui s ä r a s e positsioonidest ... arvestamata sellega, kas tema kaudu saab teha head või halba? Sõimasid mind selle eest vähemalt pool tundi, ja hoopiski mitte sõbralikkude sõnadega ... hahahaha! Tuleb meelde, vennas?

PEETER (pikkamisi): Küllap ehk tuleb kah ... (Surub paberossi tuha-toosi; ikka kuidagi viivitades, pea kummargil.) Ja et sa olid mu tookordse sõimu kuhjaga ära teeninud — küllap sa nüüd taipad ehk sedagi! (Ajab enda sirgu, jälle kirglikult.) Mängisid erapoole-tut ja külma teadusemeest! Lollus! (Paus; mõtlikult.) Muide — kas see sinu šeff, professor Mayer, ei tegelnud mitte taudide probleemiga?

JOHANNES: Jah, nõnda see küll oli.

PEETER: Et kas seni taudiliste puhangute põhjusteks arvatud tegurid ongi need päris tõelised põhjused?

JOHANNES (vaikib pisut aega; hetke pärast õlgu kehitades): Nojaa ... väliselt kõlas see küll umbes nõnda. (Teeb jälle nagu kahtleva pausi, lisab siis.) Tegelikult aga huvitas seda kurja vana-meest siiski hoopis midagi muud.

PEETER: Nimelt?

JOHANNES (puhub suitsurõngaid; ikka viivitades): N-nojah ... Meie — see tähendab professor Mayer ja ta assistendid, ei mõtelnud

niivõrd probleemi utilitaristlikust kui selle teaduslikust küljest... (Paus.)

PEETER (taipab, pahaselt): Soo! Pagana pihta!

JOHANNES: Noh, näed — lähed ju praegugi ägedaks! Hahahaha!

(Kustutab samuti paberossi.) Või... pistame ehk veel võistlemagi?

PEETER: See tähendab... kuidas — võistlema?

JOHANNES (naerab jälle): Noh, eks sa ju tea, kuidas maailmas võisteldakse. Et kes jõuab varem sihile ja pärib au, kuulsuse ning rikkuse, kes aga jääb viimaseks ja peab leppima hammaste kiristamisega. (Tõsineb.) Nii. Läki siis pealegi. (Ära.)

PEETER (järgneb vennale, pea mõtlikult kummargil).

Kolmas pilt

Lavaseadeldis endine. Pühapäev; mõni nädal hiljem — juuni teine pool. Väljas on päikesepaisteline ja vaikne. Uks rõdule seisab pärani, samuti ka mõlemad aknad. Kõrvaltubadest kuulduv viiuliheliseid.

MÄRT LAAGUS (istub klaveri ees, mängib hoogsalt; katkestab silmapilguks, parandab midagi noodilehel, mängib uuesti; tõuseb rahulolematu ilmega ning jalutab veidi aega mööda tuba; istub tagasi klaveri ette, mängib jälle).

MARET (tuleb paremalt, mapp kaenlas): **Vabanda... igatsus tõmbas kah siia päikese-poolele... Või ehk segan?**

MÄRT LAAGUS: **Segad? Ei! Kirjutad ikka neid homme väljaantavaid tunnistusi?**

MARET (seab end tööle): **Jah. Ja varsti olen ma nendega lõpul.**

MÄRT LAAGUS (äkki temperamentselt): **Näed... ei lähe! Ei lähe! Tee mis tahad — mitte ei lähe!**

MARET: **Oled ehk väsinud... Puhkaksid ehk pisut...**

MÄRT LAAGUS (tõuseb, heidab käega): **Väsinud? Ajuarteride lupjumine, nagu näha... vaimne skleroos! (Käib jälle edasi-tagasi.) Ptüi... pagan võtaks! Olen seni ikka ette kujutanud, et su vennase Nigula ja minu vahel on vaks vahet, tõepoolest aga tuleb välja, et ... istun ise samuti ummikus!**

MARET (muigab): **Noh, nii hull see asi kah ju ei ole... (Paus.) Jaak ja Paul kääksutavad seal võidu. Läheksin ehk ja ütleksin, et nad sind ei sega?**

MÄRT LAAGUS: **Ah Jaak ja Paul...? Kääksutavad...? Las aga tõmbavad edasi. (Istub klaveri juurde, mängib jälle pisut aega; lööb**

noodikausta viimaks plaksatades kinni.) **Ehh, olgu! Mis ei näkka, see ei näkka!** (Astub naise juurde.) **Pagana veider seisukord, pagana veider seisukord! Kõik on kuskil mu enda sees küps ja valmis... Pigistan silmad kinni ja... kuulan... ja kuulen... Aina voolab ja kohiseb... Tuleb nagu jõgi ja läheb nagu jõgi!** (Kehitab õlgu.) **Vaevalt aga saan käed klaveriklahvidele sirutada — kadunud! Jah, kadunud! Kadunud! Püüa või haara, tee mis tahad — kadunud! Ja see, mis sa kuidagi paberile saad... ei kõlba kuhugi!**

MARET (hoolitsevalt, õrnalt): **Pole midagi, isa! Saabub see päris õige silmapilk ja... ületad ennast ja üllatad meid!** (Paus.) **Kahju, et meile täna kedagi külla ei juhtu — saaksid ennast veidi lahutada.** (Helistatakse.) **Ahah... siiski, siiski.** (Tõuseb, läheb avama.)

MÄRT LAAGUS (käib ikka edasi-tagasi, ümiseb ikka mingit viisikest, mis ei paista aga mitte kuidagi päris õieti meenuda tahtvat).

MARET (astub tagasi tuppä; tasakesi): **Näed sa, Märt... pioneerid sooviksid sinuga kokku saada... Võtad nad muidugi vastu?**

MÄRT LAAGUS (hajameelselt): **Pioneerid...? Mis — pioneerid?**

MARET: **Noh... pioneerid. Sa ju tead — (muiates) väikesed valgete pluusidega ja punaste kaelarättidega poisid ja tüdrukud...**

MÄRT LAAGUS (ei suuda end ikka veel koguda): **Aa...? Jah, tean küll... Ja milles... milles asi siis seisab?**

MARET: **Nad soovivad sinuga... nagu ma juba ütlesin... kokku saada. Lasen sisse, eks ole?**

MÄRT LAAGUS: **Jah muidugi... muidugi... lase sisse!** (Ootab.)

MARET (lahkub jälle hetkeks).

I PIONEER, II PIONEER, III PIONEER, IV PIONEER, V PIONEER (astuvad tuppä; on alguses väga tagasihoidlikud ja kohmetud, püüavad üksteist loomusunniliselt ette lasta).

MARET (tõmbub — üha muheldes — tagasi laua äärde; hetke pärast ära paremale).

I PIONEER (väike punase peaga poiss): **Tervist, seltsimees helilooja...**

MÄRT LAAGUS (on järsku väga reipaks ja otsõgu hoopis nooremaks muutunud): **Tervist, tervist.** (Astub lastele vastu, ulatab kõigile kordamööda käe.) **Istuge, olge head... sõbrad... istuge!** (Lapsed istuvad, istub ka ise.) **Ja millega võin teile kasulik olla?**

- II PIONEER (väga elavate silmadega tõmmu tüdruk — korraga julgust võttes): **Seltsimees helilooja, — me tulime teile külla... ja selleks, et teiega... vestelda.**
- MÄRT LAAGUS: **Aa... tulite mulle külla... ja selleks, et minuga vestelda? Väga kena, väga kena... (Noogutab liialdatud tõsidusega.) Ja mille üle... kui see pole ehk saladus?**
- II PIONEER (mõistab naljatamist, naerab): **Ei, see ei ole saladus. (Seletab.) Me seadsime nimelt...**
- III PIONEER (umbes niisama vana heledapäine tüdruk — vilkalt ette rutates): **Me seadsime nimelt oma suvisesse kavasse rea vestlusi meie kuulsate vaimutegelastega... Teie olete nüüd järjekorras juba kolmas, keda me külastame.**
- MÄRT LAAGUS: **Ahah, juba kolmas...**
- I PIONEER (asub asja juurde): **Kas te... seltsimees helilooja... kas te ka palju vaeva näete, kui te oma koorilaule ja neid teisi muusikapalasisid loote?**
- MÄRT LAAGUS (muutub kord-korralt elavamaks; ikka koomilise tõsidusega): **Ah kas ma... palju vaeva näen? See on pagana raske küsimus, pagana raske küsimus. (Mõtleb, silub juukseid.) Noh, kuidas ütelda... Arvan, et mitte vähem, kui teie oma tükke valmistades.**
- IV PIONEER (tedretähniline poiss): **Oo! Tõesti?!**
- V PIONEER (pisut lopsakusele kalduv patsidega tüdruk; müksab imestajat): **St!**
- MÄRT LAAGUS: **Jah, eks ole — nii lihtne see töö ei olegi, nagu ehk esialgu paistab!**
- II PIONEER (naeratades): **See meie tükki valmistamine on ju tühine asi!**
- V PIONEER: **Ega ta ikka ei ole kah... kuigi tühine!**
- MÄRT LAAGUS: **Usun, et ei ole! Usun! Eriti veel siis, kui te püüate... noh... viite poole.**
- III PIONEER (sädinal): **Jah! Ja iga kord ei tea mitte midagi ette arvata, kuidas läheb... Kord ma andsin emale lubaduse, et parandan matemaatika numbri ära, ja tuupisin mis hirmus. Tahvli juures aga lendas pea täiesti tühjaks. Ja... sain vaevalt kolme!**

MÄRT LAAGUS (naerab samuti): **Ahah, ahah, nõnda et teie alal juhtub kah niisuguseid veidraid äpardusi...? Minul nimelt on päris tihti sedasi, et umbes nelja või viie jaoks tahad kirjutada, aga välja tuleb... hoopiski kehvema numbri jaoks.**

I PIONEER (vanamehelikult): **Jah, vahel on küll sedasi.**

MARET (tuleb maiustuste kausikesega): **Olge head, maitse kah.** (Pioneerid krõbistavad kompvekke ja küpsiseid.)

II PIONEER (silmitseb pisut aega järelemõtliku ilmega Märt Laagust; äkki heleda häälega): **Ütelge, palun, kuidas teie kah omal ajal õppisite?**

MÄRT LAAGUS: **Kuidas ma... õppisin...?**

II PIONEER: **Jah.** (Seletab.) **Meile ju kinnitatakse ikka, et te olevat kõik meist hoopis targemad ja virgemad olnud...**

MÄRT LAAGUS: **Nimelt, nimelt — kes meie kõik?**

II PIONEER: **Noh... kõik kuulsad inimesed... Kunstnikud ja kirjanikud... ja heliloojad... ja kooliõpetajad. Kas teil olid kõik viied?**

MARET (naeratab, heidab mehele kahjurõõmsa pilgu).

MÄRT LAAGUS: **Viied...? viied...!** (Kõhatab, ei tea nähtavasti, mis vastata; tõuseb viimaks ja teeb hoopis teist juttu.) **Teate, lapsed, mis mina teile praegu ette paneksin... Maasikad on juba punased... Kas me ei läheks neid kah korraks vaatama?**

MARET (ikka endamisi muiates): **See oleks tõesti õige tegu. Juttugi saaksite seal ajada hoopis parema meeoleolu juures... eriti seltsimees helilooja.**

MÄRT LAAGUS (kiirustab): **Läki, läki, neh, sõbrad... Läki, läki!** (Uhes lastega ära aeda.)

MARET (seisab pisut aega rõdu-uksel, vaatab pioneeridele järele; istub siis tagasi laua juurde ja jätkab tööd).

KATRIIN, PEETER (tulevad väljast — Katriin värvilises tänavkleidis, Peeter heledates pükstes ja särgiväel).

PEETER: **Jõudu, memme. Töötad?**

MARET: **Jah, töötan. Ja võtan külalisi vastu.** (Tõuseb, juhib poja ja minia rõdu-uksele.) **Olge head. Ainult... ärgem neid segagem.**

PEETER (mõistab): **Ahhaa — delegatsioon?**

MARET: Jah. Ja see on hea, et nad tulid... ja et teiegi koju tulite... isa vist on üle töötanud ja piinab ennast asjatult.

PEETER (jalutab pikkamisi läbi toa): Tjaa-jaa... (Hellalt.) Ja sina ise... ei ole üle töötanud?

MARET: Mina? Kust sa selle võtad?

PEETER: Mäletan, nagu me oleksime sügisel kõnelnud sinu pensionileminekust...

XMARET: Minu pensionileminekust? (Raputab naeratades pead.) Ei mäleta, ei mäleta. Ja kuhu see kõlbabki: teistel on käed kuhjaga tööd täis, mina aga järsku... pensionile...!

PEETER: Muidugi, see on õige, aga...

MARET: Pole siin mingisugust „aga“, poja! Tuleb suvine vaheaeg — ja varsti see ongi käes — puhkame! (Aiaast kostab naeru ja kohe selle järel rõõmsat laulu.) Tohhoo ime — seal saadakse juba lausa sõpradeks!

KATRIIN (vaatab ikka veel rõdu-uksest välja): Jaa, seal saadakse juba lausa sõpradeks. Väike tüdruk lööb takti ja teised lasevad nagu lepalinnud! (Naerab äkki.) Ja isagi ajab joru kaasa... kuulake ainult! Sumiseb nagu kimalane. (Helistatakse.)

MARET (tõuseb virgalt, läheb avama; laseb endast varsti mööda tuppa Johannese ja Riita).

RIITA: Tervist, Katriin. Jumalik ilm, kas pole? Kuidas seltsimees doktoril läheb?

PEETER: Täna küsimast, nuriseda ei saa.

JOHANNES (ebatavalise jutukusega): Ilm on tõesti tore... oi, ilm on tõesti tore! Ainult veidi kuumavõitu. (Ulatab Peetrile käe.) Tervist, vennas, kolleeg ja ülemus. (Seletab emale.) Sa ju, memme, ei tea vist veel... Eile kinnitati mind kohale... sinu vanema poja nooremaks assistendiks... hahahaha!

MARET: Ah nii? Siis on ju kõik kõige paremas korras.

PEETER (veidi sentimentaalselt): Jah, alustame seega võitlust kõrvuti, kaks entusiast... õlg vastu õlga. Ja loodame, et me siitpeale enam tülli ei lähe, nõnda nagu see kippus vanasti ikka juhtuma.

JOHANNES: Kes teab, kes teab... Üks ala, ühed loorberid — sina hakkad kõõritama üle minu plangu, mina üle sinu plangu!

PEETER: Milleks? Tänapäeval ei armastata enam ameerikaid avastada üksteisest eraldi, igaüks omaette — ühiselt kulub selleks üpriski vähem jõudu.

JOHANNES: Arvad? Võib olla, vaatame! (Istub, suitsetab mõnusal ilmel.)

RIITA: Muide — meie uus korter on kah juba tipp-topp korras. Miks armsad sugulased meile kah külla ei tule?

KATRIIN: Oo, küllap tuleme! Ja hakkame käima isegi ehk nii tihedalt, et te meist juba varsti tüdinete. (Väljast kostab jälle rõõmsat sädinat; läheb tagasi rõdu-ukse juurde.) Tulevadki! Ja mihukese kergusega isa kõige ees sammub! Nagu kolmekümne-aastane elumees!

JOHANNES (vaatab samuti välja): Tja-hah, siin on ju juba enne meidki külalisi!

I PIONEER, II PIONEER, III PIONEER, IV PIONEER, V PIONEER, MÄRT LAAGUS (astuvad tuppa, kõik kuidagi uljalt elevil).

MÄRT LAAGUS: Näe, näe, maja lausa rahvast täis! (Poegade ja miniate poole.) Suursündmus, sõbrad, suursündmus! (Maretile.) Lepisime kokku, et lähemal päevil tullakse siia hoopiski arvukama hulgaga ja siis korraldame ühe toredate aiakontserdi. Bass kipub küll ivake nõrgaks jääma — mina üksi seni olen... aga vahest mõtleme midagi välja. (Pöördub jälle laste poole, pea kuklas.) Nii et tänaseks tahate ikka lahkuda? Kahju, kahju. Ja missugune oleks teie seekordne käsk minule?

II PIONEER (tõstab tervituseks käe): Seltsimees helilooja... suur tänu, et te meid vastu võtsite... ja varsti tuleme me tingimata... seda kontserti tegema. Meie p a l v e oleks aga, et te kirjutaksite selle kontserdi puhuks ka midagi meile.

III PIONEER: Jah, midagi niisugust, mida saaksid laulda mitte üksi meietaolised, vaid ka väikesed lapsed.

I PIONEER (asjalikult): Sest selles osas on tõesti... päris raske.

MÄRT LAAGUS (pärast hetkelist vaikust, tõsiselt): Mõistan, mõistan... seda tagasihoidlikku märkust. Ja tunnistan häbiga: teie vastu oleme meie, helimeistrid, lausa hooletud olnud. (Paus.) Küllap viin teie sõnad edasi ka oma ametivendadele... ja püüame oma viga parandada... (Jätab kõik kordamööda kättpidi jumalaga, saadab nad ukseni.)

I PIONEER, II PIONEER, III PIONEER, IV PIONEER, V PIONEER
(tervitavad veel kord, lahkuvad).

MÄRT LAAGUS (püüab varjata oma hella meeleolu): Noh, mis te ütlete, sõbrad, mis te ütlete! Nad on ju tõesti toredad, need... markratid! Minna niisuguse auväärse papa juurde, nagu mina seda olen — noh! Meie oma nooruse ajal poleks sellega hakkama saanud vitsahirmugi all mitte!

KATRIIN: Jah, nad on julged. Ja päris häbi on meelde tuletada omaenda... lapsepõlvekohmetust!

JAAK, PAUL (tulevad paremalt, jäävad vaikides teiste vestlust kuulama).

AINO, LIISA (ilmuvad pahemalt, teretavad).

MÄRET: Jah, tervist, tervist. Näete, kui kenasti see läheb — kus on, sinna tuleb veel juurde. Palun, istuge ometi. (Istutakse, kuhu juhtub.)

PEETER (pöördub jälle isa poole): Ja kuidas see kõik... nii äkitselt?

MÄRT LAAGUS: Kuidas? Tulid! Jah, võtsid lihtsalt kätte ja tulid. Ja uskuge või ärge uskuge, aga säärane tunnustus, nagu nad mulle selle oma külaskäiguga osutasid, teeb tõesti südame soojaks! Kahju hakkab päris, et endal on turjal juba nii hirmus palju päevi ja et kõike enam lõpuni ei näe!

PEETER: Ooh, ära karda, küllap sa jõuad veel üsnagi suuri asju lõpuni näha! (Naerab.) Anna aga kümme aastat aega, las tööst hakkavad kinni sellised lõhestamata hingedega meistrid, nagu need praegu siin toas seisid.

MÄRT LAAGUS (on muutunud järsku väga hajameelseks): Jah, see on õige... (Märetile — rõõmsalt.) Käes! Usu, ema, nüüd on see ometi viimaks käes!

MÄRET (hellalt): Noh, näed sa — jõudsidki jälle välja kadunud järjele!

MÄRT LAAGUS: Jõudsin, ema! (Läheb klaveri juurde, hakkab mängima; teeb seda esialgu pisut kobades ja just nagu otsides, muutub aga siis järjest kindlamaks ja sunnib end oma noorusliku hooga kuulama; lõpetab viimaks ja tõuseb, tooli jõuliselt tagasi tõiugates.) Noh?

PEETER (pikkamisi, tõsiselt): Taat... see oli sul tõesti vägev... ja ilus!

MÄRT LAAGUS: Arvad?

PEETER: Arvan küll.

NIGUL HÄRM (ilmub samal hetkel rõdule, jääb sinna seisma).

MÄRT LAAGUS: Siis on hea, siis on hea ... (Nagu vabandades.) Muidugi ... see on ju alles kondikava, millele tuleb veel liha ja veri juurde anda ... (Käib edasi-tagasi.)

PEETER: Jah ... Ja kui see kõik liita siis hästi tugevasti selle külge, mis juba on ... (Märkab samas kirjanik Härmi.) Pagana pihta, onu Nigul, mis sina seal teed? Ja kust sa tuled? (Kõigi teistegi tähelepanu koondub uuele külalisele.)

AINO (spontaanselt, valuliselt): Isa!

NIGUL HÄRM (astub rõdult tuppa, pungil täis portfelli käes): Kust **X**ma tulen? Tulen oma hinge müümast!

LIISA (etteheitvalt): Sedasi's? Otse siia! Idioot!

JOHANNES (vidutab uudishimulikult silmi; naerab korraga): Hahahaa!

PEETER: Hinge müümast?

NIGUL HÄRM: Jah, tulen hinge müümast!

PEETER: Kui tarvitada tavalist, igapäevaste inimeste keelt — mis see hinge müümine tähendab?

MÄRET (vihaselt): See tähendab seda, et inimene on veel vanu igi uue ameti valinud ... vöoritsejaameti.

NIGUL HÄRM: Mmh! Vöoritsejaameti ...!

MÄRT LAAGUS (jälgib vaikides sündmust; kärsitult-halvustavalt): Hea küll, vana! Juba pühakiri ütleb, et õndsad on need, kes ... ja nõnda edasi. Edvista pärast ja tee tsirkust. Istu, mis sa seal ennast peegeldad.

AINO (satub hetkeks väga lähedale nutule, vaatab isa suurte, läikivate silmadega).

JOHANNES (naerab korraga kõlava häälega): Noh, Peeter? Kõik siin kallil ja üliõnnelikuks kuulutatud kodumaal ei olegi ju sellised traavivad ja galopeerivad tulihinged, nagu sinu esialgsest informatsioonist järeldada võis. (Pilgutab kavalalt silma.)

PEETER (pöörduv veidi järsult): Nii? Rõõmustad?

JOHANNES (ikka naerdes): Rõõmustan? Ei. Konstateerin ainult fakti.

KATRIIN (teeb ootamatult paar sammu kirjanik Härmile vastu; selge, sõbraliku, kõigile kuuldava häälega): Palun, onu. Oled vist kind-

lasti väsinud — sea end siia vabale tugitoolile. Puhka jalgu. (Võtab oma naeruväärsust taipama hakkaval demonstrandil sõbralikult kaenla alt kinni, talutab läbi toa.)

NIGUL HÄRM (istub, pühib higi; näib korraga häbenevat; nagu vabandades): **Tulin läbi aia ja kuulsin hääli. Ja... astusin sisse.** (Vaikus.) **Segan ehk?**

MÄRT LAAGUS: **Segad? Ah, jäta nüüd!** (Sõbralikult.) **Sõimasisid mind... ja süüdistasid. Isegi vaba vaimu reeturiks vist nimetasid mind.** Aga näed — siiski muutub mu palake tüki paremaks, kui see oli varem.

NIGUL HÄRM: **Mmh, paremaks!** (Jälle tärkava jonnakusega.) **Paremaks! Rämps tuleb sellest välja... rämps... muud midagi!**

MÄRT LAAGUS (tõsineb; hetke pärast viivitades): **Nii? Tähendab siis, et rämps?** (Paus.) **Miks?**

NIGUL HÄRM (tunneb end nähtavasti ikka veel ebamugavalt ja ärritub selletõttu üha enam): **Miks? Miks? Sellepärast, et kui... kui... loov inimene hakkab oma tööd ümber sorkima jumal teab mihukeste võhikute näpunäidete järgi, siis... pole see õige! Loov inimene peab vaba olema! Loov inimene peab... peab ise olema! Loov... loov... loov inimene peab ise sobiva probleemi, sellele probleemile sobiva teema ja... ja... kunstiliselt sobiva kujunduse leidma! Jah, loov... loov inimene peab ise otsustada võima, mismoodi ta selle või teise küsimuse... sellest või teisest kunstiprintsiibist lähtudes... lahendab ja kuhu ta selle lahendusega välja jõuab!** (Lõõtsutab, toksib kepiotsaga vihaselt vastu põrandat.)

JOHANNES: **Õige, onu!** (Naerab jälle kõlava häälega.) **Nii mõtte-, sõna- kui teovabaduse printsiibist lähtudes — õige!**

PEETER (vaatab üle õla): **Õige? Õiget, vabanda väga, pole siin mitte midagi! Päris tavaline anarhiline individualism! Kõik!**

NIGUL HÄRM: **Mmh! Anarhiline individualism!**

JOHANNES (Peetrile): **Siiski, siiski, ära salga, vennas, et...**

LIISA (hädaldades): **Is-sand... kirjanik Härm! Ära ometi ärritu!** (Maretile.) **Kui-das ma kardan! Kujuta ette, eile oli tal nii halb, et... hirm tuli lihtsalt peale...**

JAAK (on kogu aeg vaikinud; ajab enda pikkamisi ja pisut loiult püsti, jääb siis seisma täiesti sirgelt; tõstab käe, deklameerib äkki kõigile märgatava sarkasmiga):

Mina ise palkan pere,
 ise karin karjased...
 Mul on tugev karu kere,
 kuklas kuldi harjased...
 Roodan rabad, kannan koormad,
 õlleankrud võrutan,
 leemejahud, pudrusoormad
 vaestekotti põrutan —
 mina ise!

NIGUL HÄRM (ei mõista esialgu seisukohta võtta; alles tükikese aja pärast — väriseva häälega): **Mis see tähendab? Pilgata mõtled... poisike!**

JAAK (deklameerib edasi):

Olen võimas, olen visa
 valla ees ja vaarikus...
 Võimsam on ehk Jumal-Isa
 oma piksekaarikus.
 Tema käes on hõlp ja tülin,
 idulehed linnastes...
 Aga oma kaera külin
 kas või siidikinnastes —
 mina ise!

JOHANNES (naerab): **Hahahaha... kas või siidikinnastes? Tore!**

NIGUL HÄRM (kuulab, pea püsti; järsult): **Ahah... mõistan! Vaata mul... tattnina! Või... või... mina ise!** (Tõuseb, lahkub kangel kõnnakul.)

LIISA: Kirjanik Härm! Kirjanik Härm! (Põlastavalt.) Taevane arm, kus on ikka ajad ja kus on ikka... kumbed! Lugupeetud luuletaja tehakse narriks! (Heleda häälega.) Kirjanik Härm... kirjanik Härm! (Mehe kannul ära pahemale.)

AINO (ei suuda seda kõike taluda, läheb norgus kõnnakul rõdu kaudu aeda).

PAUL (muutub korraga väga rahutuks; tõuseb, kavatseb tüdrukule järgneda, ei tee seda aga siiski ja istub tagasi endisele kohale).

RIITA (jälgib üksisilmi erutatud noori, muie suunurkades — näib aimavat nende vastastikust sümpaatiat).

MARET: Jaak, seda poleks tarvis olnud!

JAAK (kehitab õlgu; kuidagi kinniselt, järsult): Arvad? Mina aga arvan teisiti. (Sõbrale.) Läki, Paul. (Pisut vihasel kõnnakul ära paremale.)

MARET, KATRIIN (lähevad hetke pärast tasakesi vesteldes aeda).

MÄRT LAAGUS (pärast tillukest ebamugavat pausi): Ai, ai, ai, seda kõva sarvedega jäära küll! No milleks nüüd säärast palagani mängida, pagan võtaks! Meeleolu... rikkus ära!

JOHANNES: Tjah... Kas seda palaganiks nimetada siiski maksab, kuigi ta oli, tõsi küll, üsnagi koomiline. (Naerab.)

PEETER (suitsetab; mõtlikult): Paistab, et sellel heal mehikesel tuleb endaga veel üsnagi palju vaeva näha...

MÄRT LAAGUS: Tuleb! Selles pole kahtlust. (Vaatab kella.) Pagana pihta — pean kah teid maha jätma. Lubasin vanale Lengile helistada... (Lahkub.)

RIITA (näib kogu aeg millegi üle järele mõtlevat; tõuseb äkki; pisut närvilisena): Johannes... luba mulle, palun, üks sigaret. (Saab selle.) *Mille merci.* (Võtab tuld.) *Merci.* (Suitsetab; pöördub järsku Peetri poole.) Vabanda mind, doktor... Kas sa tead, mil kombel nad teda just piinasid?

PEETER (ei taipu kohe; alles tükikese aja pärast): See tähendab: kes — keda?

RIITA: Ma mõtlen — need kodanliku leeri mehed või fašistid... seda poissi... Seda noort Kaalepit...

PEETER: Ahah, Pauli? (Vaikus.) Uksikasju ma ei tunne. Aga mis siis?

RIITA (viivitades): Jah, näed... see lugu on hakanud mind vaevama.

PEETER: Mis suhtes?

RIITA: Selles suhtes, et... (Naeratab.) Uhe sõnaga — ma olen viimasel ajal palju mõtlema pidanud maalist, kus säärast episoodi saaks kasutada keskse ideena. (Veidi katkendlikult, nagu nähtamatut pilti kirjeldades.) Vana, põline laanealune... Umberringi puutüved... Sammal... Siin-seal juhuslikud põõsakesed — pihlakad, pajud, mõni vaevakaseke... Isegi linnud okstel ja lepatriinud rohukõrtel... Ja selles ürgses, hõrgus, taevalikult rahulikus ümbruses rühm inimesi. Vööni paljas mees käsipidi üles riputatud... peksuvermetes... ja laps... poisike... puu küljes... suurte, tumedate läikivate silmadega... (Paus.) Ja piinatavate ilme! Oo, piinatavate ilme!

PEETER (on tahtmata Riita jutustuse mõju alla sattunud): Jaa, jaa — kui seda kõike hästi meisterlikult edasi anda, võiks säärasest teosest tõesti kohutav süüdistusakt kujuneda. Ja allkiri: „Fašism“. Lühidalt, lakooniliselt: „Fašism“. Kõik.

JOHANNES (naerab äkki valjusti): Aa, vaata, kuhu sina jälle sihid! (Ähvardab naljatades sõrmega.) Hoiatan, hoiatan! Minu väike alpikannike on veelgi suuremal määral kui onu Nigul löoke vabalt väljadelt. Ma ei usu iialgi, et ta laseb enda nii lihtsalt teie agitatsioonivankri ette rakendada.

PEETER: Kuidas, kuidas?

RIITA (pikkamisi, nagu unistades): Jah, see idee vaevab mind... nii öösel kui päeval. Ja kõik minus endas on juba nii selge, et vajatakse ainult lõuendi ette asuda. Mis sa arvad, Peeter, kas ta poseeriks mulle?

JOHANNES: Aga miks siis ta ei peaks seda tegema?

RIITA: Jah, miks siis ta ei peaks seda tegema...? (Paus; endise tooniga.) Olen teda vaadanud... tähele pannud... Olen teda silmitsenud... küllaltki teraselt... (Paus.) Ainus asi, mis ma kogu aeg kardan, on ilme... Ilme... jah. (Mehele.) Muide, Johannes, kas me ei hakkaks siiski minema?

JOHANNES: Võib, alpikannike, võib. (Kummardab, suudleb naljatades naise kätt.) Huvasti, Peeter... vennas, kolleeg ja ülemus. (Naerdes ära.)

PEETER (saadab Johannese ja Riita eeskotta; tuleb varsti tagasi; kirjanik Härmile, kes on vahepeal tagasi tulnud): **Nii, maestro onu...** (Paus.) **N-nii, nii.** (Paus.) **Noh, hea küll — kas astuksime ehk kah aeda?** (Ei oota vastust, lahkub rõdu kaudu.)

NIGUL HÄRM (istub veel pisut aega; tõuseb siis samuti ja lahkub pahemale).

AINO (astub rõdu-uksest tuppa, istub klaveri juurde).

PAUL, JAAK (tulevad paremalt).

JAAK (meenutab äkki): **Pagan võtaks — unustasin midagi. Oota, tulen kohe.** (Läheb tagasi.)

PAUL (seisab hetk aega tugitooli kõrval, istub siis, toetab käed põlvedele; ei märka Ainot).

AINO (tasakesi): **Paul!**

PAUL (vaatab ringi, kohmetub): **Jah?**

AINO: **Kavatsete... kuhugi minna?**

PAUL: **Eevaldi juurde. Homme alustame ringreisi.** (Vaikus; saab järsku oma kohmetusest võitu — pisut vanainimeselikult.) **Asjata... jooksid toast välja! Milleks?**

AINO (kehkitab õlgu, naeratab nukralt): **Milleks? Ei tea. Muidugi ei aita see ju midagi. Aga... pole parata, ma ei suuda teisiti!**

PAUL: **Isa jonnihoo pole ju ometi sina süüdi!**

AINO: **Tean, et ei ole... aga...** (Vaatab poissi langetatud laugude vahelt; tasakesi.) **Kas sa... kavatsesid mulle järele tulla?**

PAUL (ei vasta kohe; alles tükikese aja pärast): **Jah...**

AINO: **Trööstima?** (Muigab.)

PAUL (vaikib, pühib erutatult laupa).

AINO (haarab poisi käe; pehme, nagu laulva tooniga): **Muidugi... tahtsid mind trööstida! Mis sa sellest asjata salgadki... Vanasti... enne sõda... oli ju ikka nõnda, et kui minul oli tuju halb, siis... trööstisid sina, kui sinul oli tuju halb, siis... mina.** (Veelgi vaiksemalt.) **Ja ma olen... olen tahtnud juba ammu küsida, et... kuidas sa viimasel ajal elad kah, Paul?**

PAUL (vaatab maha, lühidalt): **Kuidas ma elan? Ei midagi. Päris hästi.**

AINO: **Aina töötad?**

PAUL: **Töötan.**

AINO: Jaak kõneles kord, et sul olevat kavatsusel mingisugune suurem teos. Kas see on õige?

PAUL: Olen ju... mõtelnud.

AINO (pärast lühiajalist pingelist vaikust): Mäletad... olime veel päris noorukesed... Aina hulkusime ja tegime suuri plaane... Ja isegi tülitseme, kui... teisiti ei saanud. (Paus.) Sina ütlesid, et hakkad, kui suureks kasvad, geoloogiks, sest geoloogidel olevat täita kole tähtsaid ülesandeid... Ja minu lubasid oma uurimisreisidele kaasa võtta... kui mitte abilisena, siis vähemalt pealtvaatajana. Nüüd aga saad arvatavasti nimekaks heliloojaks ja viiulikunstnikuks... Ja geoloogiks hakkasin mina! (Paus.) Veider, kas pole? Või ei usu sa, Paul, et minust sel alal midagi välja tuleb? (Muigab ebamääraselt, ootab vastust.)

PAUL: Miks ma ei peaks seda uskuma? Kindlasti usun! (Paus; tasakesi, valuliselt.) Ja küllap minagi... oma viiuliga... suudan veel kuidagiviisi kasulik olla.

AINO (laskub äkki põlvili põrandale, surub põse vastu vigase nooruki käeselga): Paul, Paul... armas!

PAUL (sügavasti liigutatud — ei oska esialgu kuidagi reageerida; kummardub siis pikkamisi tüdruku kohale, puudutab selle juukseid): Aino...!

AINO (vaatab üles, pisarad silmis): Jah, kallis?

Meljas pilt

Johannese elutuba. Sisustus tavaline: veidi ebaühtlane, kuid siiski küllaltki maitsekas. Parevalt viib uks kõrvaltuppa, pahe-
mast esinurgast trepikoridori, selle kõrval kaks suurt akent. —
Augusti lõpp. Otseseinas olevast klaasuksest tungib sisse eredat,
kuid juba jahedana tunduvat päikest.

RIITA (helesinises siidkitlis; seisab maalimisraami ees, vaatab pead
viltu hoides lõpetamisel olevat teost; koputatakse): **Jah, palun.**

JOHANNES (valges suvimantlis; astub sisse): **Jõudu, minu alpikan-
nike.**

RIITA (ümber vaatamata): **Tarvis, mon prince. Arvasin kohe, et sina.**

JOHANNES (astub naise selja taha, silmitseb samuti maali): **Noh,
saab vist varsti valmis?**

RIITA: **Saab, nagu näed.** (Jätkab töötamist.) **Kuidas meeldib?**

JOHANNES: **Kiita sind ju ei taha, aga — meeldib. Tõsiselt meeldib.**

RIITA: *Merci.* **Jah, tead sa — sama tunne on ka minul endal. Muide
— sinu märkus pahema tritsepsi vormi kohta... selles asendis...
oli väga tulus.** (Paus.)

JOHANNES (jätkab vaatlemist): **Hädaldasid ilme pärast. Seegi on ju
üsna usutav.** (Jalutab laisalt eemale.) **Muide — einestaksin pisut
— kavatsen ka täna õhtul laboratooriumis... väikest õhtust istu-
mist teha.**

RIITA: **Ahah, jälle?** (Paus.) **Uurid?**

JOHANNES: **Uurin.**

RIITA: **Mida, kui see saladus pole?**

JOHANNES: **Käesoleval momendil on see just saladus.** (Paus.)

RIITA (usutledes): **Mõtled ehk üksi jätkata ettevõtet, mida te üritasite
omal ajal koos vana Mefistofeelse Mayeriga?**

JOHANNES (naerab): **Võib olla, võib olla.** (Suitsu vastu hõõguvat sigaretiotsa puhudes.) **Võimalik, et tallan tühja tuult, võimalik aga ka, et olen niidiotsa ometi viimaks näppu saanud. Igal juhul — kui on õnne, siis...**

RIITA: **Jah? Siis?**

JOHANNES (krimpsutab äkki nägu): **Eeh, hea küll!** (Paus; jätkab.)

† Vahel ununeb lähem ümbrus silmapilguks, ja kohe paistab mulle, et... seisan ometi viimaks kuulsuse ja rikkuse lävel. Siis aga... järgmisel silmapilgul... tuleb see jälle meelde, ja hing läheb nii täis, et päev otsa ei taha süüa ega juua.

RIITA: **See tähendab, see tähendab?**

JOHANNES: **N-noh... küllap sa isegi mõistad, kui sa järele mõtled.** (Kustutab vihaselt paberossi.) **Nägemiseni, mu kallis.** (Ära paremale.)

RIITA (noogutab): **Nägemiseni, mon prince.** (Helistatakse — ettevaatlikult, nagu kartlikult; läheb avama; tuleb tagasi ühes Pauliga; hellalt-sõbralikult.) **Kui kena, et te tulite! Tänan teid, tänan teid!** (Vaatab kella.) **Ja te olete oma täpsusega tänagi ju lausa ime- taoline. Palun — siia.**

PAUL (läheb tabureti juurde, istub sõna lausumata).

RIITA (fikseerib teda silmi kissitades): **Vaat nii... nii... Teen teist veel mõned skitsid...** (Joonistab.) **Merci. Nüüd pöörake end täiesti vastu valgust.** (Fikseerib jälle.) **Mis te arvate, kas te võiksite paar sekundit vahtida... otse päikesesse...?**

PAUL: **Võiksin ehk kah... Praegu polegi see ju liiga ere...**

RIITA: **N-nii... nii... merci!** (Paus.) **Avameelne olles: pühendan kogu tänase tähelepanu just teie silmadele.** (Paus.) **Oo... kuidas need on teil nüüd täis valgust.** (Tasakesi.) **Muide — kas te ise teate kah, et teil on haruldaselt ilusad silmad?**

PAUL: **Oh... mis... mis ilusad nad's ikka võivad olla...**

RIITA: **Uskuge — on!** (Veelgi vaiksemalt, nagu lauldes.) **Ja neil on kummaline mõju... teie silmadel. Vahel öösel ärkan ma äkki võpatades... Midagi oleks nagu juhtumas või juba juhtunud... Aga ma ei tea veel, mis nimelt... oleks nagu juhtumas või juba juhtunud... Ja kui ma siis pingutan ja meelde tuletada püüan, meenuvad mulle järsku teie silmad. Just nagu vaataksite**

mulle kuskilt kõrvalt otsa ja mina ... tunnen seda. (Naerab.) Oo, kui kaunis te praegu olete — punane, hõõgub ... Suurepärane! *Merci*. (Paus.) Teate, seltsimees Kaalep, mis ma mõni päev tagasi unes nägin ... Tulite nagu jälle siia, mulle poseerima. Ja mina, — töötasin. Hirmsa kiirusega ... rutates ... sest te olite nagu surma mõistetud ja teid oleks nagu tahetud maha lasta. Õi-ge veidike pöördusite ehk pahemale. *Mille merci!* (Jätkab.) Ja seal korraga ... teid ennast nagu polekski enam olemas, oleksid nagu ainult teie silmad. Suured, elavad, läikivad silmad ... kuskil madalal laual, kõrvuti ... Keskelt veel soontega või lihastega ühendatud ... või närvidega ... Ja mina ei saa ennast nende teie laual lebavate silmade eest kuhugi ära peita! Igale poole tuleb nende pilk mulle järele! (Naerab.) Ja mis kõige veidram: und pärast seda nägemust enam ei tule! Ja endal ikka süda klopib ... ja endal on ikka tunne, et te seisate kuskil seal mitme-setme seinaga taga, peaaegu kilomeetri kaugusel ... oma pimedas toakeses ... ja vaatate aina minu poole. Vaatate, muud midagi. Läbi müüride, läbi kõige, mis asub meie vahel. Täpipealt niisama visalt ja jonnakalt nagu teie silmad minu veidras unenäos. Eks ole — ta on ju veider, see minu unenägu? (Vaikib, näib endamisi millegi üle aru pidavat.) Muide — üks küsimus ...

PAUL: Palun, olge head.

RIITA (jälle naeratades): Meil, kunstiinimestel, on nõnda-ütelda prognoosivõimeline pilk. Näeme äkki mõne juhusliku detaili ja taipame selle detaili järgi kogu olukorda ... (Paus.) Ma olen teid tähele pannud ... juba kauemat aega ... (Astub poisi juurde, vaatab seda nagu usutledes, pea kummargil.) Kas te Ainot ... väga armastate?

PAUL (on nii üllatatud, et ei suuda tükil ajal midagi vastata, viimaks pikkamisi): Ainot ...?

RIITA (järsku veidi ebaloomuliku kelmikusega): Oo, milleks nüüd salata, milleks nüüd salata! Selles pole ju mitte midagi häbiväärset. Esimesed puhtad tunded ... karged nagu hommikune kaste ... (Paus.) Jaa, jaa, ma olen muide selle üle palju mõtteid mõlgutanud. Ta on hea südamega piiga, väga hea südamega. Ja kaastundlik, kaastundlik. Ma olen täiesti kindel, et ta pole nõnda, nagu mõni kergemeelne plika, keda võiks tõugata teie poole ... mingisugune

lapsik romantika, mis võib hiljem endaga kaasa tuua hoopiski keerukaid psühholoogilisi katastroofe... (Jälgib hetke jooksul poisi meeleolu, naeratab.) **Oo, vabandust, vabandust, ma tõesti ei aimanud, et te ei taha ka seda probleemi puudutada!** (Paus.) **Praegu istute te väga hästi... lihtsalt suurepäraselt.** (Teeb jälle hoopis teist juttu.) **Muide — kas see teie omapärane kvarteti-ringreis on nüüd siis lõppenud?**

PAUL (katsub end kõigest jõust kätte võtta): **Ei.**

RIITA: **Nii et... lähete veel kuhugi?**

PAUL: **Jah, juba homme. Teeme veel ühe mõnepäevase ringi.** (Paus; rohkem ainult selleks, et üldse midagi ütelda.) **Kuusepalusse... ja sealsesse ümbrusse.**

RIITA (kordab hajameelselt): **Kuusepalusse ja sealsesse ümbrusse...?** (Paus.) *Eh bien, rohkem ma teid täna enam ei vaeva.* (Paus; pikkamisi.) **Ja üldse vist mitte...** (Paus.) **Jah, üldse vist mitte.**

PAUL (tõuseb ilmse kergendusega): **Ma siis... olen vaba?**

RIITA: **Jah, minu poolt küll. Ja veel kord — grand merci! Tänan, tänan!**

PAUL: **Palun. Head päeva.** (Kummardab.)

RIITA: **Head päeva, seltsimees Kaalep.** (Saadab poisi välja; tuleb varsti tagasi, töötab nobedasti; helistatakse jälle; tõuseb; ära paremale; laseb endast hetke pärast mööda kirjanik Nigul Härmi, dr. Peeter Laaguse ja Katriini.) **Palun, palun! Mon dieu... kuhu nüüd küll tuleks rist tõmmata! Elame siin oma uhiuues korteris juba enam kui nädal aega, ja alles täna leiti siis siia-tee! Jooksen kohe kööki ja panen kohvi üles.** (Hakkab töökitlit kiiresti seljast võtma, haarab nagu muu seas raamilt pooleli-oleva pildi ja asetab selle kušeti varju seina najale.)

PEETER (naeratades): **Oh, maksab's meie pärast endale tüli teha.** (Vaatab ringi.) **Kas Johannes on kodus? Kõneles, nagu tahaks ta veel korraks laboratooriumist läbi minna.**

RIITA: **Jah, ta on siiski veel kodus.** (Katriinile.) **Istuge ometi, kallis. Ja teie kah, onu Nigul.**

PEETER (võtab portfelligist pudeli, ulatab selle perenaisele): **Palun — meiepoolseks soolaks-leivaks.**

RIITA: **Oo, tänan, tänan, Peeter!**

KATRIIN (vabastab paberist kimbu lilli): **Ka minu poolt.**

RIITA: Jumaluke . . . kui kena! Tänan, tänan, tänan . . . teid kõiki, armsad. Ja nüüd — palun hetkeks vabandada. (Suure kiiruga ära paremale.)

NIGUL HÄRM (seisab tusasena teistest pisut eemal, toetab käed kepile).

PEETER (võtab riulilt paar raamatut, hakkab neid huviga lehitsema).

RIITA, JOHANNES (sisenevad paremalt).

JOHANNES: **Pagana pihta — tõesti üllatus! Riital on õigus, et kuhugi tuleks rist tõmmata.** (Teretab külalisi kättpidi.) **Perenaine, paike, kas meil ehk kodus midagi kangemat kah leidub?**

RIITA: **Küllap seda leidub, küllap seda leidub.** (Naerab, lahkub jälle.)

JOHANNES (Katriinile): **Noh, nägus vennanaine ja kallis kolleeg, — kuidas meie uus vigvam teile meeldib?**

KATRIIN: **Suurepärane! Eelmisega ei saa igatahes võrreldagi — kogu esisein vastu lõunat. Minu elukutse on õpetanud mind aga arvestama just selliste pisiasjadega.**

JOHANNES: **Nii et teile igal juhul meeldib? Siis on hästi, siis on hästi.** (Pöördub kirjanik Härmi poole.) **Kuidas onu kah elab?**

NIGUL HÄRM (lühidalt): **Ei saa nuriseda. Pole viga.**

JOHANNES (vennale): **Ja sina revideerid minu vaevalt mõnekümne-kõitelist raamatukogu? Noh, mis sulle sellest piskust esimesena pihku sattus?**

PEETER (üles vaatamata, viivitades): **Mulle sattus sellest piskust esimesena pihku . . . üks väga huvitav teos. Nimelt André Gide'i päevik.** (Tõstab äkki pea; usutledes.) **Mis sa sellest mehest arvad?**

NIGUL HÄRM (torisedes): **Mmh, Gide'i päevik!**

JOHANNES: **Mis ma sellest mehest arvan? Tubli nimega ja suure kuulsusega vanahärra — midagi halba tast ju arvata ei saa.**

PEETER: **Aga andmed, mis selle albi kahejalgse kohta kord avaldati, on ju lausa skandaalsed?**

JOHANNES (puhub suitsu): **Tean, tunnen neid andmeid.** (Naeratab äkki nagu väljakutsuvalt.) **Aga lõpuks oli see kõik, mis talle süüks pandi, ikkagi tema veendumus, ja miks ta ei võinud seda ka avalikult välja ütelda? Isikuvabaduse seisukohalt lähtudes tuleb seda julget siirust isegi austada . . . või vähemalt respektierida.**

NIGUL HÄRM (istub, kolistab rahutult tooliga).

JOHANNES (vaatab kirjaniku poole; kerge pilkega): **Kas onu ütles midagi?**

NIGUL HÄRM: **Ei ütelnud!**

PEETER: **Vabanda, vabanda! Isikuvabaduse seisukohalt lähtudes — mis sa sellega mõtled?**

JOHANNES: **Ei midagi muud, kui ma... ütlenigi.** (Kehitab õlgu, jätkab silmapilgu pärast.) **Sääraseid erandlikke mehi mingisuguste väiklaste ja kitsarinnaliste kaalutluste huvides piirama hakata — see oleks ju ometi lausa keskajast pärinev talitusviis. Seda enam, et...** (Ei lõpeta.)

PEETER: **Soo, soo, või nõndaviisi? Või lausa keskajast pärinev talitusviis? Aga kui see nõndanimetatud erandlik mees hakkab selle sinu mitteväiklase ja mitte-kitsarinnalise isikuvabaduse seisukohast lähtudes äkki lammutama kõike seda, mida me vajame... ka edaspidi inimkonna õnne vastu suunatud mõrtsukalikkude rünnakute tagasilöömiseks? Või ütleme näiteks — kui see erandlik mees kuulutab selle nimetatud isikuvabaduse seisukohast lähtudes täiesti lubatuks... ütleme... oma kodumaa reetmise, oma rahva mahasahkerdamise vaenlasele... nagu härra Gide ise seda ju tõepoolest ka tegi?**

JOHANNES (ikka naeratades): **Inimese hing — see on hoopiski keeruline värk, hoopiski keerulisem, kui sina oma heategija-lihtsa-meelsuses kujutada oskad. Ja mida andekama eksemplariga on meil tegemist, seda komplitseeritumate olukordadega puutume me loomulikult kokku.**

RIITA (tuleb likööri pudeli ja kohvikannuga): **Oo, kas juba poleemika! (Katriinile.) Vabandan ennast väga — jäin vist pisut kauaks.** (Korraldab kiiresti, valab kohvi.) **Palun, kallid külalised.** (Peetri ja Johannese poole.) **Teie aga, vahvad rüütliid, võiksite siiski oma piike kunagi edaspidi murda! Vähemalt täna... poleks seda tarvis teha.**

JOHANNES (ei näi naise viimaseid sõnu kuulvat; täidab klaasid): **Olen, muide, paljudegi asjade üle viimasel ajal järele mõtelnud... Ja muuseas olen viimasel ajal järele mõtelnud ka meie kasvatuspriinitsiipide üle. Kas sa, vennas, pole siis märganud kõiki neid sadat sorti vastuoksusi, mis igas inimeses peituvad ja**

mille mahaviilimine... ei tule igal puhul teps mitte kasuks...? (Paus.) Hea ja kuri, need igavesed antipoodid, asuvad pahatihti täiesti kõrvuti, täiesti kõrvuti. (Vaikib jälle hetk aega, uurib silmi kissitades küüsi; jälle kuidagi provotseerides.) Ja kui me absoluutselt ausad oleme... ilma teesklemata, täiesti siiralt... kas pole siis nõnda, et just need sadat sorti vastuoksused teevadki meie elu kirevaks ning pingeliseks, et see hea ja kurja omavaheline vahenditu lähedus panebki meie südame vahel magusalt tuksuma, meie hinge seletamatus luulevärinas võppuma? *À propos*, vennas: kui Kain ja Aabel oleksid veetnud oma elu idüllilises kaelakuti-olemises, kas me poleks praegu tüki vaesemad ühe ilusaima legendi poolest?

PEETER (viivitades): Pagana pihta, kuhu sa's nüüd välja tüürid, poiss? Olen sinu mõttelaadi omapära küll mõista püüdnud ja... sinu vahel lausa veidraid jutte põhjendada katsunud... Aga mis liig, see liig! Ja lõppude lõpuks oleks juba ammugi aeg sealt läänest toodud pagasist tasapisi vabaks saada!

JOHANNES (naerab): Siiski, siiski — jätkem paariks minutiks oma plakatlik koolmeisterlikkus ja vaadelgem asju nõnda, nagu nad on, aga mitte nõnda, nagu me tahame, et nad oleksid. (Kummar-dub ettepoole.) Kujutleme endile näiteks punaarmeelest, kes on algusest lõpuni ühtlaselt aus ja sangarlik... Lähtudes meie klassi-võitluse teoriast võib ta meile kui õigeusklikele mark-sistidele ju oma lohmaklikus monumentaalsuses tõesti mõningal määral imponeerida... Aga üks ole siiski nõnda, et meil kui inimestel on seda ühtlaselt ausat ning sangarlikku punaarmeelest samal ajal väga igav jälgida nii psühholoogiliselt kui esteetiliseltki...? Hoopis põnevam ja naudingut pakkuvam on aga kindlasti säärane ehtne, lihast ja verest sõdurikuju, kes on antud momendil näiteks tõesti aus ja sangarlik, kes on aga suuteline juba pool tundi hiljem kõike seda, mille nimel ta relva kannab ja millele ta on püha vande andnud, maha jätma, reetma, hülgama... ütleme näiteks kas või ainult selleks, et hädaohtlikul silmapilgul päästa omaenda isiklik elu ja omaenda kallid kasukas!

PEETER (vihastab): Jäta see loba... kurat sind võtaks! Minu pole säärane lurjus põnevam ei psühholoogiliselt, ei ka esteetiliselt.

Kahetseksin ainult, et teda pole õigel ajal läbi nähtud ja maha lastud.

JOHANNES: Oo, kas tõesti?

PEETER: Jah, tõesti! Nii tõesti, kui ma siin praegu seisan ja su rumalusi kuulan!

RIITA (väärutab pead): Aga, paikased... mehekesed! Milleks nüüd sedasi vaielda? Milleks? (Tõuseb, läheb koketeerival kõnnakul raamaturiiu juurde, haarab sealt peotäie koltunud lehti.) Kas kumbki teist on kah märganud, et suvi hakkab juba lõppema? (Peetritele.) Eks nad ole ilusad, need esimesed sügisekuulutajad?

PEETER (lühidalt): Usun, et need pole veel sügisekuulutajad — need on ainult defektidega.

KATRIIN (jalgib kogu aeg tähelepanelikult Johannese ja Peetri sõnelust; võtab hajameelselt paar lauale asetatud lehekest; pikkamisi): Jah, ka mulle paistab, et need pole veel päris ehtsad sügisekuulutajad. Aga nad meenutasid mulle praegu ühe lihtsa lookese... meie lähemast minevikust. Mis sa arved, Peeter, võiksin ehk jutustada?

PEETER: Miks mitte? Jutusta.

RIITA: Oo, palume, palume!

KATRIIN (ikka viivitades): Töötasin — nagu olen juba mitmel korral kõnelnud — suurema osa sõjaajast eesliinil... Sain seal rikkalikke kogemusi ja tegin tähelepanekuid. Neljakümne kolmanda aasta kevadel saatsin Moskvasse oma eriala instituuti suure hulga praktilisi ettepanekuid, mis paistsid mulle endale hirmus tähtsaina ja millest paar äratasid tõesti mõnesugust huvi. Ja ühel heal päeval komandeeriti mind vastava väljakutse põhjal isiklikult aru andma.

JOHANNES: See tähendab — sinna oma eriala instituudi juurde?

KATRIIN: Jah. (On kõnelnud seni kuidagi allakriipsutatud rahuga, hakkab aga nüüd äkki erutama.) Jäin tol korral Moskvasse enam kui pooleks aastaks ja samal sügisel sõitsin keskrindele... ühe teadusliku delegatsiooni liikmena. Kord võrratult ilusal oktoobri õhtupoolikul jõudsin Valge-Vene külasse, kus alles mõni tund tagasi olid käinud lahingud. Sakslased polnud enam mahti saanud maha põletada koolimaja, mis asus endises mõisapargis, vähemalt

paarisaja-aastases pärnasalus. (Paus; vaikselt.) Puud olid kollased nagu puhas, läbipaistev vaha... Ja selles ühtlases ning õrnas vahataolises kollases — üksikud vahtrad oma leegitsevate punaste latvadega...

RIITA: Pärnade kollane ja vahtralatvade punane... Kõrvuti... Jaa-jaa!

KATRIIN: Jah, see oli ilus. (Paus; jätkab.) Sild kõrvalteel oli purustatud. Hüppasime autost välja ja... otse üle põllunurga selle pargi... selle pärnasalu poole... (Jälle paus.) Jõudsime varsti pärale. Puude all — sõdurid, naised, külaraugad... (Äkki väga madala ja kuidagi tihedaks muutuva häälega.) Maas... rohul aga... kümned ja kümned lapsed... Tillukesed... õrnukesed... igale kaela seotud jumal teab kust väljanuhitud pioneerirätiku-ke...

NIGUL HÄRM (istub kuidagi kaamena, kuulab teraselt).

RIITA (ei taipa): Pardon — lapsed?

NIGUL HÄRM (vaatab üle õla; vihaselt): Kuuled ju — lapsed!

KATRIIN: Jah... (Paus.) Nende mahavõtmine oli just lõppenud...

JOHANNES: Mahavõtmine? See tähendab...?

PEETER (järsult, ägedalt, jõuliselt): See tähendab?! See tähendab seda, et nad olid nende kuldkollaste pärnade otsa üles poodud!

RIITA: Üles... poodud...? Mis te räägite!

PEETER: Jah, jah, jah... üles poodud! (Tõuseb; Johannesele — läbi hammaste.) Saad aru — üles poodud! Üles poodud selle põrgujõu poolt, kelle ees sinu erandinimene Gide põlvi nõtkutas ja kellele ta oma kodumaad ja kogu inimkonda maha sahkerdas — ikka toosama Gide, keda sa siin kaitsta katsud, lollike! (Viskab raamatu, mida ta on seni hajameelselt kaenlas hoidnud, tagasi riiulile — tülgestustundega, nagu oleks see tõesti midagi käsimääri- vat, midagi musta ning ilget.)

RIITA (kummardub Katriini kohale; õrnalt, laulva tooniga): Oo, kal- lis, rahunege, rahunege! Usun, see oli vist... tõesti jube?

KATRIIN (nuuksub, ei vasta).

JOHANNES (pärast kestvat, ebamugavat pausi): Jah, ma ju ei vaidle — sakslased olid kahtlemata suured tõprad. Ja teatud vaatenurga alt lähtudes on sul muidugi õigus toriseda ka nende kõrvalseisjate

peale, kes sakslaste suhtes... noh... leplikud olid. Aga aeg tuiskab lõppude lõpuks liiva nii heale kui kurjale... eks ole?

PEETER: Ei, vennas, sellele kurjale aeg liiva ei tuiska! Ei tuiska — kuigi seda tolle kurja sõprade leeris praegu soovitakse ja oodatakse. (Tõuseb; Katriinile.) Hea küll, naine... aitab, — oleme istunud, oleme puhanud, oleme soola-leiva edasi andnud... jätkame oma jalutuskäiku. (Johannesele.) Vajan tuuletõmmet... saad aru! Tuuletõmmet... värsket õhku... mis puhastaks pärast sinu filosoofiat!

JOHANNES: N-nii? No-jah... (Kehitab õlgu.) Seda tuleks võtta solvamisena, aga... ma pole siiski väiklane.

PEETER: Ahah, sa pole väiklane? Suurepärane, suurepärane!

RIITA: No kuulge nüüd! Kas tõesti tüli ühe ema ja isa laste vahel!

PEETER: Head õhtut. Ja vabandage väga, et me teid... segasime.

RIITA: Jumaluke, mis te nüüd räägite! Head õhtut, head õhtut!

JOHANNES (korruga nagu lepitust otsides): Tõesti kahju, vennas, et sa nõnda sädemeid pillud. Õieti peaks see olema minu kui noorema eesõigus. (Kirjanik Härmile.) Sina, maestro, jääd muidugi paigale?

NIGUL HÄRM (tumedit, nagu kõmistades): Ei... ei jää! Tunda vaimustust sellest Gide'ist... sellest moraalsest kaltsukaupmehest, — tänan! (Pöördub kohe, ei jäta isegi jumalaga, lahkub.)

KATRIIN, PEETER (järgnevad onule).

JOHANNES (saadab külalised välja, tuleb varsti tagasi; vaatab kella): Noh... nii... (Istub, valab endale klaasi konjakit, näib tusasena.)

RIITA: Jah, nad on siin... sisemiselt vaesed ja... käremeelsed. (Ettevaatlikult.) Aga miks sina ise viimasel ajal sedasi pusklema oled hakanud?

JOHANNES (joo, krimpsutab nägu): Jah... miks...? Muidugi — see on rumalus. Aga näed sa... kuradi pihta... ei jõua ennast taltsutada. (Paus.) Oinas olin! Oinas, saad aru... täielik oinas... ja nüüd on süda täis nii teistele kui endale... (Joob jälle.) Ja vahel siis juhtubki, et... just nagu kisub neid siinseid mesikoogi-mentaliteediga tegelasi õrritama ja loksutama... olgu küll, et... (Lööb käega, täidab uuesti klaasi.)

RIITA: **Muidugi, saan sinust aru. Aga see on siiski... poisikeselik.**
(Helistatakse; tõuseb loiuult.) **Nii siis... jälle keegi.** (Istub uuesti.)

Olen imelikult roidunud. Vaataksid ehk sel korral ise, kes seal on.

JOHANNES (ära pahemale; tuleb varsti tagasi; erutatult, nagu pidulikult): **Ullatus, alpikannike...** (Tasakesi.) **Kapten Saul.**

RIITA (paneב kohvitassi lauale, kargab püsti): **Mis? Kapten Saul?**

KAPTEN SAUL (suurt kasvu, tõmmu, umbes 50-aastane mees; peatub ukse kõrval, kummardab): **Tervist, madaam.**

RIITA (tõttab külalisele vastu): **Taevane arm, see olete tõesti teie, Kipper!**

KAPTEN SAUL: **Mina, madaam.**

RIITA: **Uskumatu, uskumatu! Tervist!** (Ulatab ootamatule külalisele käe.)

KAPTEN SAUL: **Kas on uskumatu, madaam?** (Suudleb Riita sõrmi.)

RIITA: **Küsite veel... teie! Inimene, kellest on mõteldud juba aastaid kui kallist kadunukesest! Ja nagu alati — lausa *tiré a quatre épingles!* Nagu nõelasilmast! (Paus.) Merd te muidugi enam ei sõida?**

KAPTEN SAUL (istub): **Nõnda küll, madaam, — merd ma enam ei sõida.**

JOHANNES: **Ära võta seda kurjalt, aga Riital on õigus — pidasime sind tõesti surnuks. Ja oleme sinu mälestuseks isegi klaase tõstnud. Keegi, kes sattus siit läände, teadis kõnelda, et sinagi polevat löömisest hoopis mitte eemal seisnud.**

KAPTEN SAUL: **Tjah... mõningas ulatuses tõesti.**

JOHANNES: **Ja isegi sakslased olevat üksvahe su jälgi ajanud?**

KAPTEN SAUL: **Ka nemad, ka nemad.**

JOHANNES: **Aga nende neljakümne esimese aasta sündmuste pärast nüüd hiljem halbu tagajärgi ei ilmnenud?**

KAPTEN SAUL (raputab naeratades pead): **Ei. Sest nõukogude võim, see on karm võim, aga samal ajal ka... armuline võim.** (Tõsineb, teeb teist juttu.) **Peame praegu sinu onuga, auväärt kirjanik Här-miga, üht ja sama ametit... kommertsalal. Tema oligi, kes mulle sinu tagasijõudmisest jutustas. (Riitale.) Mõni aeg hiljem juhtusin aga nägema teid, madaam.**

RIITA: **Mind? Ah jaa, olen seal tõepoolest mõnel korral luusinud. Käisin nimelt... tüüpide jahil.**

KAPTEN SAUL: Ahah... (Vaatleb pikkamisi pead pöörates seinal rippuvaid maale.) Teie oma teosed, armuline proua?

RIITA: Jaa, minu oma teosed.

KAPTEN SAUL: Huvitav, huvitav. (Johannesele.) Muuseas — vabanda mu uudishimu: nii mõnigi meie ühistest tuttavatest annaks ei tea mis, et siit minema saada... mis pagan teid siia tagasi ajas?

JOHANNES (ei vasta kohe; siis — pikkamisi): Mis meid siia tagasi ajas...? (Paus.) Elu. Jah, mis muud kui elu. (Kehitab õlgu.) Noh, seal tuli... viirelda. Ja nõnda siis need arutlused ja kujutlused tekkisid, et... miks ka mitte?

KAPTEN SAUL (pilkavalt): Kujutlused, et hunt võib rahulikult lamastega koos elada ja... ise kah pikkamisi lambaks muutuda?

JOHANNES (naerab): Noh, olgu või nõnda...

KAPTEN SAUL: Ja oled praegu endaga rahul? (Muigab.) Vill hakkab juba tärkama?

JOHANNES (alles tükikese aja pärast): Näed sa... oleks ehk siiski mõistlikum, kui me sellest täna ei kõnele. Pealegi... (Paus.) Noh, lühidalt: murdsin parajasti pead ka ühe probleemi kallal, mille põhjalikumaks läbitöötamiseks oli tarvis endale teatud töötingimusi luua... (Pisut järsult.) Nii et — jätkakem siis kõnelust minu abikaasa loominguilisest tegevusest... (Pöörab maalimisraami vastu valgust.) Palun... Tema kõige värskem kompositsioon.

RIITA (tõrjudes): Jäta, jäta, kallis! Jäta, Johannes!

JOHANNES: See on — kui nõnda ütelda võib — üks tõestisündinud lugu otse tegelikust elust. Keegi minu noorema venna tuttavaid ja võitluskaaslast. Tegi samuti kaasa neljakümne esimese aasta sündmused ja kaotas... tervise. Minu isa võttis ta vigasest peast enda kasvatada.

KAPTEN SAUL (vaatab keskendatud huviga maali; viimaks pikkamisi): Too mees seal puu küljes... rippuv asendis...?

JOHANNES (seletab): Keegi meie perekonna tuttavaid, jaoskonnaarst maalt. Valged metsavennad peksid ta surnuks.

KAPTEN SAUL (jälle pärast pikemat pausi): Poiss aga... tähendab... jäi ellu?

RIITA: Jah, poiss jäi ellu. Käis veel täna mulle poseerimas. Vaikne, tagasihoidlik... Muide — materjal mitte üksi kujutavale kunst-

nikule, vaid ka kirjanikule. Ta armastab nimelt tüdrukut, kes paistab teda praegu vastu armastavat, aga kes tema kindlasti kord ta vigasuse pärast hülgab. Kuidas mu maali idee teile üldiselt meeldib, Kipper?

KAPTEN SAUL: Kuidas ta mulle meeldib... teie maali idee...? (Paus.) Idee ideeks, aga paljud detailid tuleks siin kindlasti ümber asetada.

RIITA: Ümber asetada? Mis te sellega mõtlete?

KAPTEN SAUL: Mõtlen seda, et... (Pühib taskurätiga üle lauba, näib midagi kaaluvat; ebamääraselt muiates.) Aga võib ju ka olla... miks mitte... (Johannesele.) Ahah, ta elab siis sinu isa juures, see... poiss?

JOHANNES: Jah, ta elab mu isa juures.

RIITA (kaalutleb): Nii et paljud detailid tuleks teie arvates ümber asetada? (Paus.) Jaa-jaa, võimalik küll, et... Tarvis mõtelda, tarvis mõtelda! (Paus.) Lõpuks poleks see ka kuigi kole — küsimus seisaks ainult teatud ajakaotuses. Mis aga puutub asjaosaliste ilmesse, kuigi te seda ei maininud... see on küll hoopiski keerulisem probleem!

KAPTEN SAUL: Jah, see on ehk tõesti hoopiski keerulisem probleem...

RIITA (laotab käsi): Näete — ei suuda! Liht-salt... ei suuda! Sest puudub ju — kuidas ütelda — tegelik kogemus... Johannes narritab mind vahel Nero maailma kunstnikega, kes kasutasid säärastel kordadel sageli... elavat modelli selle sõna otseses ja täpses mõttes... (Ohkab.) Mulle endale on paari viimase kuu jooksul nii mitmelgi korral meelde tulnud aga keegi minu sõbratare-prantslannasid. Ta oskas muretseda kõrgetelt võimumeestelt vajaliku pääsuloa hitlerlaste nõndanimetatud surmalaagritesse. Ja te oleksite pidanud seda naist nägema... Väike, tõmmu, nagu mulatt. Nukulikult ilus... Vahapehme südamega, mis ei lasknud teda vaadata ka kõige tühisema olendi kannatusi... Kunstilise tõe huvides oli ta aga valmis palgaliseks hakkama kas või vanakuradile endale. (Naerab.) Jaa-jaa, võite uskuda, kas või vanakuradile endale. (Tõsineb jälle.) Kõneldi, et isegi ta ripsmed polevat liikunud, kui ta olevat pildistanud või skitseerinud vahel näiteks —

— uu, jäle! inimese poomist, mahalaskmist või... giljotineerimist tavalise lihunikukirvega. (Paus.)

KAPTEN SAUL: Aa? Tõesti — tugevad närvid pidid tal olema, selle teie sõbrataril.

RIITA: Ja olidki, võite uskuda. Nägin tema „Tantalost“. Pole liialdus ütelda, et kohutav, üleiniimlik valu väljendus selle igavesele piinale mõistetud olendi igas ihukarvakeseski... Keegi ta lähedasi sõpru oli valmis vanduma, et ta olevat teinud selle maali jaoks vähemalt poolteistsada meisterlikku fotoetüüdi ja pliiatsivisandit, kasutades selleks kedagi norra madrust-raskesportlast. (Paus.) Ja kunstiline elamus oli igatahes suurepärane... suurepärane!

KAPTEN SAUL: Teiste sõnadega: mütoloogilise Tantalose mütoloogilised piinad kutsuti selle norra madruse-raskesportlase juures seal laagris esile t e g e l i k u l t ?

RIITA: Jah, nõnda kinnitati.

JOHANNES (kuulab, ei sega end vestlusse).

KAPTEN SAUL (topib piibu tubakat täis, suitsetab; viimaks viivitades):

Kus ta praegu seikleb, see t e i e modell? Kogu aeg siin linnas?

RIITA: Ah Paul Kaalep? (Silmitsseb ise oma pooleli-olevat tööd; hajameelselt.) Ei, mitte üksi siin. Korraldas ühes Johannese kõige noorema vennaga ja paari teise endataolisega pika muusikalise ringreisi... läbi kogu maa. Hommegi jälle... sõidavad välja.

KAPTEN SAUL: Ahah... hommegi jälle? Nimelt — kuhu?

RIITA (püüab meenutada): Kui ma ei eksi, siis... oli vist midagi Kuusepalu-taolist.

KAPTEN SAUL (imeb ikka mõtlikult piipu): Ahah... midagi Kuusepalu-taolist...

JOHANNES (täidab konjakiklaasid, tõuseb; veidi naiivse paatosega):

Nõnda... Ja nüüd, vana kaardiväelane, — tervist! Meie ühiste lõbusate päevade mälestuseks!

KAPTEN SAUL (upitab enda samuti püsti): Õige, doktor, — meie ühiste lõbusate päevade mälestuseks! (Löövad kokku.)

Vies pilt

Laboratoorium bakterioloogia-instituudis. Paremat kätt üldtööruum, pahemat kätt Peetri kabinet. Mõlemat tuba valgustavad veidi kõledad elektrilambid. Väljas hakkab juba hämarduma, aknaruudud sinetavad nõrgalt. Aeg — mõni nädal hiljem.

PEETER (istub laua ääres, kummargil mikroskoobi kohal, tundub nukrana).

DR. SALURAND (noor, kahus peaga tõmmu mees; tuleb tagaseinas asuvast uksest üld-tööruumi ja suundub Peetri kabineti ukse juurde; koputab).

PEETER: **Jah, palun.**

DR. SALURAND (astub kabinetti): **Vabandage, et ma segan... Tegite mulle ülesandeks koostada hiljutiste eksperimentide kohta täpne ülevaade... Nüüd see oleks siis... valmis.**

PEETER: **Valmis? Tubli, tubli.** (Tõstab pea, hõõrub silmi; pikkamisi.) **Jälle üks ebaõnnestumine juures meie ühistes annaalides? (Paus.) Mis te arvate, kas on juba aeg jätta?**

DR. SALURAND: **Kuidas, jätta, seltsimees doktor?**

PEETER: **Jätta selles mõttes, et... milleks ikka tühja tuult tallata?** (Paus; hõõrub jälle silmi; korruga — usutledes.) **Või ehk tuleb teie arvates siiski visalt ja jonnakalt otsast peale hakata?**

DR. SALURAND: **Kindlasti tuleb!**

PEETER (endise tooniga): **Usute ehk koguni, et varem või hiljem jõuame ometi kuhugi välja?**

DR. SALURAND (heidab järsu liigutusega juuksed laubalt tagasi): **Usun! Loomulikult usun, seltsimees doktor!** (Hetkelise vaikuse järel — pisut liiga vanainimeselikult.) **Ja miks ma ei peaks seda**

siis uskuma? Isegi õun ei kuku puust maha ilma raputamata, kuidas siis meiegagi siin peaks teisiti olema? Kui mitte just... (Ei lõpeta miskipärast.)

PEETER: Kui mitte just mäetippu, siis vähemalt künkale ronime ikka?

DR. SALURAND (naeratab nüüd kogu oma laiasarnalise näoga — räägib tiisikusest kui teadlikust olendist, keda on tarvis kütkestada): Selge, seltsimees doktor! Ja varem või hiljem saame ta siiski ühisel nõul ja jõul pikali, selle kolli! Seni aga, kuni me talle veel mõlema käega kõri kallale ei ulatu, püüame teda nõrgestada... müksudega diafragmaste! (Paus.) Lõppude lõpuks on ju selge ka see, et neistki tähelepanekuist, mis me oma viimaste katsete jooksul tegime, on rohkesti kasu kas või mõne senise ravimeetodi viimistlemise osas.

PEETER (noogutab): Õigus! Seal on teil küll täiesti õigus! (Usaldavalt, nagu sõber sõbrale.) Ja tõtt ütelda nõnda olen ka mina ise vahel mõtelnud, kui südamesse on liiga palju pettumusesappi kogunenud. (Istub hetk aega liikumatuna, pea käe najal; ajab enda siis jälle sirgu.) Muide — katsuge mu tänasest halvast tujust aru saada... Just sel ajal, mil me järjekordselt oma äpardumist konstateerisime, suri neerutiisikusest põhjustatud ureemia tagajärjel minu parim koolivend ja tudengiaegne sõber... (Paus.) Ta suri pikkamisi, vaevaliselt... krampides kõverdudes... (Paus; tasakesi, tumedalt.) Niisugustel puhkudel on siiski valus surija voodi juures seista ja... mitte avitada suuta! (Paus.)

DR. SALURAND: Mõistan, seltsimees doktor...

PEETER (võtab enda jälle kohe kokku; asjalikkusega, mis peab ta tõelisi tundeid varjama): Noh, hea küll. Täna teid. Ja jäägem muudkui oma jonnakusele truuks... Olen väga rõõmus, et me teineteist... nõnda mõistame.

DR. SALURAND: Head õhtut, seltsimees doktor.

PEETER: Jah, head õhtut, head õhtut, kolleeg.

DR. SALURAND (lahkub).

PEETER (hakkab jälle töötama; telefon heliseb; võtab toru): Jah, doktor Laagus kuuleb. Kes? Ah sina, Katriin? Ootad? Mitte just kaua — kavatsesingi juba lõpetada. (Paus.) Jah, tean, kallis, tean, — helistasin ise haiglasse ja küsisin. (Paus.) Muidugi — see oli praeguses

olukorras paratamatu ja vähem kui kellelgi teisel maksab sinul ennast selle pärast süüdistada. (Paus.) Nägemist, kallis, nägemist. (Paneb toru hargile, vajub veidikeseks ajaks mõttesse.)

JOHANNES (tuleb väljast — valges mantlis, helehallis kaabus, kepp käevangus; sammub läbi üld-tööruumi Peetri kabineti ukse juurde, koputab): **Halloo, vanapoiss... ülemus... kas võib?**

PEETER: **Ole hea.**

JOHANNES (astub tuppa): **Õhtust ja jõudu. Kuidas läheb?**

PEETER (napisõnaliselt): **Täna küsimast. Niisama — vaikselt.**

JOHANNES: **Vaikselt? Noo! Norutad ehk selle ajutise ebaõnne pärast? (Naerab.) Jah, näed sa, lood kujunevad vist tõesti nõnda, et ma jõuan sinust ette.**

PEETER (vaatab venda hetke jooksul uurides; viimaks nagu muu seas): **Ikka nende oma... nimetute kultuuridega, mille suhtes sa kogu aeg seda koomilist saladust hoiad?**

JOHANNES: **Võib olla, võib olla... Aga võib olla, et ka mitte... võib olla, et ka mitte... (Viskab sõrmed hooletult kaabu juurde.) Nägemist, kurvakujuline rüütel... ja soovitan mitte eriliselt nukrustada. (Seletab.) Lähen sinna oma poole otsa ja nokitsen kah pisut. (Ära.)**

PEETER (tõuseb, astub akna juurde, seisab veidi aega liikumatuna, käed seljal; telefon heliseb): **Halloo, jah... doktor Laagus kuuleb. Kes soovib minuga kokku saada? Ahah, ahah — jah, laske ta sisse.**

MÄRT LAAGUS (tuleb veidi hiljem): **Vabanda, poeg, et ma siia su kindlusse murdsin... Aga nägin aknas valgust ja mõtlesin, et...**

PEETER: **Pole midagi. Istu, palun. Panen oma arsenali kokku ja vestlen sinuga meeleldi. Käisid jalutamas?**

MÄRT LAAGUS: **Jah, hulkusin pisut. Sügis küll aina läheneb, aga... õhtu on erakordselt soe...**

PEETER: **Jah, seda küll, seda küll... (Paus.) Sul on ehk siiski ka mingi tagamõte... selle tulekuga...? (Peseb käsi.)**

MÄRT LAAGUS (satub hetkeks piinlikku olukorda, katsub naerda): **Nojah... Sa ära hinda mind edevaks, aga... tahaksin kangesti teada, kuidas mu eilne kodune ettekanne sulle meeldis?**

PEETER (vaatab isa hetk aega mõtlikul ilmel; viimaks asjalikult):
Teiste sõnadega — kas ma pean sinu sümfoonilise teose säärast lõpplahendust õnnelikuks või mitte?

MÄRT LAAGUS: Jah, jah.

PEETER: Ma ütlesin ju oma arvamise kohe sealsamas! Ja mitte ükski eile, vaid juba varemgi, kui sa sellele alles tulid.

MÄRT LAAGUS: Ütlesid küll, aga...

PEETER: Aga sa ei taha seda tõsiselt võtta?

MÄRT LAAGUS: Jah, nõnda see on.

PEETER (pärast lühiajalist vaikust): Usu, taat, ma tõesti... ei veiderdanud. Mulle meeldis see uus variant tõesti väga... ja nõnda ma ju ennast ka väljendasin. (Paus.) Kuigi sul tuleb arvestada minuga ainult kui võhikuga...

MÄRT LAAGUS: Kui... võhikuga? Mis — kui võhikuga! Ja mis see üldse tähendab: võhik?

PEETER (naeratab): Võhik tähendab seda, et ma pole muusika suhtes asjatundja, et ma pole selle ala spetsialist.

MÄRT LAAGUS: Noh, pagan, jäta jutt. A i n u l t asjatundjatele, spetsialistidele pole mõeldav i s e g i m i t t e helilooming!

PEETER (ikka naerdes): Arvad? Kui nõnda, siis... noh, mis me seal enam arutame! Seda enam, et hiljem kuuldu üle järele mõteldes oli mul tõtt ütelda tunne, nagu poleks sinu teost hoopiski võimalik lõpetada kuidagi teisiti...

MÄRT LAAGUS (kuulab poega teraselt, pea viltu; käib siis veidi aega edasi-tagasi): Jah, näed sa... kõrvvalt vaadates võib see muidugi naiivsena näida, aga mulle endale tundub nimelt, nagu oleks praegu kaalul minu kui helilooja kogu ülejäänud elu. (Paus; erutub üha enam.) Ja kui sinule ja teistele kah paistab, et asi korraks on, olen ma väga õnnelik... väga õnnelik. Sest ma ise pean oma seekordset tööd tõepoolest... täiesti kordaläinuks...

PEETER: Ja õieti teed, taat!

JOHANNES (tuleb läbi üldtööruumi, peatub jälle Peetri kabineti ukse ees): Halloo, vanapoiss, — lubad ehk veel korraks sisse marssida?

PEETER: Marsi aga, marsi, kui soovi on.

JOHANNES (astub tuppa): Aa, ka seltsimees helilooja on meid vaatama tulnud! Müristasid seal mullusel koosviibimisel nõnda, et kõrvad praegugi veel kumisevad... ja Riita on peaaegu armunud su vägevasse mängusse! (Ulatab isale käe.) Õhtust, õhtust. Kuidas seal vaimutegelaste maailmas meeleolusid viimasel ajal ka noteeritakse?

MÄRT LAAGUS (sellisest jutukusest pisut häiritud): Mis seal's ikka noteerida või... olla... Kõik on kõige paremas korras.

JOHANNES (pahvatab üleemeelikult naerma): Aa, või kõige paremas korras! Ja onu Nigul? Tuleb seda hinnangut rakendada ka onu Nigula kohta?

MÄRT LAAGUS: Jäta, vennas, naljatamine... onu Nigula kulul! Onu Nigul võitleb oma sisevõitlust ja irvitada pole selles midagi.

JOHANNES: Aa... võitleb oma sisevõitlust...? (Naerab veel veidi, tõsineb siis pikkamisi.) Kumb pool temas siis peale töötab jääda — segaduse pool või õige tee tunnetamise pool? (Ei saa vastust; märkab ebamugavust, mis ta sõnad tekitavad, ja pöördub isast ära; Peetrile.) Vabanda, aga mul on sulle väike palve... Otsekohene olles, — töö ei lähel! — Mu närvid on nimelt mõningatel asjaoludel ivake üles kruvitud ja ma tahaksin neid... lõdvaks lasta. Tean, et sul on siin male... Ja näen, et sa oled tänaseks lõpetanud... Kas me... ei mängiks pisut?

PEETER (on sellest ettepanekust ilmselt üllatatud; kehitab siis õlgu): Noh... võiks ju... kui su närvid seda tõesti vajavad...

JOHANNES: *Merci, vanapoiss...* (Astub koduselt seina ääres seisva kapi juurde, toob sealt vigurid; ikka väga jutukalt.) Jah, mu närvid on ivake üles kruvitud, ja kui ma neid ei lõdvenda, ootab mind paratamatult unetu öö... (Seab malendid kiiresti kohale.) Seda aga — nimelt unetut ööd — ma enam ei tahaks; eilne läks niikuinii issanda karja. (Peidab pihku kaks eri värvi etturit, asetab rusikad kõrvuti lauale.) Vali, palun. Must? Tubli! (Pöörab mängulauakese õieti, teeb avakäigu; isale — üle õla.) Nii et... varsti viid oma teose jälle laiema kollektiivi ette?

MÄRT LAAGUS: Jah. Loodetavasti juba tuleval nädalal.

JOHANNES: Tore, tore... Tulen kah tingimata kuulama ja vaatama, mis sulle seal pajatatakse. (Peetrile.) Ahah, ahah — või siis sedasi! Avad juba ulatuslikumaid lahinguteid? (Vaikus.)

MÄRT LAAGUS (jälgib mängu): Peeter, kas nõnda on hea?

PEETER: Arvan, et on.

JOHANNES: Oo... eks sa näe ikka, kellele kuulub meist taadi poolehoid, kellele mitte! (Naerab.) Muide — kas pole siiski nõnda, et harilikult hellitatakse ikka nooremaid võsusid?

MÄRT LAAGUS (heatujuliselt): No-noh... jah... said seda nõnda nimetatud hellitust veel vähe!

JOHANNES (nõustudes): Õige, ega vist ei saanud küll... vähe. (Jälle Peetrile.) Vaata aga, vaata — odad lähevad siis liikvele...

MÄRT LAAGUS: Hoiatan, Johannes, su vanem vend on ju meie linna üks paremaid!

JOHANNES: Tõesti? Järelikult poleks teda tarvis enam... avitada.

MÄRT LAAGUS: Minu avitamine ei muuda siin olukorda vist... küüne võrragi mitte... (Vaikus; hõõrub sõrmeotsaga laupa.) Pagan võtaks, tahtsin teile midagi kõnelda, läks aga otsekohe jälle peast! (Äkki kätt tõstes.) Ah jaa, tuli meelde...

JOHANNES (hüppab äkki püsti): Oot-oot, kannata pisut! Ka minul tuli midagi meelde! (Teeb veel rutates ühe käigu ja lahkub toast; läheb pikki samme võttes läbi üld-tööruumi kuhugi tahapoole.)

MÄRT LAAGUS (tasakesi): Johannes tähendas eile midagi... nurjunud katsetest... Mis ta sellega mõtles?

PEETER: N-noh... mõtles seda, mis ütleski. Kõik ei läinud jälle mu eelduste kohaselt.

MÄRT LAAGUS (pärast väikest pausi — nagu süüdlaselt): Nii-viisi...? Aga kas... lootusi edaspidiseks ikka on veel?

PEETER (ilmselt liigutatud isa osavõtust; muigab): Pagana pihta — kuidas siis teisiti! (Nõjatub ettepoole — kindla tooniga.) Sest vaata, isa, meid on tuhanded. Ja peasi — me ei tööta enam üks-teisest eraldi, nagu see toimus ja toimub kodanluse laagris. Nõnda et ütlen sulle oma noore abilise sõnadega, kellega me siin natuke aega tagasi seda asja arutasime... Varem või hiljem saame ta siiski ühisel nõul ja jõul pikali, selle kolli. Seni aga, kuni me talle

veel mõlema käega kõri kallale ei ulatu, püüame teda nõrgestada ... müksudega diafragmasse.

MÄRT LAAGUS: See on õige — ka kõige pikem tee kulub lõpule üksikute sammude haaval! (Paus.) Johannes kah ju ... töötab nüüd sinuga ühes ... Omal ajal kirjutati temast isegi Ameerikas ... (Paus.) Kas sul on temast kah abi?

PEETER: Johannesest? (Raputab pead, viivitades.) Ei, seni küll mitte.

MÄRT LAAGUS (nagu ettevaatlikult): Aga ta ikka ... püüab?

PEETER: Püüab. Ja isegi väga. Ainult et ... tal paistab seal mingisugune oma rada olevat ... (Seletab, kuna ta kardab, et tast võidaks valesti aru saada.) Tunned ta iseloomu minust kindlasti paremini — on ta ju tahtnud ikka teistest pea jao pikem olla ja neile ... ülalt alla vaadata ...

MÄRT LAAGUS (noogutab): Jah, sedapidine komme tal on tõesti olnud ...

JOHANNES (tuleb suure hooga läbi laboratooriumi; astub kohe tuppa, asetab lauale konjakipudeli ja kolm klaasi): **Palun, seltsimehed. Hiljutisest gripist jäi järele.** (Valab.) Tervist! (Joob pead kuklasse heites.) Venelased leiutasid kaaviari — tänu neile, prantslased konjaki — tänu ka neile! Noh, taat, lase nüüd kuuldavale ... mis sa meile ennist kõnelda tahtsid!

MÄRT LAAGUS (rüütab tagasihoidlikult; asetab klaasi lauale): Ajalehed kirjutavad hiljuti kellegi ameeriklase mõrtsukalikust plaanist inimkonna tuleviku suhtes. See ameeriklane väitis nimelt reporteritele, kes teda mingisuguses asjas usutlesid, et nende sõjaministeeriumil olevat varuks mingisugune kuratlik leiutus, mille ainsa untsi tarvituselevõtmine võivat väga lühikese aja jooksul tappa sadu miljoneid inimesi. Mäletate ehk?

PEETER: Mäletan.

JOHANNES: Mina kahjuks ei juhtunud lugema. (Paus.) See tähendab (teeb käega ebamäärase liigutuse), väga lühikese ajaga — sadu miljoneid inimesi?

MÄRT LAAGUS: Jah, sedasi see asjamees seal suurustles, just sedasi!

JOHANNES (mõtlikult): Arvan, et liialdatakse. Teoreetiliselt — ma rõhutan teoreetiliselt — oleks säärane leiutus muidugi

võimalik. Säärase leiutise praktilisse teostamisse ma aga käesoleval momendil veel ei usu.

MÄRT LAAGUS: Jumal tänatud! Sest kui see oleks tõesti teostatav ka praktiliselt, siis... küllap leiduks ka kõrgetel kohtadel istuvaid röövelukaid, kes seda kohe rakendama asuksid.

JOHANNES: Aga kuidas siis — muidugi leiduks. Valitsus, kellel säärane relv arsenaliseinal ripub, võib juba... rusika lauale rakastada!

MÄRT LAAGUS: Ja kuidas küll inimeste ajud niisuguses sihis liikuda saavad!

JOHANNES: Aga miks siis mitte? Sõda on sõda!

MÄRT LAAGUS (põlastavalt): Või sõda on sõda! Ma ei mõista, mis pagana küünilist tooni sa vahel tarvitad! (Mõtleb; järsult.) Ja üleüldse: mina arvan, et niisugused asjad pole läbiviidavad ei teoreetiliselt, ei praktiliselt, ei „praegu veel“, ei ka kunagi edaspidi!

JOHANNES (ikka pead tõstmata, naerdes): No-noh, no-noh! Miks see pole sinu arvates... läbiviidav ei teoreetiliselt, ei praktiliselt... ei „praegu veel“ ega kunagi edaspidigi?

MÄRT LAAGUS: M-miks? Sellepärast, et inimkonnal on oma saatatus... saad aru! Jah, tal on oma saatatus! Ja kraaksugu need raiperongad nii palju kui nad tahavad, see saatatus viib maailma edasi ilu ja õnne poole, mitte ialgi aga tuhandekilomeetriliste surnuaedade poole!

JOHANNES (rüütab jälle konjakit; naerdes): Lüürika, taat, lüürika.

MÄRT LAAGUS: Lüürika? Mis pagana lüürika! Kuidas sa seda mõtled?

JOHANNES (korraldab malendeid): Mõtlen seda nõnda, taat, et inimkonnal pole faktiliselt mitte mingisugust saatust — tema tee kujuneb selle järgi, kuidas seda parajasti kujundatakse ja kes seda parajasti kujundab.

MÄRT LAAGUS: Hoo! Või nõnda! Uhe sõnaga: kui seda pääseb tõesti kujundama too mõrtsukalarhviga ameeriklane, võib tõesti aeg saabuda, kus me jõuame välja tuhandekilomeetriliste surnuaedade juurde?

JOHANNES: Võib. Miks mitte! Eks ole, kolleeg?

PEETER (raputab pead): Ei või!

MÄRT LAAGUS: Selge, et ei või!

JOHANNES (muutub tänagi küüniliseks, nagu ikka selliste vaidluste puhul): **Aga missugustel kaalutlustel te arvate, et ei või?**

MÄRT LAAGUS: Noh... kui mitte muud, siis leiduks **k i n d l a s t i** keegi mõistlikult mõtlej ja julge mees, kes selle sihukese **massilihuniku maha lööks**. Teeksin selle tembu ära näiteks ise.

JOHANNES: ^ALuba nüüd mind hüüda: „Hoo!“ ^V(Pöördub jälle Peetri poole, kes uurib tähelepanelikult mänguseisu.) **Kuidas sina säärasele sõjakusele vaatad, vennas?**

PEETER (teeb käigu): **Šahh**. (Ootab, kuni Johannes tekkinud olukorra likvideerib.) **Taat kõneleb muidugi lihtsustades**. (Paus.) **Kuna niisugused massilise tapmise instinktid ei kujuta kodanliku maailma ü k s i k u liikme taotlusi, vaid selle maailma kogu valitseva klassi taotlusi, siis seisavad sellele loomulikult vastu ka... hoopiski suuremad ja vägevamad jõud kui mingisugune üksik, mõistlikult mõtlej ja julge mees**. (Jätkab mängu.) **Veel kord — šahh!**

JOHANNES: **Tont võtaks, jah! Ja röövid ilma vastutasuta mu valge oda? Kahju, kahju, aga... mis parata**. (Nihutab malendit; rüüpub konjakit.) **Mis sa nende hoopis suuremate ja vägevamate jõudude all mõtled?**

PEETER: **Peaksid ju ka ise seda teadma... Mõtlen nende jõudude all maailma rahvaste progressiivset enamust**.

JOHANNES: **Mhmmh, mhmmh... ühe sõnaga — mass? Aga kas pole nõnda — ja seda on näidanud muide ka kogemused —, et mass on savi, ja savist saab voolida mitte üksi ingleid, vaid ka kuradeid...**

PEETER (erutub sisemiselt, kuid säilitab siiski rahu): **Tuntud loosung, vennas. Mõni aasta tagasi jutlustasid seda saksa ja itaalia fašistid, nüüd teevad sama ameerika gangsterkodanluse nõndanimetatud teoreetikud... (Pilkavalt.) Hitleril ja Mussolinil selle rakendamisega teatavasti ei vedanud... Pole vist raske ette kuulutada ka nende päranduse jagajate saatust, kui nad peaksid tõesti kunagi sõnadelt üle minema tegudele...**

MÄRT LAAGUS (vihaselt): **Hoo! Või raske!**

JOHANNES (ajab enda sirgu; unustab äkki mängu, tõuseb; sisemise erutusega): **Aga kes teile ütleb, kallid sugulased, et maailmas ei kõnni juba praegugi ringi mees veel palju ulatuslikumate unistus-tega kui need enesetapmisega lõpetanud ja Nürnbergis poodud**

paharetid? Ja kes meile garanteerib, et see mees siiski kord tollele nõndanimetatud maailma rahvaste progressiivsele enamusele päitseid pähe ei aja? Muide — ma olen teile kindlasti kõnelnud, et minu kunagist šeffi, professor Mayerit, nimetati omavahel Mefistofeelseks. Aga seda, miks teda nõnda nimetati, pole ma vist rääkinud?

PEETER: Ei, seda sa ei ole rääkinud.

JOHANNES: Jah, näed sa — täpselt nagu sina, nõnda otsis ka minu kunagine šeff vahendeid, mis annaksid inimesele Kochi kepikese vastu selga kindla ja usaldusväärse raudrüü... Oled sellest arvatavasti kuulnud?

PEETER: Olen. Aga ma ei mõista, kuidas see on ühenduses tema veidra hüüdnimega.

JOHANNES: Jah... näed sa... (Paistab äkki kahtlevat, kas kõnelda edasi või mitte; käib edasi-tagasi; jätkab viimaks veidi kobades.) Temal oli sellega nimelt hoopis teine siht kui sinul ja muudel sinu-taolistel põhimõttelistel... pardo... heategijatel... (Naerab.)

PEETER: Jah?

JOHANNES: Professor Mayer otsis n i m e l t peale muu veel ka säärast meetodit või vahendeid, mille abil oleks võimalik sedasama Kochi kepikest kasvatada, ütleme, kääbusest hiiglaseks, aeglasest mälujast aplaks õgijaks.

PEETER (katsub venna sõnade varjatud mõttesse tungida; pikkamisi): Ahah... (Paus.) Täpsemalt — kuidas seda tuleb tõlgitseda: kääbusest hiiglaseks, aeglasest mälujast aplaks õgijaks?

MÄRT LAAGUS: Jah, seleta lähemalt, poiss. Mina kah ei taipa, mis sa sellega mõtled.

JOHANNES: Kuidas seda tuleb tõlgitseda? Mis ma sellega mõtlen? (Naerdes.) Noh, hästi — oleme kord alanud, viigem ka see loeng nagu kord ja kohus lõpule... (Dotseeriva tooniga, mille varjust kõlab aga samal ajal järjest suurenev sisemine erutus.) Ka professor Mayer tegi teatavasti tegemist taudide probleemiga. Kuid professor Mayer tegi praeguste seisukohtadega võrreldes... võiks ütelda... sammukese tagasi. Ta otsis nimelt kolikambrist välja kunagi eksisteerinud teooria, mis väidab, et taudid kui säärased on tingitud nende või teiste pisikute endi seletamatust omadusest

aeg-ajalt... noh... määratsema hakata, mitte aga inimorganismi immuunsuse tsüklilisest langusest selle või teise pisikuteliigi suhtes, nagu arvatakse praegu... Lihtne, eks ole?

PEETER (ikka lakooniliselt, lühidalt): Jah? Edasi!

JOHANNES (püüab oma sõnu kõigest jõust ka isale mõistetavaks teha): Me ju teame, kuidas see toimub... Nende või teiste teatud kindlat haigust esilekutsuvate pisikute kõik tüüpilised eluavaldused hakkavad äkki ebaloomulikult kasvama... Kasvab nende paljunemisvõime... Kasvab nende ainevahetus... Suureneb sellest olenevalt kohutavalt vajadus toidu järele kui ka toksiinide hulk, mis nad endist eraldavad... Ühe sõnaga — puhkeb laastav, metsik, kiiresti leviv taud, mis haarab lühikese aja jooksul tohutuid maa-alasid ja määratuid rahvahulki. (Laotab käsi.) Ja siis äkitselt: kõik muutub jälle endiseks: kolossaalsete mõõdetega koletis taandub jälle väikeseks salakavalaks kääbuseks, kes teeb oma kurja tööd vaikselt mäludes, mitte just eriti kardetavana, mitte just eriti hädaohtlikuna. (Vaikib, valab endale jälle konjakit — pudelit hoidev käsi väriseb.)

PEETER: Jah? Edasi!

JOHANNES (jätkab): Minu kunagine šeff — rahu tema põletatud põrmule — mõtles nõnda... Kui säärased suurenenud virulentsuse puhangud tekivad nõnda-ütelda iseendast, miks siis ei peaks neid puhanguid saama esile kutsuda ka tahtlikult, ettekavatsetult, laboratoorsel teel... puhta kultuuri juures? Teiseks mõtles ta nõnda: kui säärased suurenenud virulentsuse puhangud esinevad, ütleme, katku, koolera, tüüfuse, gripi ja teiste säärase kindlate tõbede tekitajate juures, miks ei peaks siis säärasele puhangutele alluvad olema ka, ütleme, mõne sellist liiki haiguse pisikud, mis mõjutavad inimese hingamiselundeid...? Näiteks just Kochi omad...

PEETER: Jah? Edasi!

JOHANNES (jätkab): Ja kolmandaks mõtles professor Mayer nõnda... Kui silmaga nähtavas maailmas on tehtud tohutuid edusamme uute, teatud kindlaid uusi omadusi omavate ja neid omadusi edasipärandavate liikide aretamise alal, miks ei peaks saama sääraseid edusamme teha ka mikroskoopilises osas...? Või täp-

semalt: miks ei peaks saama nende või teiste pisikute taude tekitavaid virulentsuse puhanguid muuta püsivaks, kindlaiks, edasipärandatavaiks? (Paus.) Seega kaks üsnagi lihtsat põhiideed: kõigepealt aretada välja niisugune uut tüüpi Kochi pisik, mis oleks võimeline esile kutsuma tiisikust kui taudi, olles sealjuures erakordse nakkavusega, ja järgmises järjekorras leiutada niisugust uut tüüpi Kochi pisiku vastu kindel ja usaldatav soomusrüü, mis... mis... mis teeks tema sõjalise kasutamise hädaohutuks kasutajale endale. (Tõstab klaasi pikkamisi ja otsegu ettevaatlikult suu juurde — kestev erutus teeb talle rääkimise ilmselt väga raskeks.)

PEETER (põrutab sõrmeotsadega kärsitult vastu lauda): Jah...? Edasi, edasi!

MÄRT LAAGUS: Täielik hullumeelsus!

JOHANNES (rahuneb jälle veidi): Hullumeelsus? Oleneb vaatenurgast, taat, oleneb vaatenurgast.

MÄRT LAAGUS: Saab siis niisuguste probleemide puhul üldse kaht vaatenurka olla!

JOHANNES: Aga kuidas siis? Saab!

PEETER: Edasi! E-da-si!

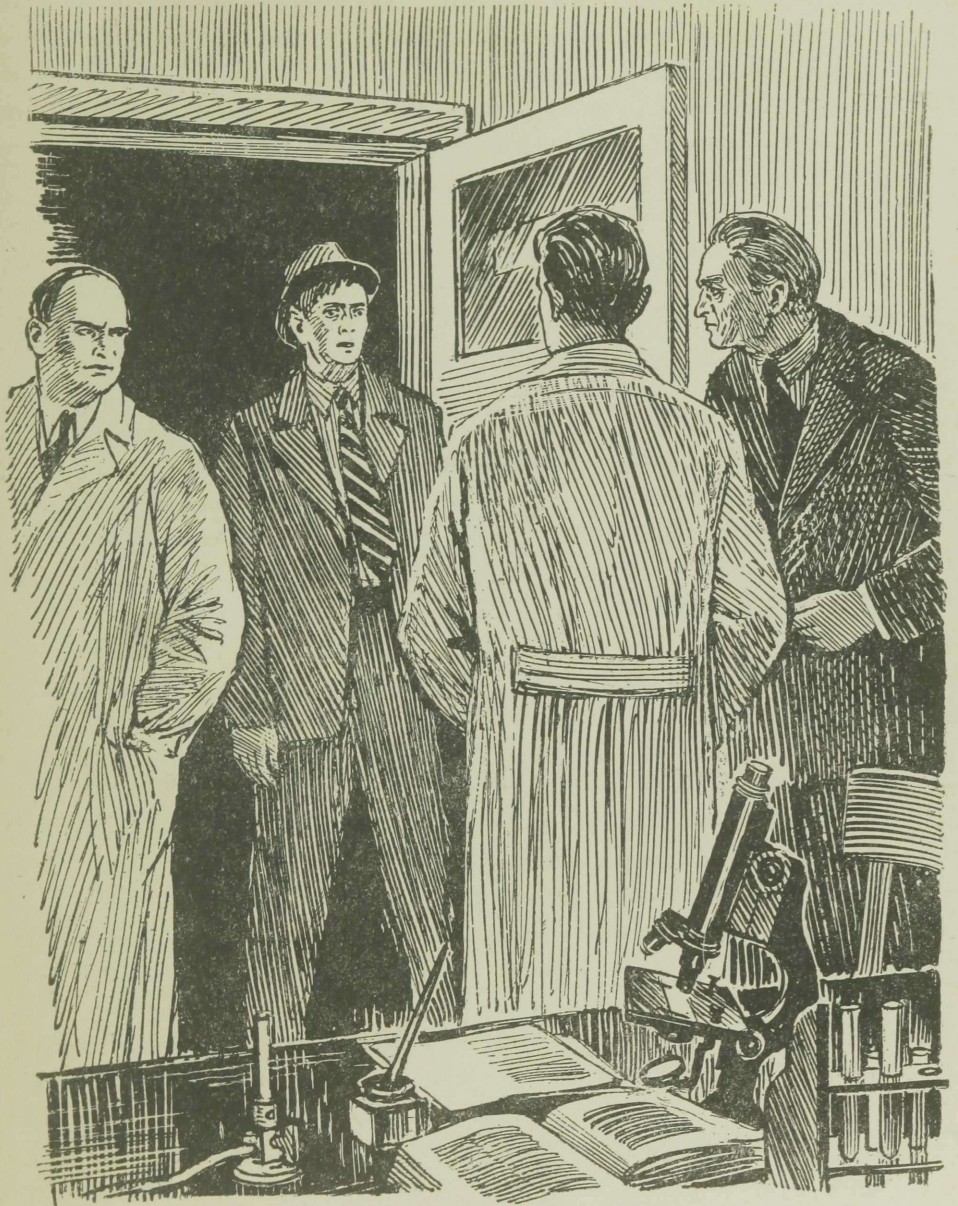
JOHANNES: Edasi? Edasi polegi õieti midagi lisada. (Jutustab siiski.)

Eeldades, et asja ümber valitseks täiuslik saladus... Ja eeldades, et leiduks jõud, kes võiks omaks nimetada probleemi tervikuna...

(Paus.) Kui viia läbi näiteks üldine profülaktiline süstimine kõigis maailma osades, mida tahetakse säilitada, jätta aga sellest profülaktilisest vaksineerimisest ilma kogu see maailma osa või selle lõik, millele kavatakse rist tõmmata... (Paus.) Lennukid ei loobiks mitte enam valju mürina ja kärinaga lõhkevaid fuggasse või

tuhandetesse kraadidesse ulatuvat kuumust tekitavaid süütepomme, vaid piserdaksid suurematele linnadele ja asulatele hääletult tapvaid tiisikusepisikuid. (Naerab kuidagi lühidalt, ainult huultega.)

Lihtne, kas pole? Sel ajal kui aatomituuma purustamisel vabanevad energia kasutamine läheks maksma tohutuid summasid ja põhjustaks suuri ainelisi kahjusid, oleks säärane meetod naeruväärselt odav... Nae-ru-väärselt odav! Ja nakkus... aina leviks... aina leviks... leegi kiirusega.

- MÄRT LAAGUS (põlastavalt): **Pagana pihta, inimesed ... mis see peab siis nüüd olema! Tõelikkus või mingisugune loll ja rumal nali?** (Väärutab pead.) **Ja niisuguse põrguliku unistusega tegeles hari tud mees, kes polnud sinu jutu järgi ei Hitleri koolis õppinud lur jus, ei ka mingisugune Ameerika moodne riigitegelane.**
- JOHANNES: **Maailm rajaneb juba koopa-ajast peale omavahelise võitluse printsiibile ... On täiesti loomulik, et selle võitluse tase oleneb eeskätt selle või teise ajastu tehnika ja kultuuri tase mest.**
- MÄRT LAAGUS (kargab korruga püsti, põrutab kepiga vastu põran dat): **Jäta, jäta ... noh ... see kuradifilosoofia!**
- JOHANNES: **Näete nüüd, sugulased ... hahahaha! Alusta teiega üks kõik missuguse abstraktse probleemi arutamist, ikka jõuate te välja oma kivilinenud utilitarismi juurde! Kas te's tõesti ei suuda kujutleda, et kui võtta kogu maailma ja selle maailma eluaval duse absoluutse objektiivsusega, liigitamata neid headeks ja halba deks, siis ... Ja kui tuletada oma järeldusi ... oma otsuseid ... ka äärmuslikele võimalustele eluõigust andva filosoofi rahuga ...**
- MÄRT LAAGUS: **Aitab! Niisuguste mõtetega mängiminegi on patt püha vaimu vastu! (Kurjalt.) Jäta, jäta ... ütlen sulle! (Telefon heliseb.)**
- PEETER (võtab kuuldetoru): **Jah ... kuulen. Siia? Hea küll, laske ta läbi. (Kordab Johannese äsjaseid mõtteid.) Kui võtta kogu maa ilma ja selle maailma eluaval duse absoluutse objektiivsusega, lii gitamata neid headeks ja halbadeks ...? Kui tuletada oma järeldusi ... oma otsuseid ... ka äärmuslikele võimalustele elu õigust andva filosoofi rahuga ... (Kindlalt, resoluutselt.) Tead sa, inimene ... (Ei saa lõpetada — noorema venna tulek segab teda selles.)**
- JAAK (kurnatud, kõhn, hulkuva pilguga; tuleb imelikult kangel sam mul läbi laboratooriumi, astub Peetri kabinetti; toetub vastu ukse piita ja vaatab ringi, pea kuklas).
- PEETER (silmitseb teda kortsus kulmul; pikkamisi): **Vennas ... mis on juhtunud?**
- MÄRT LAAGUS (vahib poega pisut aega üllatusest tummana): **Jaak ... pagana pihta ...?**

JAAK (liigutab närviliselt pead, otsegu teeks kõnelemine talle suuri raskusi; kogeldes): **Nad ... nad ... tapsid ta!**

MÄRT LAAGUS (jälle alles tüki aja pärast): **Mis ...? Kelle ... nad tapsid? Ja kes ... kes tapsid?**

JAAK (ikka kogeldes): **Pauli ... Pauli ... Nad tapsid ... Pauli!**

MÄRT LAAGUS: **Pau-li?!**

JOHANNES (astub kivistarvairbail teiste selja tagant läbi akna juurde, kus asub karavin; valab endale vett, joob).

PEETER (võtab Jaagu käe alt kinni; hellalt, rahustades): **Tule ... istu.**

Ja kogu ennast kõigepealt!

JAAK (istub, surub käed näole).

Kuues pilt

Kirjanik Härmi kabinet — väike tume tuba laeni ulatuvate riiu-
litega, mida täidavad korralikult üksteise kõrvale asetatud raama-
tud. Keset tuba paberitega kuhjatud kirjutuslaud. Otseseinas aken
tänavale, paremal — uks kõrvalruumidesse. Aeg — septembri lõpp.

AINO (astub tuppa; korraldab üht-teist, näib väga murelik; seisatab
akna all ja vaatab veidi aega välja; lahkub).

LIISA (siseneb ärevana; istub, hädaldab): Issand... issand küll! Mis
see's nüüd tähendas, taevane jumal! Millal see Jaak sinna tekkis
ja millal... millal tulid need... need kaks erariides miilitsameest?
Ja millal... millal... see Kipper sõjariista tõmbas...? Järsku...
kui kärgatas mõlemalt poolt korraga! Ja nii ta seal kukkus...
kukkus... otseti oma putkaletile... ja sealt ninali maha...
liivasse.

NIGUL HÄRM (siseneb naise kannul — tolmune, väsinud; ägedalt):
Ole... vait!

LIISA (ikka endise tooniga): Jumal, jumal küll! Ja kuidas ta... mõrt-
sukas... kohe tulistama? Otse rahva poole! Miilitsamehest läks
küll mööda, aga see väike tüdruk... selle niidimüüja lapsuke...
sai pihta. Mis see Jaak sulle ütles, kui ta su... üles aitas?

NIGUL HÄRM: Mis ta mulle ütles? Ütles seda, et mees, keda Kipriks
kutsuti, oligi seesama bandiit, kes korraldas noore Kaalepi tapmise.

LIISA: Taevane arm... mis sa räägid!

NIGUL HÄRM (rahuneb pikkamisi; tumedalt): Jah. Ja tema olevat ka
see, kelle salk tappis Pauli isa, doktor Kaalepi enda... nelja-
kümne esimesel aastal. Kartis, et Paul võib ta äkki ära tunda ja
talle hädaohlikuks saada.

LIISA: Aga kuidas... kuidas nad's nüüd ta jälgedele sattusid?

NIGUL HÄRM: Noh... kuidas? Seal korraldati haarang ja paar röövlit tabati. Poisid kutsuti miilitsasse. Tuli välja, et olidki need, kes Pauli äraviimisest osa võtsid. (Paus.) Ja need... oma naha päästmiseks... näitasid Kiprile, kes olevat neid ähvardustega sundinud.

LIISA (tükikese aja pärast): Halasta ja hoia küll! Et sihukesed hirmsad asjad maailmas üldse juhtuda saavad!

NIGUL HÄRM: Saavad. Näed — saavad. (Tasakesi.) Ja et niisugused asjad juhtuda saavad, selles oleme me kõik süüdi... kõik sinu ja minutaolised... üle terve maailma.

LIISA (tõrjudes): Issake... mis sa nüüd jaburat juttu ajad? Rahulikud inimesed, nagu me oleme... pole kärbselegi haiget teinud! Lähene... ja heidan pikali. Süda praegugi veel... aina hüppab rinnus! (Ära.)

NIGUL HÄRM (istub, jääb liikumatul pilgul enda ette vahtima; koputatakse; avab ukse): Ahah... Sina, Märt.

MÄRT LAAGUS (astub tuppa): Jah, mina. Või siin sa mul's oledki, vana sõber. Käisin sind juba paaril korral asjata otsimas. Aino tuli nüüd aeda ja ütles, et oled siiski viimaks koju jõudnud. (Paus; nagu ettevaatlikult.) Ta on sul ikka veel... väga murtud...

NIGUL HÄRM: Jah, on küll.

MÄRT LAAGUS: Võttis südamesse, võttis südamesse... (Ohkab kuidagi vanainimeselikult, kuid võtab end kohe jälle kätte.) Seda, et nad omavahel... niiviisi... vaat seda ma polnud ülepeagi märganud...

NIGUL HÄRM: Mina märkasin küll...

MÄRT LAAGUS: Märkasid?

NIGUL HÄRM: Jah, märkasin. (Vaikus.)

MÄRT LAAGUS (viivitades): Oleme Peetriga korduvalt selle loo üle mõtteid mõlgutanud... Ta ju seletab... räägib... et klassivõitluse paratamatus ja nõnda edasi... Aga minu vanamoeline aju ei suuda säärase asjadega mitte kuidagi harjuda... ei suuda... ei suuda... (Vahib veidi aega aknast välja; rebib enda otsustavalt tollest raskest teemast lahti.) Viimaste nädalate jooksul... aina pingutan ja higistan. Lahing ju läheneb, sellepärast.

NIGUL HÄRM (monotoonselt): Istu... ole hea... (Paus.) Mis lahing läheneb?

MÄRT LAAGUS: Noh, teadagi, mis lahing. Tunahomme on ju minu „Kolmanda sümfoonia“ kontsert.

NIGUL HÄRM: Jah, õige küll... Tunahomme...

MÄRT LAAGUS (vaatab sõpra veidi aega uurides kõrvalt — on ilmne, et ta südamel kogu aeg midagi pakitseb; järsku tõsiselt): Sa ära pahanda, vana sõber, aga mulle paistab, et on tõesti viimane aeg kätte jõudnud meil kahel jälle kord omavahel otsekohest juttu ajada. (Paus.) Mõtlen sellest juba... vaese Pauli loost saadik... (Paus.) Oleme seltsis kasvanud, seltsis noorusulakusi teinud, seltsis oma unistusi unistanud ja... seltsis isegi kord kodust plehku pannud... oma Sinimaad otsima... Ja ma arvan, et see annab meile teineteise suhtes ka mõnesuguseid õigusi. (Paus.) On nii, või ei ole nii?

NIGUL HÄRM (vaatab nüüd sõbrale jonnakalt silmi, pea kuklas): On küll nii, Märt.

MÄRT LAAGUS: Ah oled seda kah tasapisi taipama hakanud? Seni ikka... aina turtsusid ja kõnelesid oma „ise'st“. (Väärutab laitvalt pead.) Ai, ai, ai... sind küll, sa vana purikas! Terve maailm pingutab ennast, nii et silm sinine... Ja rakendab ei tea mihukesi võitlusvõtteid... (Laotab käsi.) Tema aga... olge lahked... streigib! Streigib! Jah, väga lihtne — streigib! Tema streigib!

NIGUL HÄRM (ei vasta; vaatab ikka püstipäi sõbrale otsa).

MÄRT LAAGUS: Kõneled, et sa ei saavat enam kirjutada... Hädaldad, et sind ei lastavat enam luua... (Kummardub kogu kehaga Nigul Härmi poole.) Luba endalt küsida otsekoheselt ja päris avalikult: m i l l e s t sa ei saa enam kirjutada? m i l l e s t sind ei lasta enam luua? Kas sellest, kuidas inimesed meie uut elamist-olemist ehitavad ja seda tehes töötavad... kuni kokkulangemiseni? Kas sellest, kuidas eilsete varemete asemele uus elu tekib ja kõik meie ümber aina kasvava hooga märke tormab? Või ei lasta sind kinni naelutada oma hukkumist aimavate lurjuste metsikusi, vägi-valda... paljastada nende palet, nõnda nagu see on tõeliselt, ilma ehtivate valedeta? Või ei lasta sind koguni kõnelda sellest, kuidas progressiivne maailm pidas hiljuti oma elu eest ennastsalgavat

heitlust ja kuidas ta on oma vägevad õlad praegugi otsustavalt vastu surunud kõigele kurjale ja ähvardavale, mis kipub tema teed takistama? (Paus; trummeldab sõrmedega ägedalt vastu lauda.) Noh ... noh ... mis sa maigutad suud ... nagu kala kuival! Kõnele! Vasta!

NIGUL HÄRM (abitult, nagu armupaluva tooniga): Jah, vaata ... mulle paistis ju, et ... üks loov inimene peab ise ... i s e võima ... (Paus.)

MÄRT LAAGUS (lööb käega): Eeh, jäta juba see isetamine! (Paus.)

Kas sa kolleegidega kontakti pead?

NIGUL HÄRM: Viimasel ajal ... ei ole pidanud.

MÄRT LAAGUS: Aga nemad sind endi kilda on ikka kutsunud?

NIGUL HÄRM: Jah, on küll.

MÄRT LAAGUS: Noh, näed sa! Sina aga arvatavasti pahandadki veel nende peale, et nad sind rahule ei jäta, sinu „ise“-le liiga lähedale julgevad tulla! (Käib veidi aega edasi-tagasi, õlad kühmus, käed seljal; jätkab.) Tjah ... igal pool käib elu ... Ajalehed kirjutavad meestest ja naistest, kes täidavad oma isiklikke töönorme kahe-, kolme-, nelja- ja isegi viiekordselt ... (Viivitades.) Aga kas sina, õilishing, oled katsunud ka kunagi ette kujutada, mis need kahe-, kolme-, nelja- ja isegi viiekordsed töönormid tegelikkuses tähendavad? (Paus.) Jah, oled sa endale ka kunagi tunnistanud, sa hale-naljakas rüütel Maarjamaalt, et nende kahe-, kolme-, nelja- ja viiekordsete töönormide tegijad katavad ja toidavad oma saavutustega isegi sind ja teisi sinutaolisi ... sa vöörkaubamees! (Tasakesi, rangelt.) Ja kuigi neil oleks praegu täielik õigus meilt nõuda ... minult haaravaid muusikapalasisid, sinult haaravaid ja jõuduandvaid luuletusi ... ei tee nad seda ometi! Jah, nad ei nõua, nad paluvad! (Võtab põuest paki ümbrikke.) Sain mõni aeg tagasi ligi kümmekond kirja meie linna kõige suurema masinavabriku vanadelt tublidelt töölistelt ... minu koorilaulude kontserdi puhul, mis neile korraldati. Need on väga huvitavad dokumendid ... väga huvitavad dokumendid. (Viskab pakikese sõbra ette lauale.) Säh, loe läbi! Ja ma olen kindel, et need sulle hoopiski palju asju selgeks teevad!

NIGUL HÄRM: Tänan, vennas. Aga ... ma olengi neid juba lugenud.

MÄRT LAAGUS: Soo? Või oled? Kustkaudu?

NIGUL HÄRM: Peetri kaudu...

MÄRT LAAGUS (muigab korraga laialt): **Ahhaa, Peetri kaudu? Vaata ikka poissi — tuli selle peale hoopis varem. Tubli, tubli!** (Laskub jälle ettepoole kühmu.) **Noh, ja mis sa neist mõtled, neist kirjadest?**

NIGUL HÄRM: Mõtlen... mõtlen... et neil on täiesti õigus. Ja sinul... Ja teil kõigil...

MÄRT LAAGUS (ei oska tükikesel ajal midagi lausuda): **Vaata ikka, vaata... Vaata ikka, vaata...**

NIGUL HÄRM (valuliselt, pikkamisi): **Jah... teil kõigil on õigus. Sattusin rappa. Veel valgepäise ätina komistasin ja... sattusin rappa. Ja ei tea, kas ma end üldse veel kunagi sellest rabast välja saan.**

MÄRT LAAGUS: Mis... pagan! Muidugi saad! Nii et oled oma rumalust ka ise mõistma hakanud?

NIGUL HÄRM: Olen, vennas. (Nagu häbelikult.) **Ja saatsingi juba... mõned luuletused... toimetusse.**

MÄRT LAAGUS (istub jälle pisut segasena; korraga hoogsalt): **No-jah, siis on ju kõik korras! Siis on ju, jah... tont võtaks... kõik korras!** (Heldides.) **Ja usu... usu... usu, poiss, ma olen selle üle väga rõõmus!** (Haarab Nigul Härmi käe ja raputab seda tugevasti.) **Märkasin küll juba ammugi, et sa... polnudki enam nii kole sõjakas nagu alguses... ja rohkem norutasid ja nohisesid... aga niisugust täispööret siiski oodata ei teadnud!** (Vaatab kella.) **Tore, tore! Ja mingem muudkui tagasi töö juurde... Kas sina kah... ei tuleks korraks välja?**

NIGUL HÄRM (raputab pikkamisi pead): **Ei... Olen nimelt väga väsinud.**

MÄRT LAAGUS: Noh, siis puhka! Puhka, vennas! Ja katsu muudkui tubli hoog sisse saada! Mina aga — kaon! (Võtab lauaotsalt kaabu, surub selle pähe.) **Nägemiseni!**

NIGUL HÄRM: Jah, nägemiseni. (Saadab külalise välja, istub jälle laua taha; koputatakse; tõstab pea.) **Jah, sisse.**

JOHANNES (laidas roosakas-kollases sügismantlis, kepp käes; astub oma tavalisel, pisut tõttaval kõnnakul kabinetti): **Aa, tervist, onu!**

NIGUL HÄRM: Tervist.

JOHANNES (ulatab kirjanik Härmile loiult käe): **Juhtusin siit mööda minema ja mõtlesin, et... vaatan, kuidas sa ka elad. Või segan ehk? Tulen ehk ebasobival ajal?**

NIGUL HÄRM: Ei... sega. Ei tule... ebasobival ajal. (Paus.) Istu, palun.

JOHANNES: **Pagana pihta, oled ju täna nagu... nagu... Näed sa, ei oskagi sulle õiget iseloomustust anda.** (Istub, süütab sigareti.)

NIGUL HÄRM (ei pööra külaliselt ikka veel pilku; viimaks — pikka-misi): **Mul oleks sulle üks küsimus.**

JOHANNES: **Ole hea, ole hea.**

NIGUL HÄRM: **Mäletad — tõin sulle hiljuti kirjakese.** (Paus.) **Kelleltki su tuttavalt.** (Paus.) **Kelleltki — Kiprilt.**

JOHANNES: **Mäletan, mäletan — kuidas siis! Riita andis selle kätte juba samal õhtul. Palju tänu... vaevanägemise eest.**

NIGUL HÄRM: **Selle mehega oli mul... korduvalt kokkupuutumisi. Oli ta fašistliku meelsusega, see Kipper?**

JOHANNES (veidi kohkudes): **Fašistliku meelsusega? Armas aeg, kuidas sa saad üldse midagi niisugust ette kujutada?** (Paus.) **Ja kui oletamegi... Siis kõigepealt: miks ta siia jäi? Ja teiseks: ta istus ju sakslaste ajal türmis, nagu ta ise mulle kord vihjas...**

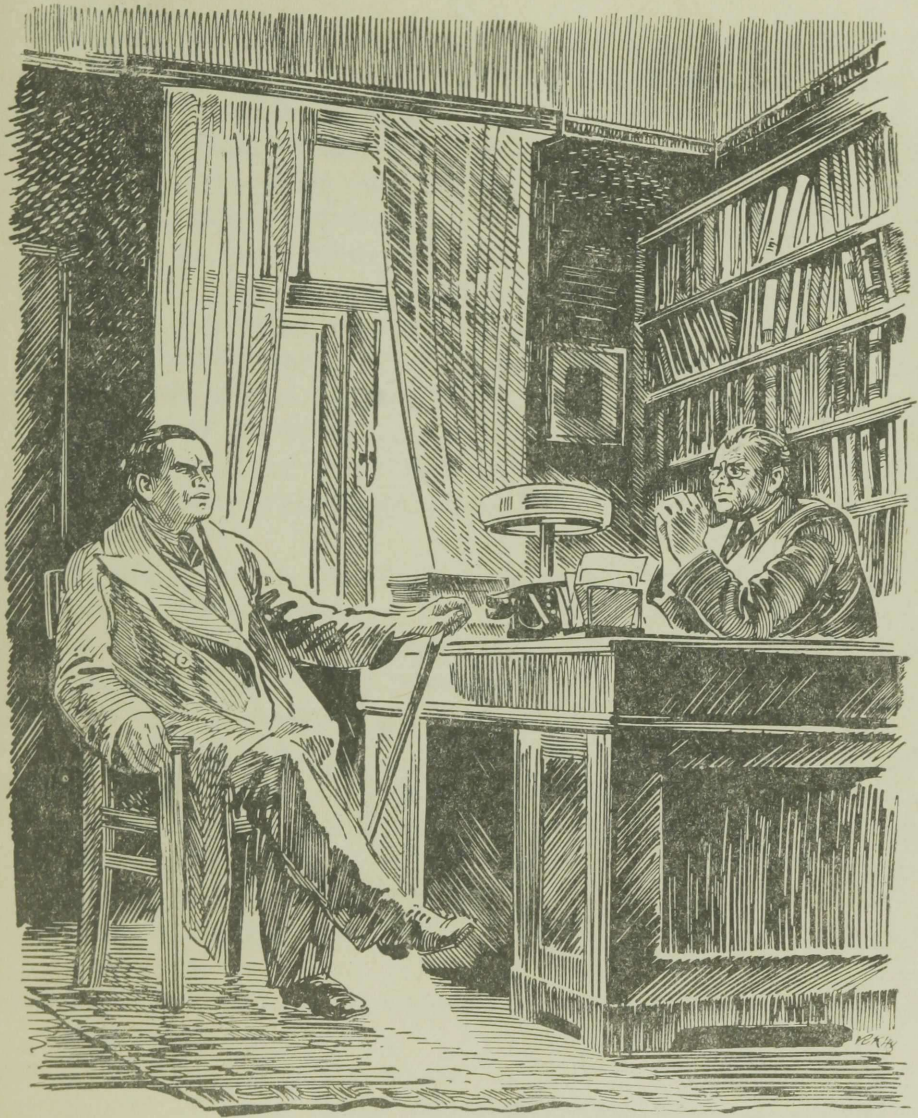
NIGUL HÄRM: **Ta endine — see tähendab õige — nimi oli vist kapten Saul?**

JOHANNES: **Jah muidugi — kapten Saul.** (Äigab loomusunniliselt taskurätiga üle lauba; hakkab närvitsema.) **Aga mis siis?**

NIGUL HÄRM: **See, kes tappis suvel... või laskis tappa... noore Kaalepi, oli kah Kipper. See tähendab — seesama kapten Saul, kellelt ma sulle hiljuti kirja tõin.**

JOHANNES (tunneb end järsku ummikusse aetuna; neelatab): **Ah... ah oli? Ma... ei tea. Ja... ma... ei usu! Ei usu!** (Kogub end kiiresti.) **Jah, ma tõesti ei tea... ega usu!**

NIGUL HÄRM (tumedalt, ähvardavalt): **Siis täna õnne, et sa ei tea! Sest... kui sa... seda tõesti... teaksid... ja kui... mul... sellest... aimu... oleks... annaksin ma su üles nagu mõrtsuka abilise!** (Paus; jälle pealtnäha väga rahulikult.) **Ta kaubitses turul mingisuguste pisiasjadega... see kapten Saul. Täna taheti**

**teda kinni võtta. Tekkis laskmine. Ta sai surma... see kap-
ten Saul!**

JOHANNES (vahib onu pärani silmil, niisutab keeleotsaga huuli; siis — kähinal): **N-nii...? Sai surma? Kapten Saul... sai surma?**

NIGUL HÄRM: **Jah, kapten Saul sai surma. (Tõuseb, tuleb laua tagant välja.) Kuidas nõnda võib, Johannes... õepoeg? Kuidas nõnda võib? Ja mis maailm see õieti on, kes niisuguste julmade, mõtte-
tult oma kaaskodanikkudele vaeva valmistavate meeste kaudu
ennast elus tahab hoida?**

JOHANNES (kaldub korraga teise äärmusse — muutub kuidagi üle-
olevaks, tigidaks): **Kuidas nõnda võib?! Ja mis maailm see on,
kes niisuguste meeste kaudu tahab ennast elus hoida? Kust kurat
mina seda tean... ja mis see üldse minusse puutub! (Ebalooogi-
liselt.) Pole ma ometi oma kunagiste tuttavate lapsehoidja või
komblusevaht, kurat võtaks! (Pilkavalt.) Ja lõpuks — ta pol-
nud ju mitte üksi minu tuttav, vaid ka sinu enda tuttav...
hahahaha!**

NIGUL HÄRM (ootab, kuni Johannes lõpetab): **Ta kuulutas end kordu-
valt... demokraadiks?**

JOHANNES (ikka endise ebalooikaga): **Kuulutas! Ja nõnda see ka
oli! Äärmusi ei sallinud ta kunagi!**

NIGUL HÄRM: **Äärmusi?**

JOHANNES: **Jah, jah, jah... äärmusi! Ma ütlesin tõesti — äärmusi!**

NIGUL HÄRM: **Doktor Kaalepi ja selle alaealise poja piinamine... ja
tapmine... ja võib-olla paljude teistegi rahulikkude inimeste pii-
namine ja tapmine... oli sinu sõbra — ja nähtavasti ka sinu
enda arvates — kuldne kesktee?**

JOHANNES: **Vabanda onu, aga ma tõesti ei mõista, mis sa minust
tahad!**

NIGUL HÄRM: **Ei mõista? Sedasi... (Ajab enda ähvardavalt sirgu.)
Mine välja!**

JOHANNES (hüppab püsti): **Mis?!**

NIGUL HÄRM: **Mine välja! Kasi kohe välja! (Pöördub, näitab kätt
tõstes ukse poole.)**

JOHANNES: **Ah nõnda? Tubli... tubli... tubli! (Haarab kaabu, lah-
kub kärmesti.)**

NIGUL HÄRM (läheb tagasi kirjutuslaua taha; istub, toetab pea käte najale; rahuneb pikkamisi).

AINO (tuleb pahemalt; astub isa juurde; sisemise ahastusega): **Isa ... isa ... kallis!**

NIGUL HÄRM (tõstab pea, naeratab väsinult; viivitades): **Jah ... tütreke ...**

Seitmes pilt

Laaguste elutuba. Kell seinal hakkab pool üksteiskümmend saama. Väljas akende taga on kuuvalge, kuid tuuline. Kõikjal on viimaseid sügislilli — astreid, krüsanteeme, daaliaid.

KATRIIN (korraldab lauda; Ainole): **Kuidas arvad — kas nõnda on hea?**

AINO (seisab veidi kaugemal, tõsine, mõtlik): **On küll. Jah, nii on küll hea.**

KATRIIN: **Ega ju ei oskagi enam midagi rohkem teha. Kuhu nad sinust jäid?**

AINO: **Alla, riiehooidu. Sõbrad ja tuttavad... tulid onule veel õnne soovima.**

KATRIIN (korraldab jälle lauda): **Nii et... vastuvõtt oli hea?**

AINO: **Jah, vastuvõtt oli väga hea ja... soe.**

KATRIIN: **Ja onu ise?**

AINO: **Onu ise oli kah... suurepärane.**

KATRIIN (tõstab paar kausikest ümber): **Mul on hirmus kahju, et ma ei saanud varem kliinikust tulema.** (Väljast kuuldu auto tuututamist; helistatakse.) **Ahah, seal nad ongi!** (Ära pahemale.)

AINO (seisab ikka endisel kohal, otsegu külmetab sisemiselt).

MÄRT LAAGUS, MARET, NIGUL HÄRM, PEETER, KATRIIN, RIITA (astuvad elavalt vesteldes tuppa).

JOHANNES (hoidub teistest kuidagi eraldi, näib rahutu).

JAAK (siseneb viimasena, on endassesüvenenud ja vaikne nagu Aino).

KATRIIN (siira imetlusega): **Jumal... kui palju lilli!**

MÄRT LAAGUS: **Oo-jah, nende poolest olen ma täna tõesti väga rikas!** (Vaatab ringi.) **Meie noor perenaine on siin ju lausa imet**

- teinud. (Hellalt.) Ole tänatud, Katriin, minia, ole tänatud! Janu lonksu kohvi ja klaasikese viina järele on selsinatsel tähtsal päeval tõesti kisendav. (Ulatab Katriinile krüsanteemide kimbu.) Luba see endale edasi kinkida... meie hea läbisaamise täheks!
- KATRIIN (naerdes): Aitäh, isa. Ja õnnitlen sind südamest. Ütlesin Ainole just minut tagasi — mul on nii hirmus kahju, et otsesed töökohustused mind kontserdile ei lasknud tulla.
- MÄRT LAAGUS: Kas ikka tõesti ütlesid seda? Ja kas ikka tõesti... on kahju? (Varjab endas tekkivat liigutusetunnet.) Ole tänatud, ole tänatud! (Külalistele.) Istuge, lapsed. (Ootab, kuni kõik on endile kohad valinud.) Ja nüüd, kus me oleme jälle ükspäinis oma suures perekonnas — kuidas see kõik mul päris siiralt rääkides läks?
- MARET (askeldab lilledega, mida on kaasa toonud ka teised peale asjaosalise enda; naljatades): Noh, isa, mis sa'nd nii avalikult kiitust norid! Liiatigi, kus kuulajaskond jagas seda sulle niikuinii kahel käel. (Näeb ikka veel omaette seisvat Ainot, ruttab seda kohe üldise meeoluga kaasa tõmbama.) Kuuled sa, piiga, — mul on sulle üks suur palve... Aita mind ivake mu perenaisekohustes. (Embab hellitades tüdrukut.)
- AINO (vaikselt): Jah, hea meelega, tädi. (Hakkab kohe nobedasti kohvi valama.)
- PEETER (tõuseb, veiniklaas käes): Ega's midagi, armsad sõbrad, seltsimehed ja... harilikud sugulased... Teen ettepaneku juua esimene sõõm sellest kontsentreeritud päikesest meie kange taadi terviseks. Ta on meil teatavasti küll esimesest noorusest välja jõudnud, oma tööga uues ajastus on ta meist teistest aga ammugi mööda kihutanud. Mis siis — andkem muudkui tõotus, et katsume talle lähemal ajal järele saada! (Lööb isaga kokku; joob.)
- MÄRT LAAGUS: Tänan, tänan! (Lööb kõigiga kokku.) Te ju teate, et ma pole kunagi eriti sõnakas mees olnud... olen keelelt nõnda ütelda kida ja meelett aeglane... nagu seda oli mäletatavasti ka omal ajal meile kõigile tuntud seltsimees Mooses. Temal aga, meile kõigile tuntud seltsimees Moosesel, oli meile kõigile tuntud tubli vennas Aaron, kes tema eest ametlikkudel esinemistel pajatamisi pajatas... Mul niisugust tublit venda ei ole... Ja sellepärast pean ma ka oma tänase vastusega ihuüksi hakkama

saama . . . Nii et: olge tänatud, olge tänatud! (Kummardab pisut liiga sügavalt-vanamoeliselt, joob.)

JOHANNES (valab endale tühja veiniklaasi konjakit, joob samuti).

PEETER: Tuleks sulle lauldagi. Aga nõnda musikaalseks sa meid kahjuks pole kasvatanud. (Istub; ka kõik teised istuvad.) Eriti suur oli vahe võrreldes tolle teatud kevadise vastuvõtuga Heliloojate Liidu arutluskoosolekul, mille puhul me ju kah siin koos viibisime ja kohvi jõime . . .

JOHANNES (valab endale jälle konjakit).

MÄRT LAAGUS: Oh, ärgem kõnelgemgi, poeg.

JOHANNES (ajab enda silmapilguks kikki): Proosit, isa. Ja proosit, Peeter!

PEETER (kõõritab silmanurkadega venna poole; nagu vastu tahtmist): Proosit. (Ei joo siiski.)

MÄRT LAAGUS: Jah, ka sinu terviseks, Johannes.

PEETER (jätkab jälle endist kõneainet): Olid sel ajal väliselt küll hoogne ja rõõmus, aga võis selgesti näha, et mure näris südant . . .

MÄRT LAAGUS: Näris, mis seal salata!

MARET (muiates): Küllap minagi märkasin seda, küllap minagi!

MÄRT LAAGUS: Armas aeg, kes siis veel pidi märkama, kui mitte sina!

JOHANNES (tõstab uuesti klaasi): Proosit, isa, sinu auks ja uhkuseks . . . Ja proosit, Peeter . . . inimarmastaja!

PEETER (ei vasta sel korral midagi, ei joo nüüdki).

MÄRT LAAGUS: Pea nüüd, pea, mees, kuhu sa nõnda tormad! Sihuke kiirus viib külili madratsile ka meist tugevamad sangarid. (Ei joo; jätkab oma mälestusi hiljutisest tööst.) Jah, inimese mõistus ja tunded on vahel päris kurjal kombel teineteisega vastuolus . . . P ä r i s kurjal kombel.

PEETER: Nimelt?

MÄRT LAAGUS (näib hetke jooksul aru pidavat, kas pihtida või mitte; joob lonksu kohvi; otsustab siiski pihtida): Küllap teil on ehk veel meeles, kuidas ma sel korral siin kindla sõnaga väitsin, et saan minule osaks langenud arvustusest täiesti aru . . .

PEETER, KATRIIN, JAAK, NIGUL HÄRM, MARET (läbisegi): On, on meeles! Mäletame! Miks me's ei mäleta . . . armas aeg!

MÄRT LAAGUS (noogutab paljuütlevalt): Kui nüüd päris avalik olla... Mõistuse kaudu sain sellest tõesti täiesti aru, aga tunnete kaudu... näete... nii päris põhjalikult — ei saanud! Ja vahel jälle — vastupidi.

PEETER (naeratades): Tähendab, et kui mõistuse kaudu oli kõik selge, siis tunnete kaudu polnudki kõik nii päris selge? Ja kui tunded viimaks siiski aru pähe võtsid, algasid sekeldused mõistusega?

MÄRT LAAGUS: Just, just!

KATRIIN: Umbes nagu selles tuntud vanaema jutustuses varesest ja tõrvatud katusest — kord nokk lahti ja saba kinni, kord saba lahti ja nokk kinni.

MÄRT LAAGUS: Just, minia! Oli ainult õnn, et seda paha kõikumist keegi peale minu enda ei märganud!

MARET (vaatab teda hellalt): Ei tea nüüd — vahest ehk märgati sedagi.

MÄRT LAAGUS: Mis sa nüüd! Mis sa nüüd, ema! Paned mu veel tagantjärele punastama! (Peetrile.) Kas tõesti... hakkas silma?

PEETER (ikka naeratades): Ole rahulik — minule igatahes ei hakanud silma mitte midagi... niisugust. (Tõstab veiniklaasi.) Tervist, sõbrad! (Joob; ka teised joovad.)

JOHANNES: Skool, taat!

RIITA (nagu ennist): Palun, ära joo!

MÄRT LAAGUS (leplikult): Tervist ka sulle endale, Johannes.

JOHANNES (vanemale vennale): Servus, Peeter... karm šeff!

PEETER: Servus. (Ei joo.)

MÄRT LAAGUS (Maretile — hellalt): Sinu silma eest, ema, ei jää ka mitte midagi varjule!

MARET (sama tooniga): Peaksime ju ikka teineteist tundma!

PEETER: Ja mis sellest säärasestki... kõikumisest! Peaasi, et sa ka neist varjatud kahtlustest lõpuks siiski üle said. Dialektika, millest me siin viimasel ajal üsna sagedasti kõneleme, niisuguste vastuolude ületamises ju seisabki.

MÄRT LAAGUS (muutub pisut mõtlikuks; pikkamisi): Jah, see on õige... Ega päris nõörsirge ole maailmas ükski tee ega rada. (Paus.) Sellest, mis mu lõppude lõpuks ikkagi täitsa kindlale pinnale välja viis, on juba vist... räägitud?

MARET: **Pioneerid oma külaskäiguga, eks ju?**

KATRIIN (naerdes): **Oojaa, need pioneerid! Praegugi veel tulevad nad mulle vahel meelde!**

MART LAAGUS: **Õigus! Usnagi pika sammu aitasid mind edasi, jah, just nemad. Eriti sel viimasel tööperioodil, kus ma nägin juba vaeva oma uute ideede paberile panekuga... (Lõbusalt.) Ja selle veinilonksu (tõstab jälle klaasi) joon ma nende väikeste särasilmsete sõprade terviseks! (Joob; ikka sisemise liigutusega naeratades.) Uldse aga... kui praegu tagasi mõtelda... olite mulle kõik tugevaks toeks ja abiks... Olite, olite, ka kui te ise seda ehk ei märganudki! (Peetrile.) Nii sina, doktor Peeter, oma kirglikkusega meie uue maailma kaitsmisel, (Jaagule) nii sina oma tule ja särtsuga... (tasakesi) ja vaene Paul oma vaikse... elujulgusega... (Katriinile.) Nii sina, minia, oma usina ja väsimatu tööga kuskil seal kliinikus... (Kirjanik Härmile.) Ja muidugi ka sina, vennas, oma torisemisega, mis mind nii mõnelgi korral vihastas ja... tekkivast unest üles raputas... (Pöördub Mareti poole, võtab selle käe.) Aga kõige enam kindlasti sina, ema! (Tõstab jälle klaasi.) Ja selle lonksu, vana teekaaslane, joon ma terviseks sinule! (Joob.)**

PEETER (lööb emaga kokku): **Tervist, memme! (Teised järgnevad ta eeskujule.)**

MARET: **Aitäh, lapsed, aitäh! Ja küllap see kindlasti annabki mulle tervist, see teie... armastus. (Muutub hellaks, katsub end siiski valitseda.)**

JOHANNES (väikese hilinemisega): **Proosit, taat! (Joob; naerab äkki.) Hahahaha... muuseas... mis puutub meie kallise onu Nigulasse... te teate loodetavasti: meie perekonna kange mässumees on juba ammugi teised tuuled jalge alla võtnud... Onu Nigul on nimelt oma viljatust vabadusetungist vabanenud ja... hahahaha! (Ei lõpeta, joob jälle.)**

MART LAAGUS (tõsineb; hetke pärast — vaikselt): **Vabadusetungist, poeg?**

NIGUL HÄRM: **Mmh, vabadusetungist! Mitte vabadusetungist, vaid... igasuguste vurlede veskile vee kandmisest!**

JOHANNES (võtab konjakipudeli, täidab jälle klaasi; ikka pilkavalt):

Ohhoo... no-noh! Tormi ees murduvad tugevad puud, mehed on ikka aadetel' truud!

AINO (vaikse häälega, kindlalt): **Ma ei leia selles mitte midagi mõnitada olevat...**

JOHANNES: **Nii et... kotkas pani tiivad kokku ja puges puuri... puhkama... hahahaha!** (Vaatab üle õla Aino poole.) **Pardoon, kauris onutütar? Vabandan väga — ma ei kuulnud sind.**

AINO (endise tooniga, mis kostab aga nüüd väljakutsena): **Ma ei leia selles, et mu isa ümber mõtles, mitte midagi mõnitada olevat.**

JOHANNES: **Aga, piigake, paike, seda pole ma kavatsenud ka kunagi teha... see tähendab — mõnitada.** (Korruga kurjalt, kähiseva häälega.) **Mõnitaja — see on tema ise! Või tahetakse ehk väita, et keegi ei tea veel, kuidas ta mu eile enda juurest... välja kihutas?**

RIITA (muutub järjest rahutumaks; tasakesi, käskivalt): **Johannes... aitab!**

JOHANNES: **Ei, mispära — aitab? Mina kui kannataja pool võin ju sellest ometi rääkida!**

MÄRT LAAGUS (pöördub kirjanik Härmi poole): **Kas oli nõnda, Nigul?**

NIGUL HÄRM: **Jah, oli.**

MÄRT LAAGUS (hetke pärast): **Ja mis põhjusel säärane tüli tekkis?**

JOHANNES: **Mis põhjusel? Aga täitsa loomulik, et põhimõttelisel põhjusel — arvestades meie kõrget ideoloogilist tasapinda pole meie juures teistsugused tülid ju üldse enam võimalikud... hahahaha.** (Vaikus; ebamugavusetunne süveneb veelgi.)

PEETER (järsult): **Tean kogu loost. Onu kõneles mulle sellest põhjalikult. Näed nüüd, missuguste lurjustega see edvistav *advocatus diaboli* hoiak sinu ühendusse viib... ja sinu nõndanimetatud absoluutse tahtevabaduse jutlustamine!** (Pöördub jälle isa poole — tahab kramplikult ära hoida valmivat konflikti.) **Kas sa ka märkasid, taat, et erilise aplausi meelitas välja just sinu teose viimane osa?**

MÄRT LAAGUS: **Märkasin, märkasin, miks ei märganud.**

MARET: **Jah, ka mina panin seda tähele.**

PEETER: **Jälgisin publikut juba algusest peale päris teadlikult. Kui too tormitaoline lõpptõus algas, jäid vaid isegi muidu sel aastaajal nii tavalised sügiskõhatused. (Naeratab.) Ja kus siis prahvatas!**

JOHANNES: **Jaa, prahvatas, kolleeg! S-suurepärane! Skool!** (Joob.)

RIITA (vestleb Katriiniga; katkestab hetkeks oma teeskleva jutuva-
dina; liialdatud hooga): **Tõesti, see oli ... kolossaalne edu!** (Johan-
nesele.) **Palun, ära joo! Kuuled, jah!**

JOHANNES (ei pane naist selgi korral tähele; hakkab uuesti rääkima
oma vahekorra kirjanik Härmiga): **Minu saatuslik kohtamine
onu Nigulaga juhtus lühidalt nõnda, sõbrad ...** (Heidab altkulmu
pilgu Peetrile.) **Mu vennas, kolleeg ja ülemus tegi mu meele pisut
kurvaks ... oma ootamatu nõudega, et ma pean igast oma üritusest
talle põhjalikult aru andma ... Ja ma läksin armsa onu Nigula
poole, et temaga ühiselt arutada ja põlastada. Sest tundsin ma ju
teda seni ikka kui ... avarate positsioonidega meest. Tema aga, olge
lahked, oli vahepeal meelt muutnud ja ajas juba algusest peale
karvad turri. Et keegi minu omaaegsetest viinaklaasituttavatest
olevat teinud nii ja naa ... Ja järsku — asja ees, teist taga —
„mine välja“! Või mis ma kõnelen! Mitte „mine välja“, vaid „kasi
välja“. (Kehitab õlgu.) Mis vastutaja või žirant mina teistele
täiskasvanud inimestele olen, paikased ... Aga siiski, ega ma
ju ei nurise — lõpuks avaldub ju ka selles maestro onu robust-
ses käitumises inimliku tahtevabaduse ehtne printsip ... kuigi
onu ise suvatses sellele hoolimatult truudust murda. Skool!**
(Joob.)

MÄRT LAAGUS (ei suuda end enam tagasi hoida; järjest kasvava
pahameelega): **Heidad jälle nalja liiga tõsiste asjade kulul, poeg!**

JOHANNES (põrnitseb isa viltu silmanurkadest; kurjalt-väljakutsuvalt
ringi vaadatés): **Paistab, et ma kipun austatud seltskonnale tüli-
kaks muutuma ... ?**

MÄRT LAAGUS: **Praegu mitte just eriliselt. Aga kui sa mõtled samas
vaimus jätkata, siis kindlasti.**

RIITA (naerab — katsub asja naljaks pöörata): *Eh bien, mon prince, ka
mina ei mõista su tänast pusklemistuju!*

MARET, KATRIIN, NIGUL HÄRM (kuulavad seda üha enam vimma-
kiskuvat sõnelust vaikides, aeg-ajalt lonkshaaval kohvi juues).

JAAK (on väga erutatud, kuigi ta püüab seda varjata).

AINO (käib veini valades laua juurest laua juurde; peab kõike tera-
selt silmas).

JOHANNES (muutub näiliselt pisut sõbralikumaks; võtab Riita käe, patsutab seda): Ei maksa karta, mu alpikannike! Tõsist tüli minu ja mu ülemuse vahel ei tule — saime selleta läbi isegi eilsete lahk-
arvamiste puhul. Peeter on ju tõesti vahel ivake äkiline, aga... küllap tema ka taipab, et kuupalju päid, niipalju ka tõdesid ja võim-
malusi... lahenduseks.

PEETER (asub järsku omakorda rünnakule — paistab, nagu purustaks see hoopis tühine märkus temas mingisugused tõkked, mis teda seni tasakaalus hoidsid): Ahah... ahah... algad jälle... oma sügavat filosoofiat! Juba järgmise lausega tõttad muidugi tõen-
dama, et see, kuidas keegi teist, säärase tõdede kandjaist, maa-
ilma arengu perspektiividesse suhtub, on absoluutselt teie endi
asi... tehtagu seda siis süütuid kaaskodanikke nurga tagant sur-
nuks tulistades või... veelgi ulatuslikumaid kavasisid haududes?

JOHANNES: Noh, ja mis siis? Või peavad kõik inimesed sinu kombel
kogu aeg... meepillikesi jagama?

PEETER (tasakesi, viivitades): Soovitan sulle — ära irvita! (Paus.) Ka-
vatsesin sinuga selgitamise küll homseks jätta, aga... paistab, et
pole siiski võimalik. (Paus.) Jah, paistab, et tuleb kõik siiski juba
täna lõpuni rääkida! (Sunnib enda väliselt jälle täiesti rahulikuks.)
Oled siin ajapikku lagedale tulnud jõledate rumalustega... Kordad
siin juba mitme kuu jooksul loosungeid, mille abil segatakse vett
praegu peaaegu kõigil mannerdel... Kuulutad enda kärarikkalt
liberaaliks ja demonstreerid nn. demokraati... tutvuste uuenda-
miste kaudu kunagiste kõrtsikaaslastega, kes on vahepeal vere-
janulisteks kiskjateks muutunud. (Paus.) Kuulsin sellest sinu
sõbramehe-vahekorra-
st selle nõndanimetatud Kipriga... selle
bandiidiga... alles pool tundi enne kontserti... (Paus.) Miks sa
nõnda teed, vennas? Kas lollildasa? Kas teadlikult, kindla tagamõt-
tega? Kas sellepärast, et see on juba kord su loomus, nagu rästiku
loomus on salvamine, ilvese loomus murdmine? Kas kujutad
endast siiski ainult siirast idioti... ühiskondlikus mõttes... kes
ise tõesti kogu aeg oma sügavat tarkust usub...? (Toetab küünar-
nukid lauale, vaatab venda läbi hõljuva paberossisuitsu.) Jah,
oled ehk tõesti koguni kaljukindel, et kaitsed meie nõndanimeta-
tud terrori vastu midagi, mida võiks häbenemata nimetada sõna-

teo- ja mõttevabaduseks... nagu sa neid termineid pahatihti tarvitad?

JOHANNES (naerab ebamääraselt): Luba, luba, armas sugulane! Kõigepealt: mis suhtes on minu väited rumalad jõledused, sinu omad aga seda mitte? Ja teiseks... teiseks kui tagasihoidlik püüaksin ma ka olla, siiski jääb tõsiasjaks, et neid mainitud vabadusi kaitsen käesoleval korral kindlasti rohkem mina kui... keegi teine teist siin.

PEETER: Tähendab, oled ikka päris tõesti enda arvates ehtne demokraat?

JOHANNES: Olen!

PEETER: Ja missugust demokraatiat sa siis nii innukalt... muidugi ikka enda arvates... jutlustad?

JOHANNES: Kuidas — missugust demokraatiat? Olen teatavasti sama-sugune nõukogude kodanik nagu sinagi, ja see peaks ütlema sulle kõik!

PEETER (raputab pead): Ei, nõukogude kodanik sa ei ole — ma mõtlen sisuliselt. Ja missugust demokraatiat sa nii innukalt jutlustad... kas teadlikult või ebateadlikult, pole oluline... siis — ka see saab iga päevaga järjest selgemaks. (Paus; loetleb.) Osa sellest sinu demokraatiast on pärit otseteed Trumani Ameerikast, kus praegu karistamatult lintšitakse neegreid ja vägistatakse laiade rahvahulkade primitiivsemaidki õigusi... ise sealjuures nobedasti kummit närides ja nõndanimetatud heast ameerika vabadusest lobisedes... Teine osa sellest sinu demokraatiast on pärit Churchill, Attlee' ja Bevini Inglismaalt, mille tööerakondliku valitsuse tööerakondlik esindaja härra Shawcross täiesti avalikult õigustab naiste ja lastega kaubitsemist asumaades... sel ajal kui samade härrade teine suunurk kõneleb sõnaohtralt sotsialismi ehitamisest ja muudest säärastest asjadest... Kolmas osa sellest sinu demokraatiast... see on pärit Blum'i ja teiste taoliste sotsialistide Prantsusmaalt, kus oma igapäevasest tööst elav väike inimene täna ei tea, millega toita ennast homme, ja kus keegi auväärne madam Stambate oma kirjanduslikus salongis demonstreerib inimesenahasse köidetud raamatuid... samal ajal kui ka seal teise suupoolega kuulutatakse samuti kõige õilsamaid põhimõtteid, mis ei jää Trumani Ameerika ja Churchilli Inglismaa omadest kindlasti

mitte maha ... (Paus; viivitades.) Seleta mulle, vennas, kuidas sa tõlgendad kõiki neid täiesti usaldatavaid andmeid, mis neist sinu demokraatia kodumaadest on viimasel ajal teatavaks saanud?

JOHANNES (nagu pisut tagasi tõmbudes): Selge, ma pole ju salanudki — äärmuseni minnakse seal Läänes nii mõnelgi juhul. Aga kas maksab siis last ühes pesuveega vannist välja visata? (Joob, laotab käsi.) See tähendab: kas nende erandlikkude detailide pärast, mis seal tõesti toimuvad, maksab nii palju kisa teha ja üldisi printsiipe rikkuma hakata?

PEETER: Nii? Arvad, et ei maksa? Ka selle sinu tahtevabaduse nimel mitte? (Naerab.) Kuigi sama tahtevabaduse nimel on teie pere-meestel lubatud tõeliste töölistegelaste suud kinni toppida ja neile atentaate korraldada ... (Paus.) Ja mis puutub neisse minu poolt mainitud detailidesse, siis pole need hoopiski mitte erandlikud! Need detailid, vennas, on vastuoksa vägagi tüüpilised ... ja tüüpilised ikka tollelesamale sinu hanejalgades demokraatiale.

JOHANNES (lööb käega; üleolevalt): Eeh, lollus! Pole neis mitte midagi tüüpilist, vaata neid eest või tagant otsast. Ühelt poolt päris tavaline sõjaaegsete ahelast vabanemiste järellainetus, ja teiselt poolt ... päris tavaline inimhinge varjukülg, mille eksistentsi teie, kitsarinnalised dogmaatikud, nii kirglikult eitate. (Valab endale jälle konjakit, joob pikkamisi, imedes; on juba tublisti purjus.) Muide — tolle kurikuulsa madaam Stambate'i kurikuulsad raamatuköited ... Rääkisid sellest nagu mingisugusest maailmaimest. Mingisugust maailmaimet ei ole aga tolleski loos. Sest hea on inimeses teatavasti ju ainult selleks, et tema kaudu teenida, kasu saada, kuri aga on inimeses ... noh ... objektiivselt ... kui kõige alus, kui tema tõeline loomus. (Pilkavalt.) Või kui sa tahad su hingestruktuurile veidi vastuvõetavamalt seletust: teame ju mõlemad, et möödunud sõja ajal tehti tõesti iga sorti braveerivaid tempe. Ja kui nüüd mõni eksootikat ihkav daamike, kellele seni valitsenud lasteaia-mentaliteet ja pika rahuperioodi pealiskehitus on loomusunniliselt tülikaks läinud, sääraсте mängukannikestega pisut oma närve kõditab — mis selles siis halba on?

MÄRT LAAGUS (põlastavalt): Kuidas, kuidas — mis selles siis halba on?

RIITA (näeb, et mees on üle igasuguse piiri läinud; ruttab olukorda päästma): **Johannes ajab praegu rumalat juttu — eks me ju tea, kuidas ta vaielda armastab.** (Naerab.) **Oled ikka kah... mon prince... nagu poisike!** (Tõsineb.) **Säärased asjad pole mitte üksi halvad, vaid lihtsalt ko-hu-ta-vad!** (Paus; hoopis teise tooniga.) **Tõsi on muidugi see, et läänes liigub niisuguseid esemeid, nagu selle madaami inimnahasse köidetud raamatud, üsnagi rohkesti. Levitavad neid... ja hangeldavad nendega — muidugi hõlma alt — iga sorti omaaegsete hävituslaagrite teenistujad... (Naeratab jälle.) Kujutage ette — ka minule kingiti kord midagi säärast, nimelt väike nägus järjekorrahoidja. Arusaadav, et nii mina ise kui Johanneski suhtusime sellesse täiesti hukkamõistvalt, täiesti hukkamõistvalt. Aga kui teatud mälestusese neist koledatest aegadest... kui rariteet. (Paus; vabandades.) Ja pealegi: fakt ise s e l l i s e n a on ju niikuinii ammugi toimunud... vaese ohvri piinad ja kannatused on ammugi juba läbi elatud... tal pole enam ei sooja ega külma, kus või kelle käes see osakene tema maisest olemusest just on... (Otsib ridiküllis, leiab kõnealuse järjekorrahoidja.) **Palun, siin see on. Objektiivselt võttes — nägus, eks ole?****

JOHANNES (kohkub tekkivast vaikusest, vaatab ringi; kähinal, tumedalt): **Jäta, Riita!**

RIITA: **Aga... mon prince... ?**

JAAK (ei suuda end enam vaos hoida — tõuseb järsult tooli tagasi tõugates ja läheb läbi pimedada rõdu aeda).

AINO (vaatab kuklasse heidetud peaga Riitat).

MARET (madala, kohkunud häälega): **Minia, mis sa seal nüüd kõneled! Kus su süda on! Kus su... süda... on?!**

RIITA (ruttab end vabandama): **Ema, ma ju tähendasin, et... põhimõtteliselt mõistame me selle kõige kindlamalt hukka... nii mina kui ka Johannes.**

KATRIIN (peaaegu sama tooniga nagu Maretiki): **Põhimõtteliselt... jah... Aga tegelikult mitte?**

RIITA (vaatab küsija poole; satub segadusse): **Kuidas — tegelikult mitte?**

KATRIIN: **Tegelikult võtsid selle kingituse vastu... ja leppis sellega nähtavasti ka Johannes.**

RIITA (kehitab õlgu): **Kui just sedasi võtta... sõnast kinni haaretes... Noh... ma ju ei tea...** (Kehitab õlgu, peidab oma õudse mälestusajakese uuesti ridiküllli.)

NIGUL HARM (rüüpub pikkamisi kohvi; tassi hoidev käsi väriseb märgatavalt).

PEETER (põristab sõrmeotsadega aeglaselt vastu lauda, vaatab kogu aeg vennanaist; pikkamisi): **Nõnda, nõnda... Vaesel ohvril, kelle selja- või rinnanahast see kõnealune järjehoidja tehti, pole sellest enam ei sooja ei külma... Sellel sakslaste näppu sattunud tšehhi või serbia partisanil... sellel vene, ukraina, kasahhi, eesti või läti rahvusest punaarmeelehel... sellel prantsuse vastupanuliikumisest osavõtjal või kreeka vabadusvõitlejal... sellel tundmatul kangelasel, kelle võib-olla veel elavast ihust sinu kätte sattunud nahariba kord välja lõigati... pole sellest, jah, enam ei sooja ega külma...** (Ajab enda äkki kätele toetades poolest saadik püsti.) **Aga meil on sellest sooja ja külma! Mõistate — meil on! Meil, selle tundmatu kangelase päranduse valvajatel!**

MARET: **Ini-me-sed... kus teie süda on!**

RIITA (teeskleb arusaamatust): **Ma tõesti ei tea, aga... See on nüüd ju... lihtsalt veider... Järsku... missugune eksitus... missugune eksitus... ja üksteisest möödarääkimine!**

PEETER (pöördub kogu kehaga Johannese poole): **Vaata, vennas, see, mis sina ja su naine praegu kõnelesite... ja eriti k u i d a s te seda kõnelesite... iseloomustab sinu poolt kilbile tõstetud demokraatia... muidugi hanejalgades demokraatia... gangsteripalet hoopiski paremini kui kogu sinu senine segane filosoferimine absoluutsest tahtevabadusest ja muust sellesarnasest või kui isegi need nõndanimetatud „erandlikud detailid“, millest me natuke aega tagasi kõnelesime. Ja selle tänapäeva kodanluse endagi palet, kellele see hanejalgades demokraatia kuulub... Saad äru: mitte üksi fašismi või trumanismi kui selle tänapäeva kodanluse kõige aktiivsemat, kõige teadlikumat eriharur, vaid k o g u seda tänapäeva tagurlikku ja praegu valitsevat kodanlust!**

JOHANNES (jäljendab Riita teesklemistaktikat, iga silmapilguga üha kainemaks muutudes ja endamisi nähtavasti oma esialgset avameelsust kahetsedes): **Jah, aga... ma ei saa mitte kuidagi aru, mis**

pagan sa minule selle nõndanimetatud tänapäeva kodanluse ja tema nõndanimetatud demokraatia pärast peale karjud! (Püüab naerda.) Pean sulle vist veel kord meelde tuletama, et minul ja mu alpikannikesel kui vabatahtlikult nõukogude korra juurde tulnud inimestel pole sellega ju enam mitte midagi ühist...! (Laotab käsi.) Väikesed eriarvamised... kui nõnda ütelda võib... üldise platvormi avaruse suhtes... see ei peaks ometi mingisugune surmapatt olema...

PEETER (ei lase end eksitada; laskub ettepoole kummargile, käed ikka lauale toetatud): **Õige, õige — ka teie, hanejalgsed demokraadid... olgu siis peremehed ise, olgu siis sinutaolised sulased... kemplesite hitlerlastega. Aga pole ju kahtlust, et te ei kembelnud nendega kui kohutavate surmalaagrite rajajatega ja algelisimategi inimõiguste jalge alla tallajatega, vaid kui mässama hakanud käsilastega, kes ängasid kivi naabri akna asemel ka teie enda aknasse... Ka šaakalid lähevad vahel karvupidi kokku, kuid jäävad siiski šaakaliteks... mõlemad... saad aru!**

JOHANNES (pühib nüüd vahetpidamata higi, katsub ikka vastu vaielda): **Noh, noh, noh... päris liiale ära kah mine, vennas!**

PEETER: **Ei, ära kardä, ma ei lähe liiale! (Ajab enda kogu pikkuses püsti, käib edasi-tagasi; peatub viimaks Johannese ees.) Lobised siin igal võimalikul puhul mõtte-, sõna- ja teovabadusest... Tegelikult on see vabadus, mida sa siin nõnda jutlustad, vabadus ainult üksikutele kiskjatele, orjapõli aga miljonitele töömesilastele. Ja säärase vabaduse vastu võitleme me kogu hingest, kogu jõuga! (Paus.) Vabadus, mille eest võitleb m e i e leer ja mida sina oma laia platvormi teooria nimel aina mõnitada püüad, see on aga vabadus ja õnn miljonitele töömesilastele, profülaktiline isolatsioon üksikutele kiskjatele. Ja selle vabaduse nimel tõukame me kõik takistused oma teelt kõrvale... saad aru ja pea see endal meeles igavesest ajast igavesti... sä lollpea! (Teeb jälle tiiru läbi toa, peatub jälle venna ees. Paus.) Teame: paljud meie kaaskodanikud alistusid sakslaste agitatsioonile ja lahkusid kodumaalt. Suur osa neist tuleb nüüd tagasi, asub meie kõrvale... ehitama ja korraldama meie kannatada saanud linnu ja külasid... (Paus.) Milleks aga sina siia tagasi pugesid, ütle mulle?**

JOHANNES: Milleks? Kuidas — milleks? Aga loomulikult selleks, et... et... võtta kah osa oma kodumaa uue elu rajamisest ja kindlustamisest!

PEETER: Päheõpitud loosung, vennas! (Krimpsutab põlastavalt nägu.) Oled ainult mees teisest leerist, ja kõik! Saad aru — mees teisest leerist! Olgu siis omandatud veenete kaudu, olgu siis lihtsalt oma põhiolemuselt — nõnda, nagu ilves on ilves ja rästik on rästik! Siia tagasi pugesid sa aga ainult selleks, et muretseda endale sobivaid võimalusi lõpule viia oma kunagise šefi saatanlik leiutis ja ühes sellega siis jälle tasapisi minema hiilida... vastu võtma ärateenitud tasu neilt, kes hakkaksid seda leiutist siis kõigi „vabaduste“ nimel kasutama ja rakendama!

JOHANNES (ei suuda esialgu midagi vastata — tunneb ennast lõplikult ummikusse aetuna; alles tükikesse aja pärast): Vannun sulle, Peeter, et sa eksid! See on ainult sinu enda fantaasia vili! Algu- sest lõpuni, algusest lõpuni!

PEETER (laotab käsi): Jah, oleks ju muidugi hea, kui ma tõesti eksiksin. Sest lõppude lõpuks on mul sinust siiski kahju, väga kahju. (Paus; raputab pead.) Aga ma ei usu enam säärasesse eksimisvõimalusse. Ei usu! (Vaikib jälle veidi aega; hetke pärast.) Muide — ühes suhtes on sul kindlasti õigus... Maailm on tõesti oma arengus sinna vööndisse jõudnud, kus seni sihitult liikunud ideed üksteise järel järjekordseteks pöördelise tähtsusega teaduslikeks leiutisteks koonduvad. Aga pane tähele: need leiutised sünnivad oma kaaluvamas ja tähtsamas osas meie pool barrikaade, mitte teie pool! (Paus.) Ja tead sa ka, miks need pöördelised leiutised sünnivad meie pool barrikaade, mitte teie pool?

JOHANNES (masinlikult, ikka highi pühkides): Noh... miks?

PEETER: Sellepärast, et meie siin ei uuri haiguspisikuid mitte selleks, et neid hiiglasteks kasvatada, — me püüame neist lõplikult võitu saada! Sellepärast, et meie siin ei uuri aatomituuma selleks, et tema purustamisel vabaneva energia abil hävitama ja lõhkuma hakata, — me otsime võimalust seda energiat rakmesse panna ja tema abil ehitada ning luua! Sellepärast, et meie siin ei näe teistes maailma rahvastes odava tööjõu reserve või

koguni toormaterjali tööstuslikuks otstarbeks, — me püüame muuta kogu inimkonda ühtseks õnnelikuks kollektiiviks, kes valitseb loodusseadusi ja oskab neid suunata kõige kasulikumalt, kõige tulemusrikkamalt! (Paus.) Uhe sõnaga — sellepärast, et meie siin armastame inimest, kuna teie, vastupidi, vihkate teda! (Tasakesi, kindlalt.) Aga see, mida sünnitab vihkamine, ei saa ialgi tiibade alla pooltki nii tugevat tuult kui see, mida sünnitab armastus! (Käib jälle edasi-tagasi; veelgi vaiksemalt.) Jah, mul on sinust kahju, väga kahju... Ja peale muu olen ma peaaegu lubamatult salliv inimene... ja kannatlik... eriti kuna sa oled mulle nii lähedane... (Kindlalt.) Aga... ma... hoiatan... sind, Johannes! Ma hoiatan sind... kõigele vaatamata! Kui sa ei suuda mulle juba üsna lühikese aja jooksul tõendada, et ma oma praegustes oletustes tõesti eksin — et sinu *advocatus diaboli* hoiak on tõesti ainult rumalusest või kergemeelsest edevusest, — pean ma oma kohustuseks sind kahjutuks teha!

JOHANNES: See... tähendab?

JAAK (ilmub Peetri viimaste sõnade juures rõdu-uksele, astub siis otsustaval sammul läbi toa ja ütleb pikkamisi ning selgelt): See tähendab seda, et... kasige siit minema! Kasige minema! Te mõlemad! (Johannesele.) Istud praegu toolil, kus istus Paul... Ja sina... sina... sina oled ta surmas kaassüüdlane!

JOHANNES (kordab): See... tähendab?

JAAK (äkki hoogsalt, kogu jõust): Kasige siit minema... noh! Jalamaid... kasige siit minema! Inimesenahaga kaubitsejad Pontused... kasige siit minema!

NIGUL HÄRM: Õigus! Inimesenahaga kaubitsejad Pontused! Pontused!

JOHANNES (vaatab tekkivas vaikus ringi, näib ootavat, et keegi nooremat venda keelaks; seda aga ei sünni — ema, isa, Katriini, Aino ja onu Nigula pilgud on tummalt talle endale vastu juhitud; viimaks venitades, abitult): Nii... ahah... Ma ei tea ju, aga... (Isale.) Võib olla, et selle poisikese räuskamine näitab ka sinu hoiakut...

MÄRT LAAGUS (tõuseb; väarikalt): Jah, Johannes, Jaagu seisukoht näitab ka minu hoiakut. (Ajab enda sirgu, tasakesi.) Sellepärast,

et meil oleks kindlasti palju rõõmsam ja mõnusam tänast õhtut pühitseda, kui... sind ja su naist enam siin ei oleks.

JOHANNES (on samuti tõusnud, seisab veel veidi aega liikumatuna; kaotab järjest enam senist eneseusaldust; korruga — nagu ahas-tades): **Aga sina... sina... ema?**

MARET: **Mina?** (Paus; vaatab teda üksisilmi, raske pilguga.) **Ma sünnitasin su kord... Ma hellitasin sind... kui sa olid alles lapsuke... poisike... noormees... Ma oleksin sulle, kui sul vahel raske oli, andnud kogu oma hinge ja kogu oma vere... raashaaval... tilkhaaval... (Paus.) Sa läksid aga huntidega... Ja nüüd... nüüd kisun ma sinu endast välja kas või veelgi suurema valuga, kui ma su kord ilmale tõin!**

JOHANNES (vajub nende sõnade all kühmu): **Nii, et... memm...?**

MARET (pöördub ära).

JOHANNES (lahkub kärmel sammul).

RIITA (järgneb mehele, pea jonnakalt kuklas).

JAAK (läheb tagasi oma kohale, istub).

MÄRT LAAGUS (pikkamisi): **Ma ei tea... See on justkui... kuri uni, mida ei saa nagu uskudagi...**

MARET (pöördub pisut kangelt; äkki — hirmunud häälega): **Aga... kui ta tõesti... teebki ehk selle kohutava leiutise...? Minu poeg! Mi-nu poeg...!**

PEETER (kindlalt): **Ole mureta, ema, ta ei tee seda kohutavat leiutist mitte iialgi.** (Paus.) **See on ainult tema tige da kujutluse vili. Nagu see oli omal ajal tema kurja šefi, mõnes mõttes samasuguse šarlatani tige da kujutluse vili... Ja nagu suvrem osa säärastest julmadedest unistustest ja ideedest on kogu selle sureva klassi tige da kujutluse vili, kuhu ta paistab kogu oma olemusega kuuluvat.** (Paus.) **Aga see, et ta iialgi seda leiutist ei tee, ei vabanda teda just palju — tähtis on fakt, et ta üldse nõnda mõtelda saab.**

MÄRT LAAGUS: **Jah, sul on õigus, poeg, tähtis on fakt, et ta üldse nõnda mõtelda saab.**

PEETER (käib paar korda rahutuna mööda tuba edasi-tagasi): **N e m a d otsivad viise, kuidas inimesi tahtetuks karjaks muuta ja maailma oma kannal hoida... ja omaendi päevi pikendada... Aga iga silmapilguga jääb nende eluring ikka väiksemaks ja väiksemaks...**

M e i e otsime viise, kuidas inimkonda kõigest rõhuvast ning alandavast vabastada, ja iga silmapilguga muutub meie eluring aina avaramaks ning avaramaks. (Võtab klaasi.) Luba, isa, et ma joon (osutab käega) nende ilusate, värskete, lõhnavate lillede terviseks, millega austas sind täna **m e i e** maailm... töö eest, mis kuulub kord **k o g u** maailmale! (Joob.)

Illustreerinud R. Kaljo.

Vastutav toimetaja A. Alle.

Keeleline toimetaja L. Raudsepp.

Kunstiline toimetaja A. Koemets.

Ladumisele antud 25. IX 1948. Trükkimisele antud 22. XI 1948. Paber 67 : 95 sm ¹/₁₆.
Trükiarv 2500. Trükitähti trükipoognas 40560. Trükipoognaid 7,75. Arvutuspoognaid 6,9.
MB-08597. Trükikoda „Uhiselu“, Tallinn, Pikk tänav 40/42. Tellimise nr. 1970.

На эстонском языке.

А. Якобсон. Два лагеря.

RBL. 8.50

